DİCLE TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ERKEN EVLİLİKLERİN TOPLUMSAL MEŞRUİYETİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA



DİTAM 2010

AÇIK TOPLUM VAKFI

13. BÖLGE DİYARBAKIR ECZACI ODASI

CONSULATE GENERAL OF SWEDEN
Istanbul

DİTAM olarak Kürt sorununun çözümüne katkı sunacak çalışmalar yapmanın yanı sıra, geri bırakılmışlığın yarattığı sorunların giderilmesi için de çalışmalar yapıyoruz.

Çocuk yaşta evlilikler ülkenin genelinde yaşanan bir sorun olmakla birlikte, bölgenin sosyal dokusunu ve toplum sağlığını olumsuz etkileyen en önemli sorunlardan biri olarak önümüzde durmaktadır.

Çocukların gelin olmalarında karar verici,ikna edici,katılımcı ve sessiz kalıcı olarak hepimiz bu suça ortak olmaktayız.

Bu konuda bir çok STK ve kurum çalışma yapmış, sorunun ortaya konması ile ilgili önemli mesafe alınmıştır.

DİTAM olarak yaptığımız bu çalışmada daha çok karar vericiler ve erken evlenen kadınlarla görüşülerek bu evlilikleri toplumda meşrulaştıran nedenleri ortaya çıkarmaya çalıştık.

Bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan tabloda bu sorunun çözümüyle ilgili sadece yasal değişiklikler yapılmasının ve bir tek kurumun çalışmasının yetersiz olduğunu gördük.

Asıl yapılması gereken yöntemi; yasal düzenlemelerle birlikte bir çok kurum ve sivil yapılanmaların birlikte çalışarak toplumsal duyarlılık oluşturmasından geçmektedir.

Bu projemizde bir çok kurum, STK ve kişilerle beraber çalışarak önemli katkılar aldık ve bu katkıların projemize çok önemli mesafe aldırdığına inanıyorum.

Bu çerçevede başta proje ortağımız olan ve saha araştırmalarını yaparak emek, bilgi ve deneyimlerini bu proje için harcayan KAMER"e ve tüm çalışanlarına teşşekür etmeyi bir borç biliyoruz

Projeye katkılarından dolayı AÇIK TOPLUM VAKFI, İSVEÇ KONSOLOSLUĞU ve DIYARBAKIR ECZACI ODASINA çok teşşekür ediyoruz.

Ayrıca gerek çalıştaylarımıza katılarak katkı sunanlar ve proje kapsamında zaman ayırarak görüşme yapan karar vericiler ve kadınlarımıza da çok teşşekür ediyoruz.

Son teşekkür de projenin yazımından, yürütülmesine ve sonuçlandırılmasına kadar emeği geçen herkese !

Bu projenin, bu sorunun çözümüne katkı sunmasını diliyorum.

Saygılarımla

Mehmet KAYA
Dıtam Yön. Kur. Bşk.

ERKEN EVLİLİKLERİN TOPLUMSAL MEŞRUİYETİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Proje Danışmanı:
Prof. Dr. Rüstem ERKAN

Proje Yürütücüsü:
Yrd. Doç. Dr. Naciye YILDIZ

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Rüstem ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Naciye YILDIZ

Nebahat AKKOÇ

Ecz. Ümran DURAN

Ecz. Rojda YILMAZ

Mehmet KAYA

Dr. Emin ULUĞ

Mesut AZİZOĞLU

Destekleyen Kurumlar

Açık Toplum Vakfı

İsveç İstanbul Başkonsolosluğu

Proje Bileşenleri

DİTAM

Diyarbakır Eczacı Odası

Yazanlar

Naciye YIDIZ

Hilal AVCI

Proje Koordinatörü:

İlhami BİRKAN

Proje Koordinatör Yardımcısı:

Cihan AY

Proje Uzmanı Sosyolog:

Cengiz AYTEMUR

2014

İçindekiler

SUNUŞ 13

ÖZET 14

GİRİŞ 18

ERKEN EVLİLİKLERİN TOPLUMSAL MEŞRUİYETİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA 22

Amaç ve Yöntem 22

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE 25

Çocukluk ve Türkiye'de Çocuk Olmak 25

Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile 33

Aile Kavramına İlişkin Farklı Yaklaşımlar 34

Türkiye'de Değişen Aile Yapısı 40

Evlilik 48

SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELERLE ERKEN EVLİLİKLER 50

Nüfus 50

Eğitim 53

İstihdam ve İşgücü 59

Yoksulluk 65

ERKEN EVLİLİKLER VE HUKUK 66

Uluslararası Mevzuat 66

Ulusal Mevzuat 74

Medeni Yasa 75

Ceza Yasası 76

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ERKEN EVLİLİKLER 79

ARAŞTIRMANIN BULGULARI 87

Anket Aşaması 87

Derinlemesine Görüşmelere Katılan Kadınlar 91

ERKEN EVLENDİRİLEN KADINLARIN GÖZÜNDEN ERKEN EVLİLİKLERE MEŞRUİYET SAĞLAYAN ETKENLER 95

Erken Evliliklerin Sosyo-kültürel Gerekçelerle Meşrulaştırılması 95

Erken Evliliklerin Ekonomik Gerekçelerle Meşrulaştırılması 102

Evlilik Süreci 104

Evlilik "Merasimi" ve Sonrası 105
Evlilikten Sonra Günlük Yaşam 107
"Ev Üstüne Gitme" 109
Kadınlar Arası Hiyerarşi: "Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak" 113
Evlilikten Sonra Karar Süreci 115
Eşler Arası İlişkiler 116
Erken Evlendirilmiş Kadınların Gözünden Erken Evlilik 120
Geleceğe Bakmak 121
KARAR VERİCİLER 124
Karar Vericilerin Evlilikle İlgili Görüşleri 125
Karar Vericilere Göre Erken Evlilikler 130
Karar Vericilere Göre Evliliğe Karar Veren Aktörler 133
Karar Vericilere Göre Erken Evliliğin Zorlukları 135
ERKEN EVLİLİKLERİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER 137
Kadınların Önerileri 137
Karar Vericilerin Önerileri 139
Çalıştaylardan Çıkan Öneriler 142
SONUÇ VE ÖNERİLER 143
KAYNAKLAR 149
İnternet Kaynakları 150
Yasa ve Sözleşmeler 151

Tablolar

Tablo 1: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Hane Yapısının Değişimi
Tablo 2: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Aile Yapısı
Tablo 3: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Aile Tipleri
Tablo 4: Yerleşim Yerlerine Göre Çocukla İlgili Algılar
Tablo 5: İllere ve Cinsiyete Göre Toplam Nüfus
Tablo 6: Nüfus Sayımına Göre Üç İlde Nüfus ve Kentleşme
Tablo 7: Üç İlde Hane Halkı Büyüklüğü
Tablo 8: 2013-2014 Öğretim Yılı Başı Eğitim ve Seviyesi ve Cinsiyete Dayalı Net Okullaşma Oranı
Tablo 9: 2012- 2013 Öğretim Yılı Sonu Eğitim Seviyesine Göre Mezun Olan öğrenci Sayısı
Tablo 10: Öğrenim Durumuna Göre İlk Evlenme Yaşı (2006)
Tablo 11: Mart 2009 E-Okul Verilerine Göre İllerde Erken Evlilik ve Nişanlanma Nedeniyle İlköğretime Devamsız Çocukların Dağılımı
Tablo 12: Seçilmiş Göstergelerle Tarımın Ekonomideki Yeri
Tablo 13: İstihdam Edilenlerin Yılara ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları
Tablo 14: Üç İlde Temel İşgücü Göstergeleri
Tablo 15: Bin Kişi Grubunda Yıllara Göre İstihdam Edilenler
Tablo 16: Medeni Duruma Göre İstihdam
Tablo 17: İllere Göre Yeşil Kartlı Nüfus (2008)
Tablo 18: Dünyada Erken Evlilikler
Tablo 19: Türkiye'de Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı (2006)
Tablo 20: Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)
Tablo 21: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı
Tablo 22: Türkiye Geneli Yerleşim Yerlerine Göre Kadın ve Erkekler İçin Uygun Görülen İlk Evlenme Yaşı (2011)
Tablo 23: Yerleşim Yerlerine Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)
Tablo 24: Öğrenim Durumuna Göre İlk evlenme Yaşı (2011)
Tablo 25: Sosyo-ekonomik Statüye Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)
Tablo 26: Hane Halkı Tipine Göre İlk Evlenme Yaşı
Tablo 27: Üç İlde 16-19 Yaş Evlilikler
Tablo 28: Evlilik Kararı
Tablo 29: Nikah Türü
Tablo 30: Evlilik Yaşı
Tablo 31: Eşlerin Evlilik Yaşı
Tablo 32: Kadınların Eğitim Durumu
Tablo 33: Eşlerin Eğitim Durumu
Tablo 34: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Şanlıurfa)
Tablo 35: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Siirt)
Tablo 36: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Diyarbakır)
Tablo 37: Kadınlarda Üç İlin Ortak Verileri
Tablo 38: Üç İlde Kadınların ve Eşlerinin Eğitim Durumu
Tablo 39: Üç İlde Kadınların Sosyal Güvenceleri
Tablo 40: Karar Vericiler: Yaş, Cinsiyet, Çocuk Sayısı ve Meslek
Tablo 41: Karar Vericilerin Eğitim Durumu

SUNUŞ

Erken yaşta evlilik olgusu dünyada birçok ülkede görüldüğü gibi Türkiye'de de sıkça görülmekte olan toplumsal bir sorundur. Bu sorun Türkiye'nin bazı bölgelerinde daha yoğun görülmektedir. Türkiye'de erken yaşta evlilik konusunda akla ilk Türkiye'nin doğusu gelse de bu yanıltıcı bir durumdur. Türkiye'de İç Anadolu Bölgesi başta olmak üzere diğer bölgelerde de erken yaşta evliliklerle sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Türkiye'de erken yaşta evlilikler üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmaların önemli bir kısmı bu evliliklerin kadın sağlığı üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşırken, diğer bir kısmı ise erken yaşta evlilik yapan bireylerin demografik özelliklerini belirlemeye çalışmıştır.

Bu projenin temel amacı, erken yaşta evliliği meşru kılan toplumsal yapıyı incelemektir. Sosyolojik olarak herhangi bir olgu meşru sayıldığı sürece bu olgunun görülme sıklığının arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda araştırma kapsamında 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerde toplumsal meşruiyetin nasıl sağlandığı, erken evlenen kadınlar ve bu kadınların evliliklerinde söz sahibi olan aile büyükleri, din adamları, kanaat önderleri gibi bu evliliğin meşruiyetini sağlayan aktörler çerçevesinde incelenmiştir Araştırma Güneydoğu Anadolu Bölgesini en iyi temsil ettiği düşünülen Diyarbakır, Urfa ve Siirt illerinde 18 yaşından önce evlenen kadınlar ve bu evliliklerde aktif rolü olan karar alıcılar üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler aracılığıyla, erken evliliklere toplumsal meşruiyeti sağlayan kültürel, dinsel, ekonomik ve ailesel özellikler de irdelenmiştir.

Genelde Türkiye'nin özelde ise bölgenin önemli bir toplumsal sorunu olan erken yaşta evliliklerin nedenleri üzerine yeni bir bakış açısı getirmek amacıyla gerçekleştirilen bu projenin, bundan sonra bu alanda yapılacak çalışmalara ve sorunun çözümü için çaba gösteren kurum ve kuruluşlara önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesindeyim.

Prof. Dr. Rüstem ERKAN

ÖZET

Erken yaşta ve zorla evlilikler dünyada ve ülkemizde önemli bir toplumsal sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Biz bu çalışWmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illerinde erken ve zorla evlendirilen kadınlar ve bu evlilikleri karara bağlayan karar vericilerle derinlemesine görüşmeler kullanarak bu sorunu konu edinen nitel bir araştırma yürüttük. Amacımız bu evliliklerin içinde gerçekleştikleri toplumsal koşulları, evlilik süreçlerini, meşruiyet kaynaklarını, nasıl meşrulaştırıldıklarını kadınların (kurbanların) ve karar vericilerin (faillerin) gözünden açığa çıkarmak ve anlayabilmektir.

Erken evliliklerin toplum tarafından onaylanmasını ve meşru görülmesini sağlayan nedenler ekonomik ve toplumsal olarak gruplandırılabilir. Ekonomik nedenlerin başında kente göçmüş geniş ailelerin yaşadıkları işsizlik, yoksulluk gelmektedir. Kalabalık, çok çocuklu aileler kız çocuklarını erken yaşta evlendirerek hem bir boğazdan kurtulmakta, hem de bu çalışmada yaygın olarak ortaya çıkmamakla birlikte başlık parası alarak ekonomik gelir elde etmektedir. Erken evliliklere meşruiyet sağlayan diğer bir ekonomik bağlam kız çocuklarının ev içinde kullanılan karşılıksız emekleridir. Özellikle akraba evliliklerinde, yaşlı kuşaklar baba soyu öncelikli olmak üzere, yakın akrabaların kız çocuklarını bir sosyal güvenlik güvencesi olarak görmektedirler. Ayrıca kız çocukları ücretsiz ev işlerini, evdeki diğer bakım hizmetlerini yerine getirmek amacıyla küçük yaşta evlendirilmektedir.

Erken evliliklerin meşrulaştırıldığı ve toplumsal kabul gördüğü diğer zemin ataerkil toplumsal değerler, gelenekler, görenekler ve töre alanıdır. Bu alanda kız çocukları "çocuk" olarak değil, küçük kadınlar olarak görülmekte ve küçük yaşta evlendirilerek kadınlık rollerini üstlenmeleri beklenmektedir. Ayrıca ataerkil toplumsal değerler alanı, toplumsal saygınlık ve onuru kız çocuklarının bedeni ve cinselliği üzerinden tanımladığı için kız çocukları erken evlendirilerek bedenleri ve cinsellikleri denetim altına alınmaktadır. Görüşülen karar vericiler tarafından sıklıkla "namusa leke gelmesi", "dedi kodu çıkması" gibi bağlamlarla toplumsal baskı ve dışlamaya işaret edilmektedir. Erken evlilikleri meşrulaştıran diğer bir önemli unsur "evde kalma" söylemidir. Karar vericiler "evde kalmış" kızların kuma olarak verildiğini veya kimsenin evlenmek istemediği erkeklerle evlendirildiğini ifade etmektedirler. Bunlarla birlikte karar vericilerin anlatımlarından evliliğin başlı başına esas, evlilik yaşının ikincil olduğu anlaşılmaktadır.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocukları farklı sorunlarla karşılaşmakta ve yaşam boyu bunlarla boğuşmak zorunda kalmaktadırlar. Her şeyden önce gelişim psikolojisi bağlamında bakıldığında çocuk yaşta ailelerinde koparılmakta ve yabancı bir ortama savrulmaktadırlar. Kız çocukları yeni girdikleri bu ortamda yabancılık hissetmekte, ev içindeki hiyerarşik ilişkiler içinde aşağılanmakta, dışlanmakta, simgesel ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.

Aile büyükleri bu çocukların ailelerini görmelerine izin vermemekte, kendi ailelerine olabildiğince erken bağlanmasını sağlamak amacıyla çocuk doğurmaya zorlamaktadırlar. Kadınlar bu nedenle tıbbi tedavi görmeye zorlandıklarını anlatmaktadırlar. Diğer taraftan bu çocuklar evlendirildikleri eşlerinin aileleriyle birlikte yaşamakta, kalabalık ailenin bütün yükünü omuzlamak zorunda kalmaktadırlar. Erken evlendirilen kız çocukları ve bebekleri ayrıca hamilelik ve doğum sırasında sağlık problemi yaşamaktadırlar.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocukları evliliklerine anne-baba, erkek kardeş, amca, hala gibi yaşlı akrabaların karar verdiklerini belirtmektedirler. Karar vericiler ise akraba evliliklerinin erken evlilikleri arttırdığını ifade etmektedirler. Erken evliliklerde sıklıkla akraba, berdel ve görücü usulü evliliklere rastlanmaktadır. Bununla birlikte bazı kız çocukları kendi isteğiyle evlenmektedirler. Berdel evlilikleri sıklıkla önce erkek kardeş için amca veya halakızının getirilmesiyle başlamakta, karşılığında yaşına bakılmaksızın kız kardeş verilmektedir. Ancak kadınlar ve karar vericiler akraba evliliklerinin evlilikte problem olması durumunda dostluk ilişkilerin bozduğunu, akraba olunduğu için sessiz kalındığını olumsuz yönler olarak belirtmektedirler. Ayrıca berdel evliliklerin aynı zamanda sorunların da karşılıklı takası olduğunu ifade etmektedirler.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocukları evliliklerinin dini nikahla meşrulaştırıldığını, daha sonra 18 yaşına geldiklerinde resmi nikahlarının yapıldığını belirtmektedirler. Bu süre içinde hastalanan, doktora gitmek zorunda kalan kadınlar doktorların kimi kez evli olduklarını öğrenince herhangi bir sorun görmediklerini ve ihbar etmediklerini, bazı doktorların ise ihbar durumunda kız çocuklarını mağduriyetlerinin artacağını ve çok geç olduğunu ifade ettiklerini belirtmektedirler.

Erken yaşta zorla evlendirilen kız çocukları eşleriyle ilişkilerinin iyi olduğunu, eşlerinin onlara çok yardımcı olduğunu, onları "büyüttüğünü" ve eşin iyi olmaması durumunda da kadınların yok olup gideceğini vurgulamaktadırlar. Ancak kaynana ve kayınbaba ile yaşadıkları için eşlerinin özellikle annelerinin etkisinde kaldığını ve bu nedenle eşler arası ilişkilerin bozulduğunu ifade etmektedirler. Erken ve zorla evlendirilen kadınlar evlilikten sonra da karar süreçlerinden dışlandıklarını, onların yerine aile büyüklerinin özellikle kaynanaların karar verdiğini ve bu kararlara uymak zorunda olduklarını belirtmektedirler.

Karar vericiler evlenecek erkek ve kadınlarda hangi özelliklerin olması gerektiğine yönelik soruya egemen cinsiyetler arası eşitsizliğe uygun yanıtlar vermektedirler. Onlara göre erkeklerin evlilik yaşı kadınlardan büyük olmalı, iş ve evi geçindirecek gelir sahibi ve askerliğini yapmış olmalıdırlar. Buna karşılık kadınların okumasına ve çalışmasına gerek yoktur ve kadınlar uyumlu, sabırlı, idareci, evine bağımlı olma gibi özelliklere sahip olmalıdırlar.

Bu çalışmada ayrıca kadınlara ve karar vericiler erken evliliklerin önlenmesine yönelik önerileri sorulmuştur. Kadınlar yaşlı kuşakları değiştirmenin zor olduğunu düşünmekte ve bu nedenle esas olarak kız çocuklarının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Çoğunlukla kız çocuklarının okutulması, okula gönderilmesi, meslek ve gelir sahibi olması, erken evliliklerin yasal süreçlerde denetim altına alınması ve cezalandırılması gerektiğini belirtmektedirler. Bazı kadınlar ve karar vericiler dinsel kuralların erken evlilikleri meşrulaştırmada araçsallaştırıldığını ileri sürmekte ve buna bağlı olarak dini kanaat önderlerinin ve görevlilerinin bu konuda hutbe okumasını, cemaati bilgilendirmesini önermektedirler. Bazı kadınlar ise televizyonlarda izdivaç programları yerine erken evlilikler konusunda programlar yapılmasını önermektedirler.

Kadınların önerilerine benzer öneriler karar vericiler tarafından da ifade edilmektedir. Onlar anne-babaların eğitilmesini, kız çocuklarının okutulmasını, yoksulluğun önlenmesini, yasal mevzuatın güçlendirilmesini ve uygulanmasını önermektedirler. Bu bağlamda düğün salonlarında yaş kontrolü yapılmasını, böylece erken evliliklerin ortaya çıkarılacağını belirtmektedirler.

Sonuç olarak erken evlendirilen kız çocuklarının geleneksel toplumlara özgü çocukluk kavrayışı içinde algılandıkları ve aileleri tarafından dokunulmaz, devredilmez hakları olan özeneler olarak kavranmadıkları ortaya çıkmaktadır. Erken evlilikler ekonomik ve toplumsal değerler alanında meşrulaştırılmakta ve toplumsal onay görmektedirler. Erken evlilikler sıklıkla akrabalar arası, berdel ve görücü usulü evliliklerde ortaya çıkmakta ve bir gelenek, töre olarak kabul görmektedir.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocukları bir taraftan çocuk olarak görülmekte ve kendi kararlarını kendileri veremeyecekleri düşünülerek yaşlı kuşakların denetimine ve kararlarına bağımlı tutulmaktadırlar. Ancak diğer taraftan evlenip yetişkin kadın olarak görülerek hata ve eksikleri nedeniyle aşağılanmakta, dışlanmakta, simgesel ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu çocuklar kente göçmüş, yoksul geniş ailelerin çocukları olarak "yağmurdan kaçarken doluya" tutulmaktadırlar.

Proje ekibi olarak erken ve zorla evliliklerin önlenmesi için her şeyden önce "çocuğun", "çocuk haklarının" ve "çocuğun yüksek yararı"nın merkezde olduğu bir çocukluk kavrayışının benimsenmesini, erken ve zorla evlendirilen kız çocuklarının başta çocuk hakları olmak üzere, diğer uluslar arası, ulusal sözleşme ve yasalarda yer alan bütün haklarını gerçek yaşamda etkili biçimde kullanmalarını sağlayacak, kişisel, aile, toplum ve kamu düzeyinde bütün politik alanları kapsayan değişim ve dönüşümler için katılımcı biçimde harekete geçilmesini öneriyoruz.

Erken evliliklerin yine kişisel, aile, toplum ve kamu düzeyinde; bu evliliğe zorlanan kız çocuklarına karşı işlenmiş bedensel ve ruhsal işkence, cinsel istismar ve tecavüz suçu olarak kavranması ve tanımlanmasını; bu suçların önlenebilmesi için Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin ruhuna uygun biçimde uygulanmasını, tek eksenli olarak ceza artırımını değil, toplumsal yaşamın bütün boyutlarını kapsayan bütüncül ve katılımcı bir politikanın oluşturulup uygulanmasını öneriyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Naciye YILDIZ

GİRİŞ

Toplumun geleceği olarak görülen çocukların onlara yüklenen büyük anlam ve beklentiyle bağdaşmayan koşullarda yaşamak zorunda bırakıldıkları yadsınamaz bir gerçektir. Günümüz toplumlarında ve ülkemizde çocukların karşılaştığı, yaşamak zorunda kaldıkları risklere ve sorunlara bakıldığında bunların ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel olmak üzere çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu risk ve sorunların yere ve zamana bağlı olarak hem toplumlararası, hem de aynı toplum içindeki değişik çocuk grupları arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Özellikle ekonomik olarak azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocukların sıklıkla ağır ve kötü işlerde çalıştırıldıkları, eğitim süreçlerinden koparıldıkları, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini sağlayacak uygun koşullar içinde yaşamadıkları görülmektedir. Gelişmekte olan ve ekonomik gelişmişlik sıralamasında dünya sıralamasında üst sıralarda yer almak isteyen bir ülke olarak kendini konumlandıran Türkiye'ye bu çerçeveden bakıldığında çocuklarına ekonomik göstergelere verdiği kadar önem vermediği rahatlıkla ileri sürülebilir. Nitekim Türkiye'de çocukların yaşadığı yoksulluk, iş kazaları ve ölümler, aldıkları eğitim süresi, uğradıkları ruhsal, fiziksel ve cinsel istismar istatistiklerine bakıldığında bu "gelecek" söyleminin çocuklar açısından hiç de aydınlık bir geleceğe işaret etmediği görülebilir.

Dikkatler büyük çocuk paydası içinde kız çocuklarına kaydırıldığında, egemen ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin karşılıklı ilişkide bulunduğu ekonomik, siyasal, kültürel unsurların bu çocukların yaşam koşullarını ve karşılaştıkları sorunları daha ağrılaştırdığı görülmektedir. Türkiye'de kız çocuklarının okullaşma oranları bütün çabalara karşın olması gereken düzeye getirilememekte, bu çocukların eğitim süresi erkek çocuklara kıyasla daha kısa kalmakta, kız öğrenciler belirli meslek ve iş alanlarında yoğunlaşmakta ve nihayet ücretli işgücü pazarına erişimleri değişik yollarla engellenmektedir. Kısaca ekonomik boyutta kapitalist üretim örgütlenmesi, toplumsal ve kültürel boyutta bununla iç içe geçen ataerkil sosyal değerler alanı kız çocuklarının sahip oldukları ekonomik ve toplumsal konumu belirleyen iki önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın konusunu oluşturan kız çocukların yaşamak zorunda kaldıkları çocukluk döneminde zorla evlilikler de esas olarak bu iki temel unsurla ilgili değişik nedenlere dayandırılarak meşrulaştırılmaktadır.

Kız çocuklarının çocuk yaşta ve zora dayanarak evlendirilmelerinin gerisinde ekonomik ve toplumsal eksenleri olan pek çok neden bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ekonomik nedenler olmakla birlikte, ataerkil yapının toplumsal cinsiyet rolleri ve bunun içine yerleştiği toplumsal değer ve kültür alanı diğer belirleyici sosyal uzamı oluşturmaktadır. Türkiye'de dikkat çeken nokta ekonomik düzeyde tarım sektöründen hizmetlere doğru bir kayma yaşanırken, diğer taraftan bu değişimden açığa çıkan işgücünün toplumsal zenginliğin

paylaşımından dışlanmasıdır. Ulusal gelir içindeki payı giderek azalan tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak bulunan kadın işgücü için bu değişim değersiz, ucuz emek ve doğrudan yoksulluk anlamına gelmektedir. Bu değişim sonunda kırsal kesimdeki kadın işgücü için iki seçenek ortaya çıkmaktadır: Ya eğitim süreçlerine dahil olarak, yaşamın büyük kısmını burada geçirerek vasıflı işgücü haline gelecektir, ya da evde kalarak başka bir ailenin baba soyunu devam ettirmek için evlenecektir.

Kuşkusuz bu ekonomik değişim beraberinde aile yapısını etkilemekte ve kırsal alanda birkaç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile yapısını değişime zorlamakta ve tarımdaki daralmaya bağlı olarak açığa çıkan işgücünün kente göçüne neden olmaktadır. Ancak diğer taraftan karşılaşılan yoksulluğu aşacak ekonomik ve toplumsal koşulların yokluğu bu ailelerin kentte de geniş aileler şeklinde yaşamasını dayatmaktadır. Kırsal alanda ekonomik döngüde ihtiyaç duyulan emek olan çocuk emeği kentte eğitim sürecine katılması gerekirken yoksulluk koşullarında ucuz emek olarak ücretli işgücü pazarında dolaşıma girmektedir. Kız çocuklarına ise geleneksel ataerkil cinsiyet rollerine uygun olarak önce "ev kızı", sonra çocukluk döneminde evlendirilerek "ev kadını" statüsü uygun görülmektedir.

Geleneksel ataerkil cinsiyet rolleri "ikiyüzlü" bir biçimde kız çocuklarını bir taraftan çocuk olarak görmekte, diğer taraftan bunlara yetişkin gibi davranmaktadır. Çocukluk dönemindeki kız çocukları "aklı ermez, kötü yola sapar, aklını başından alırlar, okulda başına bir iş gelir, gözü açılır" v.b. düşünsel arka planı olan ve açık biçimde bu çocukları "reşit" görmeyen bir bakış açısıyla vesayet altına alınmaktadır. Ancak diğer taraftan bu "küçük, aklı gelişmemiş" çocuklar evlilik gibi özerk karar ve öz güven gerektiren ailevi ve toplumsal yükün altına sokulmaktadır. Bu çocuklar daha çocukluk döneminde acımasız bir emek sömürüsüne, fiziksel, cinsel ve ruhsal istismara maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle biz bu çalışmada bu ikiyüzlülüğün somut biçimde açığa çıkarılarak tartışılmasını sağlamak amacıyla çocukluk kavramı üzerinde duracağız.

Kuşkusuz kız çocuklarına karşı takınılan bu riyakarlığın çocukluk ve çocuğun cinsiyeti bağlamları içinde tartışılması gerekmektedir. Modern öncesi geleneksel toplumlarda başlı başına kendine özgü bir yaşam evresi olarak görülmeyen çocukluk büyümenin bir ön aşaması olarak görülmekte ve çocukluk yetişkin olmanın çıraklık çağı olarak değerlendirilmektedir. Çocukluk döneminde zorla evlendirilen kız çocukları da başta anneleri olmak üzere diğer büyükler tarafından minyatür küçük kadınlar olarak görülmekte ve geleceğin kadınları olarak rollerini "iyi öğrenmeleri" için daha çocuk yaşta evlendirilmekte, yani yaşken eğitilmektedirler. Diğer taraftan ekonomik bağlamda bu çocuklar bugünün ve geleceğin sosyal güvencesi olarak görülmekte, evdeki engelli kişilere ve gelecekte amca, hala gibi baba soyu öncelikli olmak üzere diğer yakın yaşlı akrabaların sosyal hizmet görevlisi, bakıcısı olarak görülmektedirler.

Çocukluk döneminde zorla evlendirilen kız çocuklarının karşılaştığı diğer önemli bir çifte standart onların cinselliklerinin bir tehlike unsuru olarak görülüp denetim altına alınması ve evlenecekleri erkeklerin ise bu denetim üzerinden cinselliklerini yaşamasıdır. Böylece kız çocukları daha küçük yaşlarda birer cinsel obje olarak görülüp karar süreçlerinin nesnesi haline getirilirken onlarla evlenen yetişkin erkekler bu sürecin kazananları olarak konumlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle kız çocukları küçük yaşlarda bertaraf edilmesi gereken bir "risk unsuru" kaygısıyla, onlarla evlendirilen erkekler ise doğal olarak sahip olduğu düşünülen hakkına kavuşmak için evlendirilmektedirler. Kısaca çocukluk döneminde zorla gerçekleştirilen evliliklere ilişkin tartışmanın önemli eksenlerinden birini ekonomik değişimler ve ailenin bu değişimlere verdiği tepki oluştururken, ikinci önemli eksenini ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri bağlamları içine yerleştirilmiş çocukluk kavramı ve çocukluğa ilişkin kavrayışlar oluşturmaktadır.

Bu araştırmada çocuk gelinler ve erken evlilik kavramlarının bu kız çocuklarının içine düştüğü konumu tam olarak yansıtamadığından hareketle çocukluk döneminde zorla evlilik kavramının kullanılmasını öneriyoruz. Çocuk ve gelin ikilisi yan yana gelmemesi gereken iki sözcüğü içerdiği için daha baştan uzak durulması gereken bir kavramsal sepettir. Erken evlilik kavramı ise örtük biçimde iradi olarak daha geç yaşta yapılabilecek bir evlilikle ilintili durduğu veya normal yaştan daha önce gerçekleştirilmiş evliliğe ilişkin bir anlamı örtük olarak barındırdığı için eleştiriye açıktır. Oysa bu evliliklerde söz konusu olan belirli bir yaştan önce evlenme değil, aksine çocukluk dönemi içindeki evlenmelerdir. Bu nedenle sözleşmeye dayanan modern toplumlarda ve bunlardan biri olan Türkiye'de yasal olarak geçerli olan sözleşme yaşının altındaki tüm evlilikler için çocukluk döneminde gerçekleşmiş evlilikler kavramının kullanılmasını öneriyoruz.

Kuşkusuz bu çocuklar bu dönemde genel olarak sözleşme ve onun bir parçası olarak evlilik sözleşmesinin formel düzeyde tarafı olamayacakları için bu bağlamda aynı zamanda örtük veya açık biçimde büyükler tarafından "ikna" veya zora dayanan bir durumla karşılaşmaktadırlar. Bu çerçevede bakıldığında söz konusu evlilikleri açıklamada kullanılacak bir kavramın iki önemli unsuru içermesi gerekmektedir. Bunlardan ilki bu evliliklerin uluslar arası ve ulusal yasal düzenlemelerde belirlenmiş çocukluk dönemi içinde gerçekleştikleri, diğer ise açık veya örtük bir şekilde zora dayanmasıdır. Bu iki unsuru kapsayacak bir kavram olarak çocukluk döneminde zora dayanan evlilikler kavramını tartışmaya değer buluyor ve kullanılmasını öneriyoruz.

Çocukluk çağına ilişkin esaslı değişim modern toplumlarla birlikte ortaya çıkmıştır. Kapitalist üretim örgütlenmesi, ev ve işyerinin ayrılması, anne ve çocukların evin özel alanında kalması, kentte yerleşmiş burjuva çekirdek ailelerde çocuğun kazandığı yeni "değer", eğitimin kurumsallaşması çocukluğun geleneksel toplumlardan farklı olarak başlı başına kendine özgü nitelikleri olan bir yaşam evresi olarak kavranmasına yol

açmıştır. Bu değişimde çocuk artık ebeveynlerin üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğu bir nesne, sosyal güvenlik aracı, geleceğin garantisi değil, kendi başına özerk ve bağımsız bir özne olarak konumlanmaktadır. Bu bağlamda "çocuğun yüksek yararı" merkezi bir önem kazanmaktadır. Biz bu araştırmada geleneksel ve modern arasında salınan bir toplumsallaşma içinde bulunan Türkiye toplumu için "çocuğun yüksek yararı" kavramını merkeze alacak bir tartışma yürütülmesini ve başta aile ve eğitim olmak üzere bütün politik alanlarda bu kavramın içerilmesini öneriyoruz.

Kuşkusuz çocukluk döneminde zora dayanan evliliklerin dokunduğu diğer bir toplumsal kurum ailedir. Aile her toplumda rastlanan ve farklı bakış açılarıyla açıklanan tarihsel ve toplumsal değişimlerden etkilenen ve bunları etkileyen bir kurumdur. Türkiye'de aile yapısı üzerine yapılan çalışmalar geniş, çekirdek ve geçici geniş olmak üzere esas olarak üç farklı aile formuna dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda kırsal kesimde geniş aile biçimin egemen olduğu yolundaki yaygın kanının aksine yoksul kesimler arasında çocuk sayısının fazla olduğu çekirdek ailelerin görüldüğü belirtilmektedir. Aile aynı zamanda egemen ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin yaşam bulduğu, üretildiği ve yeniden üretildiği bir kurum olarak bu araştırmanın konusu bakımından ayrıca önemle üzerinde durulmayı hak etmektedir. Aile içindeki kuşaklar arası hiyerarşik ilişkiler, çocukluk döneminde zorla evlendirilen kız çocuklarının anne-babaları, kayınbaba ve kaynanalarıyla ilişkileri, kendi çocuklarıyla ilgili düşünceleri olası bir değişimin yönü ve kapsamı hakkında ipucu vermektedir.

Çocukluk döneminde zorla evliliklerin ilişkili olduğu diğer önemli bir unsur evlilik sözleşmesidir. Geleneksel toplumlardan farklı olarak modern toplumlarda egemen olan toplumsal ilişki biçimi evliliği de kapsayan sözleşmeye dayanan ilişkilerdir. Evlilik sözleşmesi sözleşme kavramında içkin olan eşit ve özgür tarafları, aklını kullanabilen, yetişkin kişilerin sözleşmenin öznesi olabileceğini varsaymaktadır. Oysa çocukluk döneminde zorla evlendirilen kız çocukları henüz sözleşme yapacak özneler olarak tanınmamaktadırlar. Böylece sözleşmeye dayanan bir ilişki biçimi sözleşme yapacak yeterliliğe sahip olmayanlarla, onlar adında konuşan büyüklerinin kararıyla gerçekleşmekte ve sözcüğün maddi anlamında evlendirilen kız çocukları dokunulmaz haklara sahip birer hukuk öznesi olarak görülmemektedir.

Bu çalışmada çocuk gelin yerine çocukluk döneminde zorla evlendirmeler kavramının tartışılması önerilmekle birlikte projenin isminde yer aldığı için erken evlilik kavramı kullanılmaya devam edilmektedir. Ancak bu tercih belirtildiği gibi çocukluk çağında zora dayanan (zor sözcüğü kuşkusuz ulusal ve uluslar arası yasal metinlerde yer aldığı gibi, sadece fiziksel veya duygusal baskıyı değil, aynı zamanda çocukların güven duydukları anne, baba, amca, hala, teyze, ağabey, abla gibi kişiler tarafından "ikna" edilmelerini de içermektedir) evlilikler kavramının tartışılması talebinden vazgeçildiği anlamına gelmemekte, projenin ismiyle uyumlu olabilme ve kalabilme kaygısına dayanmaktadır.

ERKEN EVLİLİKLERİN TOPLUMSAL MEŞRUİYETİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Amaç ve Yöntem

Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti: Nitel Bir Araştırma başlıklı bu proje; kadınların toplumdaki eşitsiz konumunun ve eğitimsizlik, şiddet, boşanma, yoksulluk gibi birçok toplumsal soruna kaynaklık eden, ama aynı zamanda bu sorunlardan kaynaklanan erken yaşta evliliklerin, tarihsel ve toplumsal nedenleriyle ilişkisellik içinde ele alınarak erken evliliklere toplumsal meşruiyet sağlayan ilişkiler sistemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmadaki temel amaç erken evliliklerin meşruiyetini nereden ve nasıl aldığı sorusu olmakla beraber, erken evliliğe zorlanmış kadınların ve eşlerinin ayırıcı özellikleri, evliliklerinin kuruluşu, evlilik kararının nasıl alındığı, eşler arası ilişkiler, erken yaşta evliliğin kadınların hayatına getirdikleri ve götürdükleri, ailede ve yakın çevrede erken evlilik deneyimi, kadınların erken evliliğe bakış açıları ve erken evliliklerin önlenmesine yönelik önerileriyle birlikte bu evliliklere karar veren aktörlerin erken evlilikleri nasıl anlamlandırdıklarını açığa çıkarmaktır. Nitel bir araştırmaya dayanan proje, erken yaşta evliliklerin toplumsal meşruiyetinin dinamiklerini anlamak amacıyla erken evliliklerin yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illerinde yürütülmüştür.

Bu çalışma, erken evliliklerin yaygınlığı ve dağılımı konusunda istatistiksel analiz yapılmasını ve araştırma sonuçlarının genellenmesini hedeflememektedir. Bu nedenle, nitel araştırma sonuçlarının, genelleme yapılmadan erken evlilik nedenleri, erken evliliğe farklı grupların yaklaşımları ile erken evliliklerin önlenmesi için yapılacaklar konusunda ipuçları sunması açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniğinin tercih edildiği araştırmada, erken evliliklerin hangi koşullar altında gerçekleştiği, erken yaşta evlilikleri destekleyen ya da bu evliliklere sessiz kalanlar ile karşı çıkan kişilerin gerekçeleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Erken evliliğin toplumsal meşruiyeti ile ilgili yapılan bu çalışmada genel olarak özel bir mesele olan evliliğin, özel olarak erken yaşlarda evliliğin mahremiyeti ve hassasiyeti göz önünde bulundurulduğundan nitel araştırma tekniği olan derinlemesine görüşmelerle veri toplamıştır. Nitel çalışmanın tercih edilmesi sadece evliliğin özel ve mahrem bir toplumsal ilişki biçimi olmasıyla sınırlı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ekseninde erken evlendirilen kız çocuklarının deneyimleri hakkında daha kapsamlı veri elde etmek amacıyla ilintilidir. Erken evlilik gibi hem çocukluk, hem de ailenin mahremiyet alanında kalan bir toplumsal sorunda veri elde edebilmek için görüşmecilerde güven ve samimiyet oluşturmak, böylece görüşmecilerin kendi yaşantılarına dair anlatılarını olabildiğince kayıt altına alabilmek için onlarla uzun uzun konuşmak, konuşmalarına ve kendilerini oldukları

gibi ifade etmelerine olanak tanımak gerekmektedir. Böyle bir çalışma için proje yöntem olarak iki aşamalı olarak planlanmıştır. Birinci aşamada KAMER kendi kurumsal kimliğiyle erken evlenmiş kadınlara ulaşarak bir tarama anketi gerçekleştirmiştir. Bu tarama anketi sonucunda derinlemesine görüşme onayı alınan kadınlarla ve aileleriyle ikinci aşamada derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Erken yaştaki evliliklerin yasal olmadığının bilinmesinin yarattığı tedirginlik dikkate alınarak, derinlemesine görüşmelerin yapılacağı kadınlara kadın kuruluşu olan KAMER aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın kapsamında olan Diyarbakır, Siirt ve Şanlıurfa illerinde kadınlara yönelik psikolojik danışmanlık başta olmak üzere birçok destek sağlayan KAMER, projenin yürütüldüğü bu üç ilde kadınlarla gerçekleştirdiği mahalle çalışmalarında bu proje kapsamında görüşülecek kadınların belirlenmesi için de bir faaliyet yürütmüştür. Bu üç ilin her birinde 10 kadın olmak üzere toplam 30 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, her ilde iki kişi olmak üzere 6 KAMER çalışanı tarafından genellikle kadınların kendi yaşadıkları ortamlarda, birkaçı da KAMER merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler hem aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerle ilgili, hem de erken evliliklerle ilgili resmi ve toplumsal risk, çekince içerdiği için çoğunlukla kadınların yalnız bırakılmadığı ortamlarda gerçekleşmiştir. Kadınlar sıklıkla kaynanaları, görümceleri, anneleri, kardeşleri, eşleri gibi birlikte yaşadıkları veya diğer yakınlardan oluşan kişilerin yanında konuşmak zorunda kalmışlardır. Erken evlilik gibi özel alana ait bir konun başkalarının yanında, ayrıca bu başkaları aynı zamanda konuşulan konunun "fail" tarafı ise, tahmin edilebileceği gibi söylenenin ve kullanılan sözcüklerin denetimden, özsansürden geçmesini beraberinde zorunlu olarak getirecektir. Nitekim görüşmelere ilişkin gözlem raporlarından kadınların istedikleri gibi rahat konuşamadıkları anlaşılmaktadır.

Bazı kadınlar görüşmelerin kendilerini zor durumda bırakacağını belirtmiş ve bu kadınlarla ildeki KAMER binasında görüşme yapılmıştır. Bazı kadınlarla görüşmeler aynı ev veya apartmanı paylaştıkları eşlerinin ailelerinin çay, yemek hazırlama gibi işleri yapmalarını istemeleri gibi nedenlerle erken bitirilmek zorunda kalmıştır. Kadınların bir kısmı ses kayıt cihazı kullanılmasını kabul etmiş, ancak bazı kadınlar, özellikle evliliklerinde problem yaşayanlar "ben her şeyi anlatırım, ama sesimi almayın" diyerek kayıt yapılmasına karşı çıkmışlardır. Bütün bu sınırlamalar ve çekinceler içeren koşullarda yapılan görüşmelerde kadınların simgesel bir şiddete maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu görüşme işleyişine bağlı olarak erken evlendirilen kadınların yaşadıkları olumsuzlukları ve sorunları olabildiğince süzgeçten geçirerek anlattıkları ileri sürülebilir. Bunun mantıksal çıkarımı anlatmadıkları veya anlatamadıklarının daha "kötü" olduğuna işaret eder.

Projede erken evlendirilen kadınlar dışında "failler" tarafını oluşturan karar vericilerle de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Karar vericilere, anket aşamasında kadınlara evliliklerine kimlerin karar verdiği ve bu aktörlerle görüşme olanağı olup

olmadığına yönelik sorular sorularak ulaşılmıştır. Katılımcı kadınların erken evliliklerine karar verenlerden kendileriyle görüşme yapılmasını kabul eden karar vericilerle daha sonra derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diyarbakır'da 9 (6 kadın, 3 erkek), Siirt'te 14 (9 kadın, 5 erkek) ve Şanlıurfa'da 18 (7 kadın, 11 erkek) olmak üzere toplam 41 karar verici ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Karar vericilerin birçoğu kendilerine yöneltilen soruları yanıtsız bırakmışlar, bazı sorulara ise çok kısa, tek kelimelik yanıtlar vermişlerdir. Yanıt verilmeyen sorular, sıklıkla isteyerek evlilik, akraba evlilikleri, erken evliliklerin olumsuz yanları, erken evlilikleri destekleyen faktörler gibi soruna ve karar vericilerin kendi toplumsal pratiklerine dokunan soruları kapsamaktadır. Yanıt verdikleri sorular ise sıklıkla söz düzeyinde veya görüşme sırasında konuşma düzeyinde, daha çok "duyulmak istenen" yanıtlara olanak sağlayan, evlilik yaşı, kadın ve erkeklerin sahip olması gereken özellikler gibi soruları içermektedir.

Araştırma etiğine uygun olarak görüşmelerden önce kadınlara araştırmanın amacı, içeriği, görüşme sırasında konuşulan bilgilerin sadece araştırma amacıyla kullanılacağı ve kimlik bilgilerinin açıklanmayacağı belirtilmiştir. Bu bilginin verilmesinin ardından onay alınan, araştırmaya katılmaya gönüllü olan kadınlar ile görüşülmüştür. Bir görüşme dışında, görüşmelerin tamamı kaydedilmiş ve görüşme metinleri iki günlük eğitim programına katılan katılımcılar tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşmelerin süresi görüşülen kişinin istekliliğine ve görüşme ortamına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Ancak genel olarak görüşmeler yarım saat ile bir saati aşan sürelerde tamamlanmıştır. Kadınlarla yapılan görüşmeler, Temmuz 2013 ayı içinde yapılmış ve görüşmelerin bilgisayar ortamına aktarılması Ağustos 2013 ortalarına kadar devam etmiştir. Aynı şekilde Karar Verici görüşmeleri de Aralık 2013- Şubat 2014 tarihleri arasında deşifreleriyle beraber araştırmaya eklenebilir hale gelmiştir. Görüşmeler değerlendirilirken hiçbir konu veya başlık atlanmadan, raporun gelecekte de aynı konuda yapılacak araştırmalarda kaynak olarak kullanılabileceği düşüncesiyle büyük bir özenle her türlü ayrıntısıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan kişilerin gerçek isimleri kodlama esnasında değiştirilmiş ve gerçek isimler analizlerde kullanılmamıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Erken ve zorla evlilikleri kapsayan üç temel kavram ileri sürülebilir. Bunlar çocuk ve çocukluk, aile ve evlilik kavramlarıdır. Erken evlilikleri anlayıp, açıklamada yardımcı olabileceği düşüncesiyle izleyen bölümlerde bu kavramlar tarihsel ve toplumsal bağlamları içinde ve kız çocukların erken ve zora dayanan evlilikleriyle ilişkisellikleri içinde tartışılmaya çalışılacaktır.

Çocukluk ve Türkiye'de Çocuk Olmak

Toplum bilimsel sözlükler çocuk kavramını evlat ve toplumun yetişkinleriyle eşit ekonomik ve yasal statü kazanmamış kişi olmak üzere iki farklı anlamda tanımlamakta ve Batıda modern dönemle birlikte çocukluk kavramında radikal değişimlerin gerçekleştiği belirtilmektedir. Çocuk istismarı ise; fiziksel, duygusal ve cinsel boyutlardan birini veya hepsini birden içeren kabaca "bir yetişkinin veya yetişkinlerin bir çocuğa kötü "davranması ya da incitmesi" bağlamında kullanılmaktadır. Yetişkinler bir veya birden fazla sayıda olabileceği gibi, aileden veya aile dışından da olabilmektedir (Marshall, 1999: 118, 120).

Çocukluk, insan yaşamının belirli bir evresine işaret eden bir kavram olarak çağlar boyunca toplumsal değişimlere bağlı olarak farklı biçimlerde kavranmıştır. Bu nedenle kavram diğer sosyal kavramlar gibi tarihsel ve toplumsal koşullar ve değişimlerle karşılıklı ilişki ve bağlamları içinde ele alınmalıdır. Kavramın bütüncül bir yaklaşımla ilişkisellik içinde ele alınması çağlar boyunca geçirdiği dönüşümü ve günümüz toplumlarında hangi bağlamlar içinde kullanıldığını ortaya koyacaktır. Tarihsel bir bakış açısıyla bakıldığında kaba çizgileriyle iki farklı çocukluk kavrayışının egemen olduğu söylenebilir. Bunlardan biri "ilk günah" öğretisine dayanan ve çocuğu daha doğuştan günahkar olarak gören Diyonizoscu çocuk kavrayışıdır. Diğer ise çocuğu masumiyetle özdeşleştiren ve doğuştan masum, iyi ve melek olduğuna dayanan Apolloncu çocuk kavrayışıdır (Onur, 2005: 25). Onur bu iki farklı çocuk kavrayışının iki ayrı toplumsallaşma, eğitim, disiplin ve denetim anlayışını ortaya çıkardığını belirtmektedir. Diyonizoscu çocuk anlayışı özel olarak çocukların farklı görülmediği, benzerlikler üzerine inşa edilen, inançlar ve kuralların belirleyici olduğu bir çocukluk kavrayışına, Apolloncu çocuk kavrayışı ise kural ve inançların daha az etkili olduğu, farklılık ve özel alanda yalıtılmanın gelişkin olduğu çocukluk kavrayışına işaret etmektedir.

Çocukluğun tarihsel süreç içerisinde değişimini ele alan çalışmalar (öncü çalışmalardan biri Fransız Philippe Ariès'in Centuries of Childhood başlıklı çalışması) Avrupa'da onbeşinci ve altıncı yüzyıllardan önce böyle bir sözcüğün bulunmadığını, onsekizinci yüzyıla kadar ergenlik ve çocukluk kavramlarının birbirinden ayrılmamış ve eş anlamlı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır (Tan, tarihsiz: 77). Onur (2005: 27) çocukluk kavramı ile çocukluk anlayışı arasında bir ayrım yapılması gerektiğini ileri sürerek, birincisi açısından

bakıldığında her toplumda çocukluk kavramının var olduğunu, ikincisi açısından bakıldığında ise çocukluk ile yetişkinlik arasındaki farklılıkların tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak toplumdan topluma değiştiğini belirtmektedir. Bu çerçevede bakıldığında farklı tarihsel ve toplumsal koşullarda çocuklara ilişkin kavrayış ve anlayışların değiştiği ve bu bölümde esas olarak tarihsel ve toplumsal koşullar içinde çocukluk kavrayışının geçirdiği değişime ilgi gösterildiği açıktır.

Tan'ın (tarihsiz: 76) Ariès'ten aktardığına göre Ortaçağ'da çocukluk bağımlılık kavramıyla ilintili olduğu için çocukluktan çıkmak bağımlı olmaktan kurtulmakla ve ekonomik bağımsızlığı kazanmakla el ele gitmektedir. Çocuklar için kullanılan sözcükler aynı zamanda bu dönemin bağımlılar sınıfını oluşturan uşaklar, hizmetçiler için kullanılmakta ve çocukluk küçükleri yetişkinliğe hazırlayan bir çıraklık dönemi olarak değerlendirilmektedir. Serflerin çocukları katı bir disiplin altında hayvanlarla birlikte çalışmakta ve yaşamaktadır. Çocukluk yetişkinlerin dünyasına dahil olmanın hazırlık basamağı olarak ve çocuklar da "az çok yetişkin" görülmektedir. Ancak Ortaçağ'ın bu çocukluk kavrayışının modern dönemle birlikte yok olduğunu ve çocukların özgürlüklerinin ellerinden alınarak başta eğitim kurumları olmak üzere diğer eğitim örgütlenmeleri içine sıkıştırıldıklarını belirtmektedir.

Ancak Ariès'in Ortaçağ'da çocukluk kavramının bulunmadığı yönündeki tespiti çocukların "sevilmediği veya ihmal edildiği" anlamına gelmemektedir. Ortaçağ'da çocukluk dönemi kavrayışı modern dönemden farklı olarak çocukluk çağının kendine özgü, büyüklerden farklılaşan ayırıcı bir dönem olmadığını içermektedir. Ortaçağ çocukluğu modern dönemin aile ve onu izleyen diğer kurumlara sıkıştırılmış, denetim altına alınmış çocuklarından farklı olarak sokakta geçmektedir. Ancak Ariès'in bu görüşünü paylaşmayan, modern öncesi dönemde çocukların maruz kaldığı dövülme, terk edilme, öldürülme, cinsel istismar vakalarının çok olduğunu, modern dönemle birlikte çocukların durumunda iyileşmeler olduğunu ileri süren farklı görüşler olduğunu da belirtmek gerekir.

Ortaçağ'dan farklı olarak ilk kez onyedinci yüzyıldan itibaren soylu ailelerde çocukların aile içindeki fiziksel bağımlılıklarını içeren bir anlam değişimi gerçekleştiği ve buna paralel olarak çocuklar için ayrı oyuncaklar yapıldığı, çocuk oyunlarının büyüklerden farklılaştığı ve çocuk giysilerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Tan, tarihsiz: 78). Bununla birlikte çocukluk kavrayışındaki en büyük dönüşüm modern dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Tan aynı yazısında bu dönemin burjuva ailelerini "çocuk-merkezli" aileler olarak nitelemekte ve Ariès'e dayanarak bu ailelerde çocukların önceden sahip oldukları özgürlüklerini kaybettiklerini, daha çok denetim altına alındıklarını belirtmektedir. Ancak çocukların denetlenmesi onaltıncı yüzyılda din adamları, onyedinci yüzyılda ise hukukçular tarafından da "çocuğu Tanrı'nın korunması ve düzeltilmesi gereken bir yaratığı" olarak gören anlayışa bağlı olarak da gerçekleştirilmekte ve Puritenler çocukların yaşından bağımsız olarak günah işleyebileceğini ve cehenneme gideceğini ileri sürmektedirler (Tan, a.g.y.: 83). Onsekizinci yüzyılda burjuva ailesinin, din ve hukuk adamlarının denetim ve düzeltilmesine

ek olarak "bedensel sağlık ve temizliği" içeren beden boyutunu eklemesiyle çocukluk bir bütün olarak sadece gelecekle ilgili değil, bugünü de içeren bir yaklaşımla kavranmaya başlamıştır. Poster (1989: 203) ondokuzuncu yüzyıldaki burjuva apartmanlarında "yüksek düzeyde bir temizlik" yanında "yeni bir insan dışkısı endişesinin" baş gösterdiğini ve bunun sağlık sorunlarıyla sınırlandırılmayacağını, bundan daha çok çocuğun "kendi bedenine insafsızca hakim olmasını" içerdiğini ileri sürmektedir.

Tan (tarihsiz: 80) modern dönemde ailedeki değişimlerin hanenin ekonomik bir birim olmaktan çıkıp iş ve evin ayrılmasına paralel olarak oluşan özel ve kamusal alan ayrımına işaret ettiğini, kadınlar açısından "çocukların bağımlılığının artması ve abartılmasıyla" birlikte "anneliğe mahkum edilmesinin" sınırlarının genişlediğini belirtmektedir. Tan'ın aktardığına göre işçi sınıfı ve diğer alt toplumsal tabakada yer alan gruplarda çocukluk modern dönemin burjuva çocukluğundan farklı olarak Ortaçağ'daki çocukluğa benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni ise burjuva ailesinin çocukluk anlayışının bu toplumsal gruplara henüz ulaşmamış olmasıdır. Kısaca modern dönemde kentlerde yerleşik burjuva ailelerde çocukluk sadece biyolojik bir yaş aralığı olarak değil, kendine özgü özellikleri olan bir tür, çocukluk çağı olarak kavranmaya başlanmıştır.

Tan (tarihsiz, 80) modern öncesi dönemde çocukların yaşadığı mekanların da çocukların yetişkinler dünyasından ayrılmasına olanak vermediğini, modern dönemde ise ancak küçük evlerde yaşayan yoksul çocukların "yaşamın tüm gerçeklerini görmeleri ve bilmelerinin" kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda düşük gelire sahip yoksul ailelerin kaldığı küçük ve dar evler hem fiziksel, hem de ruhsal olarak farklı gelişim aşamalarında olan çocukların yetişkinlerle aynı mekanı paylaşmalarını zorlamaktadır. Aile ve Soysal Politikalar Bakanlığı'nın (2014: 14) güncellenmiş Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması'na göre konutlarında çocuklar için ayrı bir oda bulunmayan hanelerin oranın en yüksek olduğu üç bölge Kuzeydoğu Anadolu (% 63.4), Ortadoğu Anadolu (% 60. 3) ve Güneydoğu Anadolu (% 73.1) sıralanmakta ve bu araştırmanın yürütüldüğü illerin yer aldığı bölge en yüksek oranı göstermektedir. Anne-baba, yetişkin, evli veya bekar kardeşlerin ve yakınların bir arada yaşadığı koşullarda aileden birinin fiziksel, duygusal ve cinsel istismarına maruz kalan çocukların yaşamak zorunda kaldıkları mağduriyet çoğu kez açığa dahi çıkarılamamaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan çalıştayların katılımcılardan bazıları çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen kadınların tanıdık, akraba veya diğerleri tarafından cinsel istismara maruz kalmış olabileceklerini, bunun örtbas edilmesi ve sorunsuz biçimde bertaraf edilmesi için bu tür evliklere başvurulduğunu belirtmektedirler. Ayrıca görüşülen çocukluk döneminde ve zorla evlendirilmiş kadınların çoğu evlendirildiği erkeğin evinde, diğer aile bireyleriyle birlikte, yetişkin bekar kayınlarıyla birlikte yaşamakta ve kendilerine ait bir evleri bulunmamaktadır. Ancak çocukların yakınlarının cinsel başta olmak üzere çeşitli istismarlarına maruz kalmalarıyla ilişkili bir tehlikeyi aynı mekanı paylaşmalarıyla

sınırlandırmamak gerekir. Nitekim modern batı toplumlarında egemen olan yalıtılmış mekanlarda babaların kendi evlerinin bir uzantısı olan odalara yıllarca ve yıllarca kendi kız çocuklarına cinsel saldırıda bulundukları bilinmektedir.

Tan'ın (tarihsiz: 82) aktardığına göre Avrupa'da on dokuzuncu yüzyıla kadar egemen olan yaşam biçimi kırsal yaşam biçimine dayanıyordu ve bu yaşam biçiminde doğurganlık çok önemliydi. Çocuğun doğumu modern toplumda olduğu gibi çekirdek ailenin ebeveynlerini ilgilendiren özel bir olay değil, çevreyi ve soyu-sopu ilgilendiren, devamlılığı sağlayan "kolektif yazgıyla" ilgili bir olaydı. Ancak kentsel burjuva ailesinde çocuğun doğumu ortak yazgının bir parçası olmaktan çıkmış ve ailenin özel alanının bir parçası haline gelmiştir. Kentsel burjuva ailesi hem doğum, hem de ölüm oranın düştüğü ve aile planlamasının ilk kez uygulandığı grup olarak ortaya çıkmaktadır (Poster, 1989: 198).

Tan (tarihsiz: 87) onyedinci yüz yıldaki eğitim anlayışının çocuklara bilgi transfer etmek veya öğretmek yerine çocukların ruhsal ve ahlaki gelişmelerini sağlamayı, çocukları yetişkin hale getirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Kız çocukların hiçbir zaman yetişkin olamayacakları için okullara alınmadığı bu dönemin okulları "erkeklerin egemenliği"ndedir ve kızlar "on yaşına geldiklerinde artık küçük kadınlar" olarak görülmekte ve oniki-onbeş yaşları arasında evlendirilmektedir. Kısaca kız çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren "yetişkin gibi" davranılarak büyütülmektedir. Tan buna dayanarak çocukluk kavrayışının sadece yetişkin-çocuk ekseninde değil, aynı zamanda cinsiyete göre de farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir. Kağıtçıbaşı da (1998: 148) Türkiye'de erkek ve kız çocuklara yüklenen değerin erkek çocuklar lehine farklılaştığına, erkek çocuk tercihinin kız çocuklara kıyasla daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. Kağıtçıbaşı Türkiye'de ayrıca "çocukları yaşlılıkta güvence olarak görme" ve aile içi ilişkilerde "karşılıklı bağımlılık" gereksinimi yaklaşımları bulunduğunun altını çizmektedir. Bu araştırmada da ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi Kağıtçıbaşı'nın bulgularıyla örtüşen sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle erkek çocuklar yaşlılıkta birer sosyal güvenlik aracı olarak görüldükleri için bu mekanizmada herhangi bir sorun yaşanmaması için akraba evlilikleri ve bunların da küçük yaşta olanları tercih edilmektedir. Diğer taraftan kız çocukları hiçbir zaman özerk ve özgür yetişkinler olamayacakları için eğitilmemekte ve daha çocukluk döneminde "küçük kadınlar" olarak toplusallaştırılmakta ve gelecekteki rollerine hazırlanmaktadırlar.

Tan (tarihsiz: 87) Ariès'e dayanarak onsekizinci yüzyılda okulların yaş gruplarına bağlı olarak katı bir sınıflamaya gittiğini, o zamana kadar farklı yaş gruplarında olanların bir arada bulunma imkanın ortadan kalktığını ve bununla birlikte bu farklı grupların birbirlerinden öğrenme olanağının da yok olduğunu aktarmaktadır. Kıray (2006: 163) ise eğitimin belirleyici önem kazandığı modern toplumlarda ailenin "eğitemeyecek kadar çok sayıda" çocuğu olduğunda "ilk fedakarlığın" kız çocuklarından yapıldığını, buna en çok kırsal bölgelerde

rastlandığını ve kız çocukların evlenip başka hane halkına katılmasının da "erkeklere tanınan bu önceliği" meşrulaştırdığını yazmaktadır. Özbay (1984: 55) ise okulun "çocuğun geleneksel rolleri öğrenmesi ve gerçekleştirmesi için gerekli zamanı aldığı takdirde sorun" olabileceğini ve eğitim sürecinin doğrudan çocuk emeğinin kullanımıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Ona göre çocukların emeğinin kullanıldığı ailelerde ya çocuklar hiç okula gönderilmemekte, ya da geç gönderilmektedirler. Bu çalışmada çocukluk döneminde zorla evlendirilen kızların okuldan alınma süreçleri sıklıkla bedensel olarak serpilip gelişmelerine bağlanmakla birlikte yoksulluğa bağlı olarak erkek çocukların eğitim sürecinde kalmalarının tercih edildiğini ve bu kızların emeklerinin kullanımına da dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Kıray'ın ve Özbay'ın yaptıkları tespitlerin geçerliliğini koruduğunu belirtmek gerekir. Çalışma kapsamında görüşülen çocukluk çağında zorla evlendirilmiş kız çocukları bedensel olarak biraz irileşince veya "fedakarlık" yapılması gerektiğinde ilk adımda okuldan alınmakta ve "ev kızı" statüsüne konumlandırılmakta ve bir sonraki adım olan "ev kadını" rolüne hazırlanmaktadır. Ayrıca özellikle mevsimlik tarım işçiliği koşullarında çocukların okul kapanmadan alınıp bir sonraki eğitim-öğretim yılının açılışından sonra geç dönmesine bağlı olarak sınıf tekrarı yaşadıkları ve buna bağlı olarak yaş farkı nedeniyle okuldan ayrıldıklarını, okula devam etmek istemediklerini eklemek gerekir.

Türkiye'de modernleşme sürecinin kadınları eğitim-öğretim süreçlerine katmak için özel bir çaba gösterdiği Kız Enstitüleri gibi birtakım örneklere dayanarak ileri sürülebilir. Ancak bu katılımın kadıların kendilerinin merkezde olduğu bir yaklaşımla değil, Cumhuriyet Türkiye'sinin gereksinimlerini karşılamak amacı taşıdığı konuyla ilgili değişik çalışmalarda ortaya konmaktadır. Örneğin Sancar (2012: 217, 223) Cumhuriyet'in kuruluşunun oldukça uzun bir dönem kadınlar için bir devrim olarak nitelenmesini sağlayan önemli değişkenin medeni haklardan çok izlenen eğitim politikalarıyla kadınların eğitim süreçlerine katılımının yaygınlaştırılması olduğunu ileri sürmektedir. Sancar kız çocuklarına gelecek nesillerin biçimlendirilmesi görevini yükleyen modernleşme çabalarının II. Meşrutiyete kadar geri gittiğini, Cumhuriyetle birlikte bu modernleşme görevine "ulus kurma" vazifesi eklendiğini belirtmektedir. Ona göre özellikle Kız Enstitüleri'nde izlenen eğitim politikası "orta sınıf çekirdek aile"yi temel alan ve Batı kültüründen esinlenen bir "kadınlık eğitimini" hedeflemiş ve bu çerçevede "en çok kentli orta sınıf kızlara, ama aynı zamanda, alt sınıf yoksul kızlara ve Türkçe bilmeyen Kürt kızlara" bu "kadınlık eğitimi" verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler Cumhuriyet'in bu "kadınlık eğitimi" politikasının Türkçe bilmeyen Kürt kızlarına, özellikle yoksul Kürt kızlarına ulaşmadığı görülmektedir. Ancak bu başarısızlığın gerisinde sadece Türkçe bilmemenin yattığını ileri sürmek Türkiye modernleşmesinin muhafazakar karakterini ve bu muhafazakarlığın çalışmanın yürütüldüğü bölgedeki etkilerini gizleme tehlikesi içerdiğini akılda tutmak gerekir.

Sancar (2012: 148) kadın ve ailenin, Türkiye Modernleşmesi'nin muhafazakar niteliğini "siyasal arenada" sağlamlaştıran iki önemli unsur olduğunu belirtmektedir. Ancak ona göre muhafazakarlık esas olarak modern karşıtı bir seyir izlemekten çok "en azından kadın ve aile üzerinde yaratacağı 'özgürleşme-serbestleşme' risklerini bertaraf etmek ve buna yol açacak gelişmelere karşı" çıkan bir yol izlemiştir. Bu projenin yürütüldüğü iller ve bu illerin yer aldığı bölge bağlamında da, modernleşme sürecinde kadınların içine gömülü olduğu toplumsal ilişkiler ağında güçlü muhafazakar örüntüler oluştuğu açıktır. Ayrıca bölgeye özgü ekonomik ve toplumsal problemlerin ve de farklılıkların muhafazkarlığı güçlendirici etkiler yarattığı ileri sürülebilir. Nitekim proje kapsamında gerçekleştirilen çalıştayların İstanbul ayağında bölgeyi iyi tanıyan ve daha önce de orada yaşamış bir katılımcı zora dayanan kente göçle birlikte her şeyini kaybeden ailelerin "en azından namusumu kurtarayım" düşüncesiyle kız çocuklarını evlendirdiklerini ifade ederek bir bakıma yaşanan olumsuzlukların toplumsal cinsiyet ilişkilerinde muhafazakarlaşmayı güçlendiren bir etkisi olduğuna işaret etmişti.

Özbay (1984: 55, 56) ise modernleşme sürecinin önemli bir unsuru olan örgün ilkokul eğitiminin aile içi hiyerarşiyi zayıflattığını, yaşlı ve genç kuşaklar arasında gençler lehine olmak üzere eşitlikçi ilişkilerin gelişmesine yol açtığını ileri sürmektedir. Ancak Özbay bu değişimin ailenin ekonomik gelişmişlik düzeyiyle karşılıklı ilişki içinde olduğunu, ekonomik olarak güçlü olan ailelerde eğitimin yoksul ailelere kıyasla yaşlı kuşakların otoritesini daha az sarsacağını, yoksul ailelerde ise eğitim sürecine katılmanın hem çocuğun emeğinin kullanımını engelleyeceği, hem de yaşlıların otoritesini sorgulayacağı için daha "yararsız" olacağını belirtmektedir. Özbay 1975 yılında yapılan aile araştırmasında erkek çocuklar için okula gönderilmeme nedenleri içinde % 33'lük oranla çocuğun okula gitmek istememesi, hastalanması, başarısızı olmasının geldiğini, kız çocukları için ise okula gönderilmeme nedenleri arasında % 31'lik oranla birinci sırada evdeki işlerin aksaması nedenin geldiğini yazmaktadır. Bu değerlendirmeler kız çocuklarının okula gönderilmemesinin sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmayan, aynı zamanda otoriteyi ve hiyerarşik ilişkileri sorgulamadan içselleştirmesini sağlayan bir boyutu olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Özbay " eğitim olanaklarından öncelikle erkeklerin yararlanmalarının sağlanmasının köylerde eğitim yoluyla ataerkil aile düzeninin daha büyük ölçüde çözülmesini geciktirmiş" olabileceğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada görüşülenler de kız çocuklarının "gözü açılmadan", ancak erkeklerin yetişkin ve aklı başında evlendirilmelerinin gereğinden söz etmektedirler. Böylece açık biçimde Özbay'ın dikkat çektiği ataerkil aile ilişkilerinin devamı sağlanmaktadır. Bununla paralel olarak çalışmada kız çocuklarının eğitim süreçlerine dahil olmalarının onların kendi geleceklerini belirleme ve kendi yaşamlarını merkeze alan bir duruştan çok, egemen aile ve kadınlık rolleriyle çelişmeyen ve bunları tehlikeye atmayacak sınırlar içinde kalmasına özen gösterildiği de görülmektedir.

Poster (1989: 202, 207, 211 ve 212) burjuva ailesinin çocuk yetiştirme yöntemlerinin köylü ve aristokratik ailelerden farklılaştığını ve oral devrenin uzayarak tamamen annenin sorumluluğuna bırakıldığını ve buna bağlı olarak bu dönemde ortaya çıkan arızalardan kadınların sorumlu tutulduğunu belirtmektedir. Poster'a göre burjuva ailede cinsiyet farklılıkları kişilik farklılıkları haline gelmekte, yaş farklılıkları otoriteye bağımlılığı belirlemekte, çocukluk benzersiz, fakat aşağı bir konum olarak görülmektedir. "Çocukluk bağımlılığı, kendinden üstün olanları sevmeyi öğrenme" aşaması olarak değerlendirilmekte ve yetişkin olabilmek için otoritenin içselleştirilmesi gerekmektedir. Poster sanayi öncesi dönemin geleneklere ve toprak mülkiyetine dayanan hanesi olan aristokrat ailelerde çocukların dadılar ve hizmetçiler tarafından büyütüldüğünü, bu ailelerde çocukların duygusal sevinç unsuru olarak görülmediğini ve anne babaları tarafından büyütülüp eğitilmediğini belirtmektedir. Ona göre bu ailelerde çocukların başta kırbaç gibi kaba dayak uygulamaları olmak üzere değişik cezalandırma biçimleriyle sorguya çekilmeleri esas olarak çocuktaki "tüm özerklik izlerini" silmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak burjuva ailede tuvalet eğitimiyle çocuğun bedenini denetlemesi, aristokrat ailede ise otoriteye itaat geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak Poster iki cezalandırma arasında sonucun bireyciliğe ve toplumsal itaate çıkması bağlamında farklılık bulunduğunu ileri sürer. Ona göre burjuva ailesinde "duygusal travmanın yönü derin aile bağlarından biyeciliğe" doğru iken, aristokrat geleneksel ailede "kamusal cezalandırmadan toplumsal itaate" doğru olmuştur.

Buraya kadar tarihsel ve toplumsal koşullara koşut biçimde değişen çocukluk kavrayışına ilişkin çizilen çerçeveden bu araştırmada yer alan kız çocuklarına ilişkin çocukluk kavrayışına bakıldığında bu kavrayışın geleneksel toplumların çocukluk anlayışına yakın olduğu ileri sürülebilir. Ancak diğer taraftan bedenin denetlenmesi gibi sanayi toplumunun çocukluk anlayışından unsurların varlığı da ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle bu kız çocuklarının çocukluğu hem modern öncesi, hem de modern dönemin çocukluk kavrayışından izler taşımaktadır ve bu bağlamda da bir geçiş aşaması çocukluk anlayışıdır. Nitekim geleneksel çocukluk kavrayışına benzer biçimde bu kız çocukları aile ve yakın çevre içinde sosyalleşmekte ve kendi yaşıtlarından oluşan arkadaş gruplarını tanımadan büyümektedirler. Bu çocukların toplumsallaşma süreçleri içinde okul ve spor, müzik gibi modern çocukluk dönemine özgü ticarileşmiş sosyal aktiviteler bulunmamaktadır. Çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen bu kız çocukları daha küçük yaşlardan geleceğin kadınları olarak önce kendi ailelerinde, sonra gelin oldukları ailede eğitilmekte, eğilip bükülmekte ve şekillendirilmektedirler. Diğer bir ifadeyle küçük yetişkinler olarak görülmekte ve geleneksel rolleri üstlenecek şekillendirilmemiş hamur olarak görülmektedirler. Bu çalışmada görüşülen kadınların küçük oldukları için neyin ne olduğunu bilmedikleri, yanlış ve hata yaptıkları v.b. gibi kendilerini eksik, kusurlu, tamamlanmamış olarak tanımlayan anlatımları da bunu açık biçimde göstermektedir. Ayrıca bu çocuklar sosyal devletin

gelişmediği Türkiye toplumunda bir sosyal güvenlik mekanizması olarak kavranmakta ve bu bağlamda geleneksel toplum yapısının çocukluk kavrayışına benzer biçimde gelecek görevlerine uygun olarak yetiştirilmektedirler. Daha açık bir ifadeyle bu kız çocukları hakların öznesi olan, fiziksel ve toplumsal gelişimleri için gerekli koşulların aileleri, toplum ve devlet tarafından yaratılması gereken çocuklar olarak görülmemektedirler. İlerleyen bölümlerde görüleceği gibi yaşlılıkta bakım güvencesi olarak görüldükleri ve bu güvenceyi garanti almak için akraba olmaları özellikle tercih edilmektedir.

Akrabalık ilişkileri, özellikle baba soyundan akrabaların belirleyiciliği (amcaoğlu varsa kız onundur), küçük yaşta alınıp eğitilme gibi ataerkil geleneksel yapının unsurları bu kız çocuklarının çocukluğunda belirleyici özelliğini devam ettirmektedir. Diğer taraftan bu kız çocukları günahkar olma, yoldan çıkma potansiyelini içinde taşıyan canlılar olarak görülmektedir ki, bu Ortaçağ'ın kapalı, geleneksel, "günahkar" çocukluk anlayışıyla örtüşmektedir. Özetle çocukluk döneminde zorla evlendirilen kız çocuklarına ilişkin çocukluk anlayışının geleneksel toplumların çocukluk kavrayışına benzerlik gösterdiği, bu anlayışın ise modern toplumların dokunulmaz haklarla donatılmış; aile, toplum ve devlet karşısında özerk bir konuma sahip çocukluk kavrayışıyla çeliştiği açıktır. Ancak ileride görülebileceği gibi, bu kadınların kendi çocuklarıyla ilgili çocukluk kavrayışına bakıldığında modern çocukluk anlayışına daha yakın oldukları görülmektedir. Buraya kadar tartışılan çocukluk kavrayışları bağlamında bakıldığında Türkiye'de çocukluk döneminde zorla evlendirilmiş kız çocukları için iki önemli kavramsal tartışmanın kamusallığının önem taşıdığı görülmektedir. Bunlar Türkiye'nin imzaladığı ve yürürlüğe koyduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nde yer alan "çocuğun yüksek yararı" ve çocuklara uygun bir çevre ve dünya yaratma yükümlülüğüdür.

Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2014- 2019 yılları için hazırladığı Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi'nde çocuk koruma modelinin gebelikle başlayıp onsekiz yaşına kadar olan süreyi kapsayacağı, bunun 0-6 yaş arası döneminin sağlık bakanlığının bebek ve çocuk izleme hizmetleri kapsamında, 3-18 yaş aralığının ise eğitim kurumlarında ve bu kurumlarda görevli sınıf ve rehber öğretmenlerin görev alanında kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca kolluk, sosyal hizmetler, gençlik ve spor alanlarında çalışanların önleme ve koruma görevleri olduğuna yer verilmektedir. Ancak aynı planın çocukları koruyan tedbirlerin uygulanacağı ve denetleneceği eğitim alanında yürütülecek faaliyetlerde okula kaydolmamış veya kaydolduğu halde sürekli devamsız olan 10-14 yaş grubu içindeki çocuklara erişim amaçlanmaktadır. Oysa bu çalışmada çocukluk çağında yapılan evliliklere bakıldığında bunların 15-16 yaşlarında oldukları için strateji belgesinde belirlenen yaş grubu içinde yer almadığı ve buna bağlı olarak bu çocuklara yönelik herhangi bir önleyici ve koruyucu tedbirin bulunmadığı görülmektedir.

Türkiye'nin 10 Eylül 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe koyduğu Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin 18. maddesi "zor, güç tehdit kullanma" ve aile içi dahil çocuk üzerinde güven, yetki veya etki gerektiren mevkii kullanarak istismarda bulunmanın cezalandırılmasını isterken, diğer yandan aynı maddenin ikinci fıkrasında taraf devletlerden her birinin bir çocukla cinsel faaliyette bulunmanın yasak olduğu yaş alt sınırına karar verebileceğini belirtmektedir. Yani bir taraftan uluslararası sözleşmelerde çocuk kavramı onsekiz yaş ile ilintilendirilmekte, diğer taraftan ulusal mevzuatta çocukla cinsel faaliyette bulunmanın yasak olduğu en alt yaş sınırının belirlenebileceğini belirtilmektedir. Böylece onsekiz yaş sınırlamasının geçirgenliğine kapı aralanmış ve bu kapıdan ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların iç içe geçtiği bir yığın faktörün işbaşında olduğu erken evliliklerin meşru görülmesine zemin hazırlanmış olmaktadır. Bu bağlamda çocukları ilgilendiren her türlü toplumsal ilişkiler ağı ve kurumsallaşmada onsekiz yaş sınırında ısrar önem taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle ekonomi, aile, eğitim, kültür, kentleşme v.b. alanlarda tasarlanan ve uygulanan politikaların onsekiz yaşla bağlı çocukluk kavramını merkeze alarak oluşturulması ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca normlar arası hiyerarşide uluslararası hukuk ulusal hukukun üstünde yer almaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'nin, bu kurumların uluslararası alanda çocuklarla ilgili BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Koruması Sözleşmesi gibi iki temel belgesini onaylamış bir devlet olarak ulusal mevzuatını bunlara uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Adı geçen bu iki sözleşme ve ulusal mevzuat hukuksal boyut başlığı altında ele alındığı için çalışmanın izleyen bölümü aile ve aile yapısındaki değişimlerle erken evlilikler arasındaki ilişkiler üzerine durmaktadır.

Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile

Aile kurumu bütün toplumlarda ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak değişim göstermekle birlikte var olmuş ve varlığını devam ettirmektedir. Aile kavramı neslin biyolojik yeniden üretimini ve aile içindeki bireylerin başta fiziksel olmak üzere duygusal ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamının devam ettirmesini sağlaması bağlamında "evrensel ve doğal" niteliklere sahip olarak görülmektedir (Kandiyoti, 1984: 16, 17). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ailenin çocukların esenlikleri ve gelişmeleri için gerekli doğal ortamı oluşturduğu belirtilmektedir. Aile bütün toplumlarda var olmaktan başka toplumun en önemli kurumları arasında yer almaktadır. Bir görüşe göre "aile, yerine getirdiği fonksiyonlar açısından toplumsal yaşamın merkezi"nde (Gökçe, 1996: 55) bir yer işgal etmektedir. Kısaca aile duygusal ilişkilerin, biyolojik yeniden üretimin ve çocukların fiziksel bakımının gerçekleştiği bütün toplumlarda karşılaşılan toplumsal bir kurumdur.

Ailenin toplum bilimlerde bir araştırma konusu olarak yer edinmeye başlaması sanayileşme ve sanayileşmenin aile üzerindeki etkisiyle başlamaktadır. Bir toplumsal kurum olarak aileyi ve geçirdiği değişimleri açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar bulunmasına paralel olarak üzerinde anlaşılmış ortak, evrensel bir aile tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte aile tanımlarında akrabalık ilişiksi oluşturması ve kuşaklar arası bazı işlevleri yerine getirmesi gibi bazı ortak noktalar belirginleşmektedir. Bir tanıma göre aile, evlilik veya kan bağı yoluyla oluşan akrabalık ilişkileri üzerinden doğrudan birbirine bağlanmış olan ve yetişkin üyelerin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup insanın oluşturduğu toplumsal kurumdur (Giddens, 2005: 173).

Toplumsal bir kurum olarak aile kendisini oluşturan bireylerin belli rol ve statülere sahip olduğu ve bu rol ve statülerin yeniden üretildiği bir birimdir. Aile içindeki annelik, babalık, evlatlık statüleri kendilerine uygun belli rollerle, yani beklenir ve istendik davranış kalıplarıyla tanımlanmaktadır. Statülerin oluşumu belli bir aile yapısının doğmasına, rollerin bu statülere uygun olarak sergilenmesi de yapının sürekliliğine hizmet etmektedir. Böylece aile, belirli statü ve rollere sahip, aralarında evlilik veya kan bağı yoluyla oluşmuş akrabalık ilişkileri olan örgütlü bir yapı olarak varlığını devam ettirir.

Ancak aile başta ekonomik olmak üzere diğer toplumsal unsurlardan soyutlanmış, sadece aileyi oluşturan bireyler arası ilişkileri içeren bir toplumsal kurum olarak da ele alınamaz. Aile bir bütün olarak toplumsal çevreyi oluşturan fiziksel, ekonomik, ahlaki, eğitsel ve diğer kültürel etmenlerin etkisi atındadır. Bütün bu etmenler aileyi, aile içi ilişkileri etkilediği gibi aile de bu etmenlere etkide bulunmaktadır. Böyle bir bütünlüklü bakış açısıyla ele alındığında günümüz toplumlarında aile kavramının egemen tanımlarının, aile içindeki statü ve rol ilişkilerinin büyük değişim geçirdiği ve başta kadın hareketi olmak üzere değişik cinsel tercihler bağlamında tartışıldığı ve sorgulandığı gözlenmektedir. Gelişmiş bir takım ülkelerde bugüne kadar egemen aile tanımında içerilen farklı cinsiyetlerin biraradalığı yerine aynı cinsten evliliklerin toplumsal ve yasal düzeyde kabul gördüğü ve resmi olarak tanındığı görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak tek ebeveynli ve tek kişilik ailelerin sayısının arttığı görülmektedir. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet ilişkileri tartışmaları ailenin toplumdaki yeri, işlevi, toplumun geri kalan bölümleriyle eklemlenme biçimleri gibi alanlarda yeni yaklaşımlar ve bakış açıları gündeme getirmektedir.

Aile Kavramına İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Aile kavramını açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kandiyoti, (1984: 18, 19, 20) "demografik, duygu ve hane ekonomisi" yaklaşımlarını tartıştığı çalışmasında demografik yaklaşımın evlilik, boşanma, doğurganlık, yaş ve hane büyüklüğü gibi bir takım sayısallaştırılabilir verilerin sınırlılığına sahip odluğunu ve bu nedenle aile içi hiyerarşik ilişkiler, değerler ve duygular alanına ilişkin söz söylemeye elverişli olmadığını belirtmektedir.

Duygu yaklaşımı ise bir taraftan ailenin kendisini kuşatan ekonomik ve toplumsal dünyadan soyutlanarak "özel hayat"ın oluşmasına, diğer taraftan bireyselleşmenin gelişmesiyle birlikte duyguların alanı haline gelmesine ilgi göstermektedir. Bu değişim serbest piyasa ekonomisinin oluşmasına paralel olarak ailenin işyerinden ayrılması, aileyi geçindirecek ücretli işin tanımlanması ve rekabete dayanan bu ilişkiler ağına karşı ailenin "kalpsiz bir dünyada bir liman" olarak kavramsallaştırılmaya başladığına işaret etmektedir. Demografik ve duygusal yaklaşımlardan farklı olarak hane ekonomisi yaklaşımı ise aile içi ilişkileri ve aile yapısını içine gömülü olduğu ekonomik ve toplumsal bağlamları içinde ele almaktadır. Bu yaklaşımda esas ilgiye mazhar olan kaynakların üretimi, dağılımı, bunların elde edilmesi için geliştirilen stratejiler ve bağlı olarak ortaya çıkan güç ilişkileridir.

Bir toplumsal kurum olarak aileyi ve geçirdiği değişimleri açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlarla ilgili bir diğer sınıflama sembolik etkileşimcilik, yapısal işlevselcilik, çatışmacı yapısalcılık ve son dönemlerde önem kazanan feminist ve post-modernist yaklaşımlar olarak gruplandırılmaktadır (Kasapoğlu, 2012: 4 .v.d.). Sembolik etkileşimciliğin temel savı insan davranışlarının öznel düzeyde toplumdaki diğer insanlarla karşılıklı ilişki içinde kurulan sosyal etkileşimin ürünü olduğunu ileri sürer. Bu yaklaşıma göre insanlar özneler olarak diğer öznelerle karşılıklı ilişkilerde bulunurlar ve bu ilişkilerini yorumlayarak, anlamlandırarak gerçekleştirirler. Böyle yaklaşıldığında insan davranışı, çevreden gelen uyaranlara karşı mekanik bir tepki olarak kavrandığı klasik davranışçı anlayıştan farklı olarak kavranmaktadır ve sembolik etkileşimcilere göre insanlar "her uyarana basitçe tepki veren robotlar değildir." Sembolik etkileşimcilik yaklaşımı aileyle ilgili değişimleri sembollerdeki ve aileye yüklenen anlamlardaki değişikliğe dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, eş seçiminde kişisel özelliklerin önem taşımaya başlaması ve duygusal doyumun daha öncelikli hale gelmesi bu tür bir değişimi göstermektedir. Kasapoğlu'na göre aşk sembolüyle çocuğa ve ebeveynliğe yüklenen anlamlar, boşanmanın anlamının değişmesi sembolik etkileşimcilik yaklaşımı açısından ailedeki değişimi açıklamak için bakılması gereken temel unsurları oluşturmaktadır. Kısaca sembolik etkileşimcilik yaklaşımıyla bakıldığında aile kavramı aşk, eş seçimi, evlilik, ebeveynlik, çocuk, çocuğun değeri ve boşanmayla ilgili anlamlandırma ve yorumlamalardaki değişimlerle ilişkili olarak tanımlanmalıdır.

Kökeni organizmacılığa dayanan yapısal işlevselci yaklaşım toplumu oluşturan parçaların birbiriyle işlevsel bir bütünlük oluşturduğunu, herhangi bir işlev bozukluğunun veya işlevsizliğin toplumdaki bu bütüncül dengeyi bozduğunu ileri sürer. Yapısal işlevselcilik, sembolik etkileşimciliğin tersine özneye, aktöre değil yapı ve toplumu oluşturan kurumlara, adetlere, geleneklere, normlara ve bu kurumların işlevlerine odaklanır. Bu bağlamda bakıldığında işlevselciler toplumu oluşturan her öğeye bütüncül bir bakış açısı geliştirmektedirler. Amerikalı sosyolog Parsons'a göre ailenin başlıca iki işlevi birincil toplumsallaşma ve kişiliğin dengelenmesidir (Giddens, 2005: 174). Birincil toplumsallaşma

çocukların içinde doğdukları toplumun kültürel ölçütlerini öğrendikleri süreci içermektedir. Kişiliğin dengelenmesi ise, erişkin aile üyelerinin duygusal olarak desteklenmesinde ailenin oynadığı role işaret etmektedir. Odaklandığı kavramlar ve bakış açısına göre işlevselci yaklaşım çatışmacı yaklaşımın aksine sosyal problemler ve eşitsizlikler üzerinde durmaz, toplumdaki istikrar, bütünlük, uyum ve denge üzerine odaklanır. İşlevselci yaklaşım için aile, toplumun bütünlüğünü sağlayan temel kurumlardandır ve toplumdaki değişmeler doğrudan aile yapısında da değişikliğe yol açmaktadır. Bu bağlamda sanayi öncesi toplumlardaki aile yapısıyla günümüz toplumlarının aile yapısı arasında farklar bulunmakta ve bu farklılaşma belirli toplum tiplerinde belirli aile biçimlerinin işlevsel olduğu savına dayanmaktadır (Kandiyoti, 1984: 17). Bu yaklaşıma göre tarım toplumlarında işlevsel olan geniş aile sanayi toplumlarında yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Yapısal işlevselci yaklaşıma göre sanayi toplumunun temel kurumu olan çekirdek ailenin "çocukların toplumsallaşması ve erişkinlerin istikrar kazanması " gibi iki temel işlevi vardır. Sanayi toplumlarında, tarım toplumlarında geniş ailenin yerine getirdiği çocukların toplumsallaşması işlevi çekirdek ailede gerçekleşmektedir. Ailenin yerine getirdiği diğer işlev ise sanayi toplumun üretim organizasyonunda yaşanan gerilimlerin aile içinde giderilmesi ve aileye istikrar kazandırmasıdır (Kasapoğlu, 2012,11).

Temeli Marksizm'e dayanan çatışmacı yaklaşım esas olarak toplumdaki sosyal, siyasi ve maddi eşitsizlikler üzerinde durur. Çatışmacı yaklaşım, işlevcilerin aksine toplumu ahenk ve denge içinde bir bütün olarak görmez, toplumsal gruplar arasında eşitsizlik ve sömürü ilişkisi olduğunu ileri sürer. Marksist yaklaşıma göre modern toplumun belirleyici özelliği kapitalist üretim örgütlenmesine sahip olmasıdır. Bu nedenle modern toplumda ailenin rolü işlevselcilerin sanayi toplumunda aileye yüklediği işlevsel bütünlük rolünün aksine onu kapitalist üretim ilişkileri içinde açıklamaya çalışmaktır. Kasapoğlu'na (2012: 16) göre "işlevselciler toplumun ihtiyaçlarının aileyi belirlediğini savunurken", kapitalist toplumlar arasındaki farklılıkları dikkate almadan "kapitalizmin aileyi belirlediğini iddia" eden çatışmacı yaklaşımlar da aşırı genelleme" yapmaktadırlar. Marksizm'e göre (Engels, 2013: 79, 80) tarihte bildiğimiz ilk işbölümü kadın ve erkek cinsleri arasında oluşmuş "döl verme bakımından" yapılan işbölümüdür. Bu ilk işbölümünü daha sonra tarihte ortaya çıkan ilk sınıf çatışması, yani "erkekler kadın arasındaki uzlaşmaz zıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla gerçekleşmiştir. Karı-koca evliliği, büyük bir tarihsel ilerlemedir; ama aynı zamanda, kölelik ve özel mülkiyetin yanı sıra, günümüze kadar uzanan ve bazılarının gönenç ve gelişmesi, bazılarının da acı ve gerilemesiyle elde edildiğine göre, o her ilerlemenin aynı zamanda bir gerileme çağı olduğu çağı açar." Erken evliliklerin toplumsal meşruiyeti üzerine yürütülen bu projede aile kurumuna Marksist yaklaşımla bakılmakta ve bu yaklaşımla bakıldığında Engels'in de işaret ettiği gibi çocuk yaşta zorla evlendirilen kız çocukları açısından, bir gerileme çağı açıldığı çok açıktır.

Post-modern yaklaşıma göre modernizm ideallerini gerçekleştirememiş ve çekirdek aile norm olma özelliğini kaybetmiştir. Post-modern aileler iki temel özelliğe sahiptir. Bunlardan biri çocukların ebeveynleri dışında başka kişiler tarafından büyütülmesi, diğeri ise çocukların toplumsallaşmasında televizyonun merkezi bir rol oynamasıdır (Kasapoğlu, 2012: 20).

Feminizm, hem bir kuramsal yaklaşım hem de bir toplumsal hareket olarak aile kurumuna yönelik eleştirel bir yaklaşımı benimsemektedir. Feminizmin aile bağlamında tartıştığı en önemli kavram ataerkilliktir. Feminist yaklaşıma göre aile kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu emeği yeniden üreterek onu ayakta tutan bir birim olmakla birlikte, diğer taraftan erkek egemenliğine dayanan ataerkilliği de yeniden üreten bir toplumsal kurumdur. Feminist yaklaşım işlevselci yaklaşımı aileyi cinsiyetler arası hiyerarşik ilişkilere duyarsız olmakla eleştirir. Ayrıca işlevselciliğin toplumsal cinsiyet rollerini doğal ve değişmez olarak görmelerini sorgular (Kasapoğlu, 2012: 16,17). Feminist yaklaşımlar bundan başka Marksizmi de emek ve sermaye arasındaki uzlaşmazlığı bütün diğer çelişkilerin üstüne yerleştirerek toplumsal cinsiyeti ikincil görmekle eleştirmektedirler. Giddens (2005: 175, 176) feminist yaklaşımın egemen aile kavramsallaştırmasına yönelik eleştirisinin üç önemli katkısı olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi ücretli-ücretsiz iş tanımı, görevlerin aile üyeleri arasındaki dağılımı ve buna bağlı olarak kaynakların eşitsiz dağlımıdır. Bu çerçevede kapitalist üretim örgütlenmesi ile ataerkil cinsiyet ilişkilerinin eklemlenmesi üzerinde durulmakta ve kadınların toplumsal zenginliğin üretimine katılımdan ve üleşimden dışlandığı, ev işlerinin ekonomik karşılığı olmayan kadın işleri olarak tanımlandığı vurgulanmaktadır. İkinci olarak feminist yaklaşım "özel olan politiktir" sloganıyla ev içi hiyerarşik ilişkilerin sorgulanmasını, aile içinde kadına yönelik şiddet, "evlilikte tecavüz", cinsel istismar, kadının bedeni üzerinde karar sahibi olma gibi önemli başlıkların kamusallaşmasını sağlamıştır. Feminist yaklaşımın sağladığı üçüncü katkı ise bakım işlerine ilişkin başlattığı tartışmadır. Bakım işleri yaşlı ve hastalarla çocuk bakımında olduğu gibi kadınlar tarafından yerine getirilen işlerdir ve kadınlar bunları ev içinde ve dışında karşılıksız yerine getirerek önemli bir ekonomik gelir sağlamakla birlikte bunun paylaşımından dışlanmaktadırlar.

Poster (1989: 198 v.d.) ise Eleştirel Aile Kuramı isimli çalışmasında dört aile tipi belirlemektedir. Bunlardan kentsel bölgelerde yerleşik olan burjuva ailesinin "demografik örüntüsü" düşük doğurganlık ve ölüm oranları olarak belirginleşmektedir. Burjuva ailesinde evlilik kendisinden önceki aile türlerinde olduğu gibi gelenekleri ve soyu korumak ve devamını sağlamak amacıyla olmamakla birlikte ekonomiye bağımlılık ve cinsiyetler arası hiyerarşik bir boyutu sürekli içermiştir. Poster'a göre burjuvazi kendisini "rastgele cinsel ilişkide bulunan proletaryaya ve şehvet düşkünü soylulara karşı erdem sahibi, feragatli sınıf olarak" tanımlaşmıştır. Burjuva ailesi kuşkusuz ücretli işgücü pazarında

"evin ekmeğini" kazanan, özgür bir vatandaş olan babanın otoritesine dayanıyordu, kadınlar ve çocuklar bu otoriteye bağımlı konumdaydılar. Burjuva ailesinin belki en ayırıcı özelliği çocukların kazandığı değerdi ve kuşkusuz bu değer esas olarak doğal olarak kabul edilen annelikle doğrudan bağlantılıydı. Burjuva ailesinde kadınlar eşin ve çocukların bakım işini, onların bedensel ve ruhsal bakımlarını üstlenen aktörler olarak eve bağımlı hale gelerek dış dünyadan yalıtılarak ailenin özel ve mahrem alanına kapatıldılar. Kuşkusuz burjuva ailesi kapitalist ekonomik işleyişle uyumlu olarak akla dayanan sözleşmenin egemen olduğu ekonomik pazar ilişkileri karşısında duygunun, dayanışmanın mekanı olarak konumlanmaktaydı.

Poster'ın (1989: 208 v.d.) burjuva ailesi yanında belirlediği diğer aile tipi Avrupa aristokrasisi ailesidir. Bu aileler akrabalar, hizmetçiler, yanaşmalar gibi birçok unsurun bir arada bulunduğu sayıca oldukça kalabalık aileleri içermektedir. Bu ailelerde alt sınıflarla kıyaslandığında çocuk ölümleri daha az, çocuk sayısı daha fazla olmakla birlikte bu ailelerde de sanayi öncesi dönemin özelliği olan doğum ve ölüm oranları yüksekti. Poster'a göre bu ailelerin konutları olan şatolar "kamusal ve politik" mekanlardır ve bu binalarda koridor olmadığı için "bir yerden başka bir yere gitmek için odalardaki insanlar rahatsız" edilerek geçilmektedir. Bu ailelerde üyeler arasındaki ilişkiler katı biçimde hiyerarşik ve roller geleneklerle sabitlenmiştir. Bu ailelerde soyun ve mülkiyetin parçalanmadan devamı önemli olduğu için bunu sağlayan evlilikler önemli ve önceliklidir. Kuşkusuz böyle bir devamlılığı sağlamanın yolu "evlenecek eşlere anne ve babaların" karar vermesidir. Bu hanelerde toprak mülkiyeti önemlidir ve aile soyunun devamlılığıyla doğrudan bağlantılıdır. Soyun devamının sağlanması erkek çocukla sağlandığı için bu çocuklar daha değerlidir. Poster bu ailelerde çocukların "sevgi ve duygulanma nesneleri" olarak değil, "küçük hayvanlar olarak" düşünüldüğünü ve bu nedenle anne ve babaların çocukların bakımı ve büyütülmesiyle ilgilenmediğini, bunun dadıların, hizmetçilerin işi olduğunu belirtmektedir.

Poster'ın (1989: 214 v.d.) geliştirdiği diğer aile tipi köylü aile yapısıdır. Avrupa köylü sınıf içinde bağımsız çiftçilerden ortakçı ve gündelikçilere kadar oldukça geniş bir eşitsizlik grubu yer almaktadır. Bu ailelerde çocuk sayısı çok olmakla birlikte ölüm oranı da yüksektir. Bu aile biçiminde geniş aile ilişkileri görülmekle birlikte zamanla giderek çekirdek aile modeli yerleşmiştir. Poster bu ailelerde kadınların çok ağır ve uzun süreler çalıştığını, ailenin ve topluluğun varlığı için önemli aktörler olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu ailelerdeki ataerkillik burjuva ve aristokrat ailelerdeki ataerkillikten farklıydı. Poster'a göre köylü ailelerin yaşam örüntüleri gelenekler tarafından sarmalanmış olmakla birlikte köylü aileler "bir ya da iki odalı meskenlerde yaşadıklarından" çocuklar erken yaşlarda cinsel eylemlerden haberdar" olmuşlardır. Çocuklar birden fazla otorite ve anne-baba yerine gelenek ve göreneklerle kuşatılmıştır.

Poster'ın (1989: 220 v.d.) tartıştığı son aile yapısı köyünden çıkarılmış köylülük ile kentin alt sınıflarında görülen işçi sınıf ailesidir ve bu aile ekonomik ve toplumsal zorluklar içinde kendine özgü aile yapısı oluşturmuştur. Ancak işçi sınıfı ailesi zamanla burjuva ailesine benzemeye başlamış ve bu ailenin niteliklerini göstermeye başlamıştır. Poster sanayileşme öncesi bu aile yapısının da yüksek doğurganlık ve ölüm özelliğine sahip olduğunu ve yaşam süresinin daha kısa olduğunu belirtmektedir. Bu ailelerin kazandığı ücret düşük olduğu için ailenin bütün üyeleri çalışmak zorundadır. Poster bu ailelerde kiralar ödenemediği için konuta kiracılar alındığını, aynı odada çok fazla sayıda kişinin kaldığını yazmaktadır. Poster işçi sınıfı ailesinin cinsel örüntülerinin burjuva ailesinden farklı olduğunu, evlilik öncesi ve sonrası karşılaşmaların olduğunu, ayrıca kadınların işyerinde patronlar tarafından cinsel sömürüye maruz kaldığını belirtmektedir. Çocukların çalışması gerektiğinden anne-babadan bağımsızlaşmanın erken gerçekleştiğini, proleter çocukların oluşturduğu gençlik gruplarının "çocuk suçluluğu" ile ilişkilendirilerek denetim altına alınmaya çalışıldığını ileri sürmektedir. Bu ailelerde burjuva ailesinden farklı olarak görece daha erken evlenme, kadınların hem ev içinde, hem de ev dışında çalışmasıyla harekete geçebilecek aile içindeki ilişkilerde "ataerkil örüntüleri altüst" etme eğilimi olduğunu belirtmekle birlikte erkek egemenliğinin evde ve fabrikada sürmeye devam ettiğini belirtmektedir.

Poster'a (1989: 223, 224) göre işçi sınıfı çocukları burjuva ailesi çocuklarından farklı olarak "daha geniş bir yetişkin şebekesiyle" çevrelenmiştir ve otorite ve sevgi örüntüsü bakımdan köylü ailesine daha çok benzemektedir. Ancak köylülerden farklı olarak kendi kendilerine yeten bir hane özelliğine sahip değillerdi. Poster bu bağlamda köylü ailesindekilerden farklı olarak işçi sınıfı erkeklerinin yaşamlarının daha az kendileri tarafından denetlediğini ileri sürmektedir. İşçi sınıfı çocukları ise geleneksel otoritenin zayıfladığı, ancak yok olmadığı, diğer taraftan fabrika otoritesinin "yabancı" görüldüğü bir ilişkiler ağı içinde bulunmaktadır. Poster işçi ailesinin süreç içinde giderek burjuva ailesine benzediğini ve "işçilerin ailelerini toplumdan koruyucu bir sığınak olarak" düşünmeye başladıklarını yazmaktadır. Poster'a göre bu dönüşüm, "burjuva demokrasisinin politik başarılarından" biridir.

Buraya kadar aile ile ilgili yürütülen tartışmalara bakıldığında ülkemizde egemen aile yapısının burjuva aile yapısı olduğu söylenebilir. Ancak bu çalışma kapsamında bakıldığında erken evliliklerin gerçekleştiği ailelerin köylü ve işçi sınıfı ailesi karşımı, ekonomik olarak yoksul, ancak ataerkil ve geleneksel değerlerin egemen olduğu aile yapısına daha yakın olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Türkiye'de ekonomik ve toplumsal değişimlerle aile yapısı arasındaki karşılıklı etkileşimi inceleyen araştırmalarda kırsal alan ve çalışmanın yürütüldüğü üç ilin de ait olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ataerkil ve geçiş ailelerinin oransal olarak çokluğu tespit edilmekte ve tartışılmaktadır. İzleyen bölüm bu tartışmalar üzerinde durmaktadır.

Türkiye'de Değişen Aile Yapısı

Türkiye'de aile ve hane yapısındaki değişimleri ele alan çalışmalar 1950'lerden itibaren gerçekleştirilmeye başlamaktadır. Bu çalışmalar ağırlıkla köy monografileri biçimindedir ve bu çalışmalarda Türk köylerindeki hanelerin geniş aile yapısında olduğu ortaya konmaktadır. Ancak bu görüşe karşı 1940'ların ortalarına kadar, ölüm oranının yüksek, nüfus artış hızının düşük olmasına dayanan demografik bulgularla desteklenen görüşlerde egemen aile türünün çekirdek aile olduğunu ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Özbay (1998,157) "kapitalizm öncesi dönemde yüksek ölüm oranı ile kendine yeterli ekonomik" koşullar altında ataerkil geniş aile normlarının var olmakla birlikte hayata geçmesinin sınırlı kaldığını, bu ekonomik koşulların çekirdek ailenin yüksek bir orana sahip olmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Türkiye'de, özellikle Anadolu'da diğer birçok tarım toplumunda olduğu gibi köylü hanesi ataerkil bir niteliğe sahiptir. Bu ataerkil nitelik özellikle babanın ölümünden sonra erkek kardeşlerin kız kardeşleri mirasın paylaşımı dışında bırakarak yeniden ataerkilliği üretmesiyle sürekli hale gelmektedir. Kandiyoti'ye (1997,52) göre "oğlanlar soyun sürekliliğini sağlarken kızlar küçük yaşta bir başka soyun yeniden üretimini sağlamak için" verilmektedir. Kandiyoti kızların burada taşıdığı en önemli sorumluluğun ata-soya dayalı bir üretim ve yeniden üretim olduğunu belirtmektedir. Ona göre üretim ve servet birikimi bakımından emeğe hakim olmanın merkezi bir rol oynadığı koşullarda kadınların en önemli işlevi doğurganlıktır. Böylece hane içindeki toplumsal ve cinsiyetler arası hiyerarşi emek süreçlerindeki hiyerarşi ile örtüşmektedir.

Kıray (2006: 158, 159) Türkiye'de geleneksel kırsal ailenin anne, baba, evlenmemiş çocuklar, evlenmiş oğullar ile bu oğulların eşleri ve çocuklarını da kapsayan ataerkil geniş aile formu olduğunu belirtmektedir. Bu ailenin kendine yetecek büyüklükte toprağı bulunduğu ve ölüm oranı da yüksek olduğu için zenginlik aynı zamanda "çok oğula sahip olmak"la eş anlamlıdır. Oysa çocuk sayısı ve emeğinin artışının ekonomik bir katkıyla ilişkilenmediği durumda "fakirlik, kötü beslenme ve kötü sağlık koşulları" oluşmaya başlamakta ve bunun devamında "düşük verimlilik ve daha büyük bir yoksulluk" ortaya çıkmaktadır. Kıray'a göre ailenin bu değişime verdiği ilk tepki anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aileye geçiştir. Ancak çekirdek aile düşük ücret ve yeterli olmayan ekonomik gelirle yüzleştiğinde tekrar geçim sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve "ayrı konutlarda oturmakla beraber yakın akrabalar, anne-baba, kardeşler arasında çok grift yeni biçim bir karşılıklı yardımlaşma ilişkisi" oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında görüşülen çocukluk çağında zorla evlendirilen kadınların birçoğu tam da Kıray'ın sözünü ettiği geçiş dönemine işaret eden bu yoksulluk koşullarında yaşamaktadırlar. İlerleyen bölümlerde görüleceği gibi bu çocuklar geniş aile içinde erimiş birer çekirdek aile gibi,

ekonomik yetersizlikler nedeniyle kira ve diğer giderlerin ortaklaştırılmasıyla aşılmaya çalışılan yoksulluk koşullarında, bir kısmı ise "aile apartmanı" olarak isimlendirilebilecek birlikte yaşama formlarında yaşamaktadırlar.

Kandiyoti'ye (1997: 55) göre tarımda kapitalistleşmeyle birlikte toprağın niteliği ve büyüklüğü, ürünün cinsi, hanelerin tarımsal tabakalaşma bakımından konumu sadece kadınların üretime katılma oranlarını değil, aynı zamanda genel olarak kadınların konumuna ilişkin ideolojilerdeki değişimle de yakından ilişkilidir. Bu çerçevede bakıldığında tarımda kapitalistleşmeyle birlikte kadınların konumuyla ilişkili bir ideoloji olarak kırsal ataerkilliğin dönüşümü bu çalışma açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Her şeyden önce tarımda pazara yönelik bir ekonomik değişim mülksüzleşmeye yol açmakta, toprak ve sermaye kaynaklarının daha az elde toplanmasına neden olmaktadır. Ancak diğer taraftan kente göçen yoksul köylüler için bir yan gelir kaynağı olarak topraklar elde tutulmaya devam edilmektedir. Kandiyoti tarımsal mülkiyet ilişkilerindeki değişimlerle babanın ekonomik kaynakların tek sahibi olarak rolünün zayıflayacağını öngörmektedir. Ona göre babanın ekonomik kaynaklar üzerindeki denetiminin azalması doğrudan yaşlı kuşağın gençler üzerindeki ataerkil denetiminin zayıflamasını da getirecektir. Kandiyoti bu tür bir gelişmenin sadece genç erkeklerin yaşlı kuşaktan bağımsızlaşmasını göstermediğini, bundan fazla olarak kadınlar üzerinde de etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ancak ona göre geleneksel aile yapısını değiştiren bu süreçler aynı zamanda aile emeğine ve özel olarak da kadın emeğine yönelik talebi de değiştireceği için bu ataerkil çözülmenin "potansiyel olarak özgürleştirici etkisi sömürünün yeni biçimlerine yerini" bırakabilecektir. Bu görüşlere bu çalışma bağlamında bakıldığında kız çocuklarının emeğinin ev içi işlerde yaşça büyük diğer kadınlar tarafından sömürüldüğü, aynı cinsiyet grubu içinde yaşa bağlı hiyerarşik ilişkilerin önce kız çocuklarının kendi evinde, sonra da çocukluk çağında gelin gittikleri evlerde yoğun biçimde yaşandığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle her ne kadar toprak mülkiyeti ve tarımsal üretim ilişkilerindeki değişimle birlikte kadınların emeğine olan talep azalmış olsa da bu değişim kadınlar için bir özgürleşme getirmemiştir. Erken evlendirilen kız çocuklarının emekleri evlenmeden önce ve sonra yemek, temizlik gibi ev içi işlerde, yaşlı ve sakat bakımı gibi bakım hizmetlerinde acımasız bir biçimde kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kandiyoti'nin yeni sömürü biçimleri tespitinin doğru olduğunu belirtmek gerekir.

Kırsal alanlardan kentlere göçle birlikte ailenin yapısında da dönüşümler beklenmekte ve ataerkil geniş ailenin kentlerde çekirdek aileye dönüşeceği öngörülmektedir. Böylece kente göçle birlikte ataerkil düzenin sarsılacağı ve kente göç eden ailenin işlevlerinin köydekilerden farklılaşacağı beklenmektedir. Ancak Özbay'a (1984: 52) göre Türkiye'de göç sonucu hane yapılarında ataerkil geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişimin gerçekleştiğine dair yeterli bir kanıt bulunmamaktadır. Özbay'a (1984: 53) göre; " ailenin kuşak uzunluğunun göreli olarak azalması ve aile başkanlarının yaşam umudunun artması

ataerkil geniş aile biçiminde yaşama aşamasını" uzatmaktadır. Özbay, 1950'lerden sonra "kırsal kesimdeki ailenin hem geniş aile biçiminde yaşama süresinin olumsuz etkilerinden sıyrılabilecek, hem de bu dönemdeki geniş aile ilişkilerinin gerektirdiği işlevleri yerine getirebilecek bir düzen değişikliğine girdiğini " belirtmektedir. Ona göre bu düzen değişikliği baba ölmeden evlenen oğulların ayrı ev açma olgusunun kurumsallaşmasıdır. "Köydeki ailelerin çoğunluğu yaşam döngüleri boyunca hala geniş-çekirdek-geniş aile biçimlerinde yaşama aşamalarından geçmektedir. Kuruluşunda geniş aile içine giren yeni aile ilk çocuğun doğup büyütülmesi, evli oğlun askerlik görevini bitirmesi ya da kente geçici işçiliğe gidip para kazanması veya yeni bir ev açacak hale gelmesinden sonra baba evinden kopması ataerkil düzendeki ailenin doğal seyrine benzer bir gelişme takip etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta evli oğlun ayrılması sırasında aile başkanının gücünün hala yerinde olması gereğidir. İleride yaşlılar bakıma muhtaç hale düştüklerinde ya da babanın ölüp annenin yalnız kaldığı dönemlerde aile yeniden birleşmekte ve "geçici geniş aile" halinde yaşamaktadır. Geçici geniş ailede aile başkanı artık varsa bile baba değil oğuldur"(Özbay, 1984: 53). Özbay'ın değerlendirmelerine bu çalışma bağlamında bakıldığında evlenen oğulların önce ayrı ev açmadıkları, görüşülen erken evlendirilmiş kadınların "ev üstüne gitme" olarak adlandırdıkları eşin ailesiyle birlikte, yani kaynana-kayınbaba ve diğer evli olmayan kardeşlerle birlikte aynı evde yaşama biçiminin yaygın olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu kadar kalabalık ailede kadınların emeği ev içi işler ve bakım hizmetleri açısından önem taşımaktadır ve bu çalışma kapsamında görüşülen kadınlar bu yorucu yükün altında ezildiklerini ifade etmektedirler.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2011 yılında gerçekleştirdiği Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması'na (TAYA) göre ülkede geniş aileden tek kişilik çekirdek hanelere kadar oldukça farklı aile biçimleri görülmektedir. TAYA'da tanımlanan aile türleri şunlardır: Çekirdek aile; Karıkoca veya anne ve baba ile evlenmemiş çocuk(lar)dan oluşan aile tipidir. Geniş aile; Hanede karıkoca veya anne ve baba ile evlenmemiş çocuklardan başka akrabaların da yaşadığı aile tipidir. Geçici geniş aile; Evli çocuğun hane reisi olduğu geniş ailelerdir. Bu hanelerde hane reisinin anne ve/veya babasının veya diğer akrabalarının zamanla haneden ayrılacakları ve ailenin çekirdek haline dönüşeceği varsayılmaktadır. Ataerkil geniş ailede ise; hane halkı reisi ve eşiyle birlikte, onların evli çocukları ve/veya evli kardeşleri (kayınbirader, baldız) aynı hanede yaşamaktadır. Üst kuşağın hane reisi olduğu bu ailelerde evli çocuklar ve diğer akrabalar hane reisine bağımlıdır. Dağılmış aile; Evli eşlerin bulunmadığı hane tiplerine işaret etmektedir. Yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler, bir arada oturan akrabaların, hatta akraba olmayanların oluşturduğu hanelerdir. Tek kişilik hane ise; yalnız yaşayanların oluşturduğu hanelerdir. Tek ebeveynli aile, tek ebeveyn ile evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipidir. Boşanma, bir arada oturmama ya da ebeveynlerden birinin ölmesi sonucu oluşan hanelerdir. Diğer dağılmış aile; Ebeveyn çocuk ilişkisi olmayan, diğer akrabaların

oluşturduğu hanelerdir (anneanne-torun, iki kardeş, teyze, yeğenler). Akraba olmayan hane; aralarında akrabalık ilişkisi olmayan kişilerin bir arada yaşadığı hanelerdir. Çocuksuz çekirdek aile (yaş ←45): 45 yaşından küçük karıkocadan oluşan çocuksuz aile tipi iken, 45 yaşından büyük karıkocadan oluşan ikinci bir çocuksuz aile tipi daha tanımlanmaktadır. TAYA'dan önceki çalışmalarda bu kadar detaylı tanımlanmış aile tipleri yer almamaktadır (TAYA, 2011: 19). Örneğin Özbay aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi çekirdek, ataerkil geniş, geçici geniş ve çözülmüş aile tipleri olarak gruplandırmaktadır. Türkiye'deki aile yapısına ilişkin değişimler TAYA'nın tanım çeşitlenmesinde görüleceği gibi daha önceki aile tiplerine ilişkin verilerle kıyaslandığında ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Hane Yapısının Değişimi (%)

Yerleşim Yeri	**Aile Tipleri**			
Metropoller	**Çekirdek**	**Ataerkil Geniş**	**Geçici Geniş**	**Çözülmüş**
1968	67,9	4,6	12,4	15,0
1973	63,0	9,6	14,3	13,1
1978	65,6	5,0	14,0	15,2
Kentler				
1968	64,6	9,6	13,3	12,4
1973	63,7	12,7	14,3	9,4
1978	65,3	7,2	14,9	12,6
Kasabalar				
1968	61,5	20,2	12,7	5,7
1973	61,6	13,4	15,7	9,3
1978	54,2	12,9	16,9	16,9
Köyler				
1968	55,4	25,4	13,3	5,9
1973	55,7	23,0	14,3	7,0
1978	49,1	17,3	19,6	14,1

Kaynak: Özbay, 1998: 160

Tabloda da görüldüğü gibi kasaba ve köylerde ataerkil geniş ve geçici geniş ailelerin oranı diğer yerleşim yerlerine kıyasla daha yüksektir. Bu farklılık daha önce de değinildiği gibi tarımsal üretimin örgütlenmesi ve bu sektördeki emek kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. Dikkat çekici olan geçici geniş ailelerin oranın bütün yerleşim yerlerinde artmış olmasıdır. Özbay da geçici geniş aileyi TAYA'nın yukarıda tanımladığı biçimde hane reisinin oğul olduğu aileler olarak tanımlamaktadır. Tabloda görüldüğü gibi 1978 yılında bu tip aileler en yüksek orana yaklaşık % 20 ile köylerde ulaşmaktadır. Bu tarımda yaşanan ekonomik değişim, aile içi hiyerarşik ilişkilerin dönüşümü bakımından önemlidir. Çünkü eğer baba yerine oğlu aileyi geçindiriyorsa bu geleneksel baba otoritesine dayanan ilişkileri etkileyecek

ve yaşlı kuşakların otorite kaybına yol açacaktır. Ancak bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla böyle bir durumda bile özellikle evlilik kararı ailenin yaşlı üyelerinin uhdesinde kalmaya devam etmektedir. Diğer taraftan ataerkil geniş aile bağlamında bakıldığında köylerde bu oranın azalmakla birlikte en yüksek orana ulaştığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada yapılan görüşmelerden kentlerde de ataerkil geniş aile yapısının etkili olmaya devam ettiği görülmektedir. Çalışmanın yürütüldüğü üç il ve yer aldıkları Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde aile yapısına bakıldığında çekirdek ailede oranında artış görülmekle birlikte geniş ailenin de yaklaşık % 30 oranında varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

Tablo 2: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Aile Yapısı (2004)

		Çekirdek		Geniş		Parçalanmış		
İller	**Yerleşim yeri**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Toplam**
Diyarbakır	Kırsal	94	62,6	51	34	5	3,3	150
	Kentsel	131	65,5	53	26,5	16	8	200
	Toplam	225	64	104	30	21	5,6	350
Siirt	Kırsal	36	60	22	36,6	2	3,3	60
	Kentsel	62	68,8	25	27,7	3	3,3	90
	Toplam	98	64,4	47	32,1	5	3,3	150
Şanlıurfa	Kırsal	92	61,3	54	36	4	2,6	150
	Kentsel	146	73	48	24	6	3	200
	Toplam	238	67,1	102	30	10	2,8	350
Bölge	Kırsal	566	63,2	306	33,6	28	3,2	900
	Kentsel	884	69,5	320	25,6	66	4,9	1270
	Toplam	1450	66,3	626	29,6	94	4	2170

Kaynak: Erkan, 2005: 119

Tabloda hem üç ilde, hem de bölgede çekirdek aile oranın yüksek olduğu, kırsal bölgelere kıyasla kentlerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Özbay'ın 1978 rakamlarıyla kıyaslandığında ataerkil geniş ailenin 2004 yılında hem bölgede, hem de üç ilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer biçimde kentlerde geniş ailelerin oranı yine hem bölge, hem de üç ilde yukarıdaki Türkiye ortalamasından oldukça yüksek gözükmektedir. Bu rakamlara dayanarak üç ilde çekirdek ailenin en yüksek orana sahip olmakla birlikte ataerkil ve geçici geniş ailenin varlığını azımsanmayacak oranlarda hem kentsel, hem de kırsal bölgelerde devam ettirdiği ileri sürülebilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın güncel araştırmasına göre yerleşim yerlerine göre aile tipleri ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Aile Tipleri

	Çocuksuz Çekirdek	Çocuklu Çekirdek	Ataerkil geniş	Geçici geniş	Tek kişilik	Tek ebeveynli	Diğer dağılmış	Akraba olmayan
Türkiye	17.1	52.9	5.1	7.2	9.2	4.6	3.1	0.8
Kent	14.9	56.3	4.4	6.7	8.4	5.1	3.4	0.9
Kır	23.5	43.2	7.2	8.6	11.3	3.4	2.4	0.3
İstanbul	12.2	57.1	4.1	7.3	8.9	6.1	3.5	0.8
Orta Anadolu	22.7	45.6	9.6	9.9	6.6	2.8	1.8	1.1
Ortadoğu Anadolu	9.1	62.6	9.6	8.1	3.6	3.8	2.1	1.0
Güneydoğu Anadolu	8.6	60.5	9.1	9.8	3.4	5.1	2.8	0.7

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TAYA 2011: 27.

*Orta Anadolu; Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat, Ortadoğu Anadolu; Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari, Güneydoğu Anadolu ise; Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerini kapsamaktadır (TAYA 2011: 18).

Tabloda da görüldüğü gibi çocuksuz çekirdek aile tipi % 8.6 oranla en düşük değere projenin yürütüldüğü üç ilin de yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ulaşmıştır. Bu değişim bölgede çocuk sahibi olmanın önemli bir toplumsal değer olarak varlığını devam ettirdiğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle kadının toplumdaki statüsü önce evlenmeyle, sonra çocuk sahibi ve sonra erkek çocuk sahibi olmayla artmaktadır. Çocuklu çekirdek aile hem ülke geneli, hem de üç ilin yer aldığı bölgede diğer aile tiplerine kıyasla en yüksek orana sahiptir. Yukarıda da değinildiği gibi çekirdek aile aslında modern dönemin burjuva ailesi olarak görülebilir ve işçi ve köylü ailelerinin de bu aile tipine uyum sağladığı ileri sürülebilir. Nitekim daha önce de değinildiği gibi kırsal alanlarda topraksız yoksul köylülerin çekirdek ailelere sahip olduğu, geçici geniş ailenin çekirdek aileye geçişin bir ara formu olduğu söylenebilir. Tabloda dikkat çekici olan ataerkil geniş ailenin en yüksek değerlere Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da ulaşmasının yanında Güneydoğu Anadolu'da bu değerin diğer ikisine kıyasla daha düşük olmasıdır. Bu gerileme bölgede baba otoritesine dayanan geniş ailenin giderek çözülmeye başladığına işaret etmektedir. Ancak bu çözülmenin daha önce de değinildiği gibi genç kuşakların, özellikle kadınların daha fazla özgürleşmesini ve kendi yaşamları üzerinde daha fazla söz sahibi olmalarını sağladığı tartışmalıdır. Özellikle kız çocuklarının erken evlilikleri bağlamında bakıldığında böyle bir değişimin gerçekleşmediği açıktır.

Evlenmiş erkek çocuğa dayanan geçici geniş aileler kırsal ve Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinde en yüksek orana çıkmaktadır. Bu değişim her ne kadar genç kuşakların yaşlı kuşaklar karşısında daha fazla özerklik kazandığına işaret etmiş olsa da, kadınlar açısından erkek egemenliğinin devamlılığı bağlamında önemli bir

değişim içermediği ileri sürülebilir. Ayrıca geçici geniş ailelerin ücretsiz kadın emeğine daha fazla ihtiyaç gösteren aileler olması bağlamında kadınlar açısından daha fazla yük anlamına geldiği açıktır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde bakıldığında ataerkil geniş ailelerin oranının geçici geniş ailelerden daha az olduğu ve bunun geleneksel ataerkil aile formunda bir gerileme olarak yorumlanabileceği ileri sürülebilir. Diğer taraftan böyle bir değişim göç ve yoksullukla ilintilendirilebilir. Çünkü toprak mülkiyetine ve bunun devamını sağlamaya dayalı ataerkil geniş aileden farklı olarak geçici geniş aile, ailenin ekonomik zorluklarla ve yaşlı kuşakların bakımıyla baş edebilmesine işaret etmektedir. Bu çerçevede bakıldığında Güneydoğu Anadolu bölgesinde kente göçle birlikte ekonomik zorluklar ve yoksullukla baş edilmek için akrabalık ilişkilerine ve gelir sahibi erkek çocuklara dayanan geçici geniş ailelerin oranında bir artışın, diğer taraftan toprak mülkiyetiyle ilintili geleneksel ataerkil ailelerde az da olsa bir düşme olduğu söylenebilir. Bu değişimin diğer taraftan yoksulluğun yaygılığına ve toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımına işaret ettiğini de belirtmek gerekir. Tabloda Güneydoğu Anadolu Bölgesi bağlamında dikkat çekici diğer bir değişim tek ebeveynli ailelerin kentlerle aynı ve İstanbul'dan sonra en yüksek oranda bulunmasıdır. Bu değişim bir taraftan boşanma, ancak diğer taraftan yine yoksulluk nedeniyle terk etme ve ayrı yaşamayla da ilintili olabilir. Aile yapısındaki bütün bu değişimlere karşın ataerkil yapılanmada, özellikle kız ve erkek çocuklara yüklenen değer açısından önemli bir değişimin görülmediği ileri sürülebilir.

Türkiye'de çocukların cinsiyetiyle ilgili tercihlere bakıldığında erkek çocuk tercihinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Kağıtçıbaşı (1998: 148) "en önemli yaşam değerinin tatminine erkek çocukların mı yoksa kız çocukların mı daha çok katkıda" bulunduğuna yönelik soruda erkek çocukların daha fazla katkıda bulunduğunu belirtenlerin oranının Türkiye'de yüksek çıktığını belirtmektedir. Erkek çocuğun kız çocuktan daha değerli görüldüğünü gösteren benzer bulgular TAYA 2011'de de ortaya konmaktadır. Aşağıdaki tablo çocukların cinsiyetiyle taşıdıkları değer arasındaki ilişkiyi yerleşim yerlerine göre göstermektedir.

Tablo 4: Yerleşim Yerine Göre Çocukla İlgili Algılar (Katılıyorum)

	Soyun devamını sadece erkek çocuk sağlar	Kız çocuk aileye daha yakın olur	Erkek çocuk annenin itibarını artırır	Çocuk eşleri birbirine yakınlaştırır	Çocuk büyüdüğünde aileye maddi katkı sağlar	Çocuk yaşlılıklarında anne-babaya bakar
Türkiye	46.7	81.6	55.6	86.7	74.2	79.7
Kent	43.6	80.3	51.8	85.6	71.2	77.9
Kır	54.5	84.7	65.3	89.6	81.9	84.4
İstanbul	46.3	76.5	50.6	82.8	70.3	76.7
Batı Marmara	59.6	86.1	63.9	88.3	75.2	84.2
Orta Anadolu	55.9	89.6	70.5	93.3	83.3	86.8
Doğu Karadeniz	45.4	86.2	65.0	86.6	75.0	79.7
Ortadoğu Anadolu	41.6	84.5	55.2	88.6	75.3	77.7
Güneydoğu Anadolu	68.5	89.6	77.2	91.6	82.4	83.7

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TAYA 2011: 160.

*Batı Marmara; Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Doğu Karadeniz ise; Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsamaktadır (TAYA 2011: 18).

Tabloda da görüldüğü gibi soyun devamını sadece erkek çocuğun sağladığına katılanların oranı en yüksek seviyeye % 68.5 ile projenin yürütüldüğü iç ili de kapsayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çıkmaktadır. Aynı bölgede erkek çocuğa yüklenen yüksek değeri gösteren diğer bir değişken erkek çocuğun annenin itibarını artırdığına ilişkin % 77.2'lik orandır ve bu oran diğer bölgelerle kıyaslandığında büyük bir fark taşımaktadır. Bu orana en yakın örnek % 70.5'lik oranla Orta Anadolu görülmektedir ki, arada yaklaşık yedi puanlık bir fark bulunmaktadır. Erkek çocuğa yüklenen bu değer yukarıda ataerkil aile oranın azalmasıyla birlikte ele alındığında, aile biçimindeki değişmenin geleneksel cinsiyet rollerinde ve kadının toplumsal statüsünde önemli bir değişme yaratamadığı sonucuna işaret etmektedir. Bu proje kapsamında erken evlendirilmiş kadınlar ve karar vericilerle yapılan görüşmelerde de çocukların cinsiyetine ilintili bu değer tanımı açık biçimde ifade edilmektedir. Örneğin amca çocuğu varsa kadınlar öncelikle onunla evlendirilmelidir, çünkü erkek çocuk ve ata soyu önceliklidir. Evlilik için erkeklerde hangi vasıfların olması gerekir sorusuna iş, gelir ve meslek sıralanırken kadınlara bunların dışında sorumluluk, bağımlılık, sadakat, iyi huylu v.b. davranış beklentileri yüklenmektedir. Bütün bu ifadeler kadınların mal, mülk, zenginlik sahibi olmasına dair herhangi bir düşüncenin var olmadığına işaret etmektedir.

Diğer taraftan çocukların yaşlılıkta bakım hizmeti güvencesi olarak görülmesine ilişkin en yüksek oranlardan biri de Orta Anadolu (86.8) ve Batı Marmara'dan (84.2) sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde (83.7) çıkmaktadır. Bu çalışma da yapılan görüşmelerde de bu oranı doğrulayan anlatımlar yer almaktadır. Özellikle akrabalar arasındaki erken evliliklerde yaşlılıkta bakımı güvence altına alma düşüncesi belirgin biçimde açığa çıkmaktadır. Burada bir taraftan yaşlılıkta bakım sağlayacak hizmet kuruluşlarının ve devletin bu konuda yeterli olanak sunmaması bir dene olarak düşünülse de, bununla birlikte akrabalık ilişkilerine dayanan bir güven duygusunun da etkili olduğunu belirtmek gerekir. Bu çerçevede bir kez daha ücretsiz kadın emeğinin ve bu çalışma bağlamında da çocuk yaşta erken evlendirilmiş kadınların emeğinin yaşlılık güvencesi olarak görüldüğü vurgulanmalıdır. Kuşkusuz böyle bir güvenceyi sağlamak küçük yaşta "eğitmek, bağlamak" v.b. bağımlılıklar yaratmakla daha başarılı olacağı için kadınların erken yaşta evlendirilmesi düşüncesinin bu bağlamda daha etkili olacağı açıktır. Buna bağlanarak tartışılması gereken bir diğer kavram evlilik ve evlilik türleridir.

Evlilik

Evlilik, kadın ve erkeğe yeni bir statü kazandıran, yeni roller yükleyen, aileler için yeni bir akrabalık ilişkisi geliştiren ve toplumsal dayanışma ve ekonomik ilişkileri belirleyen bir gelenektir. Bununla beraber evlilik kurumu daha çok çiftlerin birlikteliğinin özellikle de cinselliğin meşrulaştırılması olarak görülmektedir. Toplumun, kadın ve erkeğin gelenekler çerçevesinde yaşaması ve bu geleneksel örüntüleri en iyi inşa edebileceği aileyi oluşturmanın bir aşamasıdır. Ancak hukuksal bağlamda bakıldığında evlilik bir sözleşmeye dayanmaktadır ve bu nedenle diğer sözleşmeler içinde bir sözleşme olarak kuşkusuz her şeyden önce yasal sözleşme yaşıyla bağımlıdır. Bu yaş sınırı bilindiği gibi 18 yaştır ve bu nedenle 18 yaş altı çocukluk tanımı içinde kalmakta ve başta oy kullanmayla ilintili toplumsal sözleşme olmak üzere iş, borç v.b. birçok sözleşme türünün kapsamı bu yaş sınırlamasıyla belirlenmektedir. Bu çerçevede bakıldığında 18 yaş altı evliliklerin sözleşme yaşı kapsamında kalmadığı ve buna bağlı olarak resmi nikahla bağıtlanmadığı için evlilik olarak görülmemesi gerektiğini belirtmek gerekir. Ayrıca bütün sözleşme kuramlarının temelini oluşturan sözleşme taraflarının eşitliği düşüncesinin diğer sözleşme türlerinde olduğu gibi erken evliliklerde de söz konusu olmadığını, kadınların sözleşmenin eşit tarafı olmak yerine evlilikle birlikte dokunulmaz ve devredilemez haklarla donatılmış toplumsal ve hukuksal özne olma konumundan da yoksun bırakıldıklarını vurgulamak gerekir.

Evliliğin çeşitli türleri bulunmaktadır. Bunlar içinde özellikle projenin yürütüldüğü illerde ve bu illeri kapsayan bölgede geleneksel olarak uygulanan berdel, beşik kertmesi gibi türler diğer yerleşim yerlerinden farklılaşmayı göstermektedir. Kaba bir sınıflamaya

gidildiğinde projenin yürütüldüğü illerde şu evlilik türlerinin sıklıkla görüldüğü söylenebilir: Akraba evlilikleri ikinci derece ve daha uzak akrabalarla yapılan evliliklerdir. Bölgede feodal yapının etkisini korumaya devam etmesi, toprağa bağlı ekonomi ve aşiret yapılanması, akrabalık bağlarının yoğun bir şekilde korunmasına ve akraba evliliklerinin yaygınlığına yol olmaktadır. Bu proje kapsamında yapılan görüşmelerde akrabalık ilişkileri baba soyu öncelikli olmak üzere dayı ve teyze olarak sıralanmaktadır ve evliliklerde bu önceliğe uygun olarak gerçekleşmektedir. Beşik Kertmesi; Birbiriyle dostluk kurmak ya da dostluk veya ekonomik ilişkilerini güçlendirmek isteyen kişilerin yeni doğmuş kız ve erkek çocuklarının gelecekte evleneceğine dair söz vermesi, anlaşması durumudur. Bölgede giderek yok olan bu evlenme biçimi genel olarak akrabalar arasında yapılmaktadır. Görücü Usulü; Projenin yürütüldüğü illerde ve bölgede akraba evliliği ile birlikte en yaygın olarak görülen evlilik biçimidir. Evlenecek erkeğin aile üyeleriyle akraba veya komşularından seçilen birkaç kadının, önceden üzerinde düşünülen ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip, hem kızı yakından görmeleri hem de niyetlerini belli etmeleridir. Berdel; Evlenecek iki erkeğin evlilik çağındaki kardeşlerinin birbirleriyle değiştirilmesi biçiminde gerçekleşir. Bu evlilik biçimi bir taraftan başlık parası sorununu ortadan kaldırmakta, bundan başka bölgedeki kan davalarını bitirmek için de kan döken aileden bir kızın diğer aileye verilmesi gibi durumlarda da uygulanmaktadır. Ancak berdel evlilikler sadece kadınların değiş-tokuşu değil, aynı zamanda problemlerin de değiş-tokuşu demektir. Karşılıklı olarak bir taraftın evliliğinde ortaya çıkan bir sorun doğrudan diğer tarafı da etkilemekte ve boşanmalar bile karşılıklı olarak gerçekleşmektedir. Berdel evliliklerin işlevsel olarak bölgede sorunların çözümünde olumlu yanları var gibi gözükse de, kadına ve kadının evlilikteki yükümlülüklerine bakıldığında eşitsizliği ve kadının ikincil konumunun oluşturduğu zorlayıcı koşulları artırmaktadır. Anlaşarak Evlenme; Daha çok eğitim görmüş ve ekonomik özgürlüğünü elinde bulunduran gençler arasında yaygın olarak görülen evlilik biçimidir. Bölgede yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak, özellikle kentsel alanlarda anlaşarak evlenme artmaktadır (Erkan; 2005: 235-237). Bu projede görüşülen erken evlendirilen kadınların ağrılıkla akraba, berdel ve görücü usulü evliliklere sahip oldukları görülmektedir.

Buraya kadar çocukluk, aile ve evlilik kavramları etrafında yürütülen tartışmayla erken yaşta evliliklerin toplumsal olarak meşru görülmesinin gerisinde yatan nedenleri, hangi nedenlere dayanarak meşrulaştırıldıklarını açıklamaya ve anlaşılır kılmaya çalışan bir çerçeve çizilmeye çalışıldı. İzleyen bölüm bu çerçeveye dayanarak Türkiye, bölge ve üç ile ilişkin sosyo-ekonomik göstergelerini kullanarak erken evliliklerin nasıl meşru görüldüğünü somut verilerle ilişkilendirmeye çalışmaktadır.

SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELERLE ERKEN EVLİLİKLER

Erken evliklerin gerisinde yatan nedenlere ve bunlara dayanan meşruiyet gerekçelerine bakıldığında bunların esas olarak toplumsal ve ekonomik olmak üzere iki temel eksene dağıldığı görülmektedir. Toplumsal eksen çocuklukla başlayan toplumsallaşma süreci, aile ve akrabalık ilişkileri ile bu süreçlerde üretilen ve kazanılan toplumsal cinsiyet rollerini kuşatan toplumsal norm ve değerler alanını içermektedir. Ekonomik eksen ise başta ücretli emekle doğrudan ilintili olan işgücü pazarına erişim ve bu pazardaki konum ile vasıflı işgücü haline gelmeyi içeren eğitim süreçlerine işarete etmektedir. Erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının sosyalleşme, eğitim süreçleri ve ekonomik kaynaklara erişim bağlamında yaşadıkları dışlanma bağlamında bu iki temel alandaki rakamlara bakıldığında onların bu konumunu açıklamaya ve çocuk yaşta evliliklerini meşrulaştırmak için kullanılan gerekçelerin izleri görülmektedir. Çalışmanın izleyen bölümünde başta demografik olmak üzere eğitim ve istihdamla ilgili rakamlar kullanılarak erken yaşta evliliklerin meşru gösterilmesi için kullanılan gerekçeler açığa çıkarılmaya çalışmaktadır.

Nüfus

Nüfus saylarına bakıldığında toplumun kadınlar ve erkekler arasında yaklaşık sayısal büyüklüklere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle yaşamın ileri aşamalarında değişik alanlarda ortaya çıkan farklar arasındaki mesafe nüfus rakamlarında daha küçüktür. Çalışmanın yürütüldüğü Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt'i kapsayan üç ilin ve Türkiye genelinin kadın ve erkek nüfusu gösteren demografik sayılarına bakıldığında bu açık biçimde görülmektedir.

Tablo 5: İllere ve Cinsiyete Göre Toplam Nüfus

Yıl		**Diyarbakır**	**Siirt**	**Şanlıurfa**	**Türkiye**
2009	Kadın	747.085	146.044	804.515	36.098.842
	Erkek	767.926	157.578	809.222	36.462.470
	Toplam	1.515.011	303.622	1.613.737	72.561.312
2013	Kadın	797.646	152.351	900.112	38.194.504
	Erkek	809.791	161.802	901.868	38.473.360
	Toplam	1.607.437	314.153	1.801.980	76.667.864

Kaynak: TUİK, Toplumsal Cinsiyet İstatikleri, 2013

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye düzeyinde ve projenin yürütüldüğü üç ilde nüfus rakamlarına bakıldığında erkek nüfusun kadınlardan sürekli fazla olmakla birlikte kadın ve erkek sayıları rasındaki farkın görece az olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu rakamlar kente göçen nüfusu da içermesi bakımından tablodaki zaman aralığı dikkate alınarak bakıdığında en yüksek nüfus artışının yaklaşık iki yzübinlik artışla Şanlıurfa'da gerçekleştiği gözlenmektedir. Nitekim aşağıdaki abloda da Şanlıurfa'nın kentleşme hızının yükseldiği görülmektedir.

Tablo 6: Nüfus Sayımına Göre Üç İlde Nüfus ve Kentleşme

İller	2000		2007	
	Nüfus (bin kişi)	Kentleşme (%)	Nüfus (bin kişi)	Kentleşme (%)
Türkiye	67.420	65	70.586	70
Diyarbakır	1.354	60	1.461	59
Şanlıurfa	1.428	58	1.523	60
Siirt	263	58	292	43

Kaynak: Güney Doğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği Araştırması: 25

Tabloda da görüldüğü gibi çalışmanın yürütüldüğü üç il iki binli yıllarda Türkiye ortalamasına yakın kentleşme oranlarına sahiptirler. Siirt kentleşme hızında yedi yıllık zaman aralığında beş puanlık bir düşüş gösterirken, Diyarbakır sadece bir puanlık bir gerilemeye sahiptir. Buna karşın Şanlıurfa aynı zaman diliminde kentleşmede iki puanlık bir artış yaşamaktadır. Şanlıurfa'nın yaşadığı bu farklılık tarım sektöründeki daralma ve kırsal alanda açığa çıkan işgücünün kente göçüyle ilişkili olabilir. Bu değişim kırsal alanda ücretsiz aile emeği olarak güvencesiz çalışan kadın işgücünün kente göçle birlikte yaşadığı değişime bakmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda bakıldığında kırsal alanda çalışan kadın işgücünün kente göçle birlikte vasıfsız emek haline geldiği söylenebilir. Ancak diğer taraftan Şanlıurfa'da topakların dağılımının ileri düzeyde belirli ellerde toplanmasına dayalı olarak topraksız köylülüğün geçimini sağlayabilmek için mevsimlik işçi olarak çalıştığı ileri sürülebilir. Ancak Diyarbakır ve Siirt için de böyle bir değişimin geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Bu iki değişim üzerinden çocuklara bakıldığında ailesiyle birlikte mevsimlik işçi olarak çalışmaya ve kardeşlerine bakmak için gitmeleriyle birlikte okuldan alınmak zorunda kalmaktadırlar. Çocukların okuldan erken alınmaları ve geç başlamaları başarısız olmalarına yol açmakta ve yapılan sınıf tekrarlarıyla yaşın büyümesi sonucu çocuklar okula gitmek istememektedirler. Bunun yanı sıra kız çocuklar evin sorumluluğunu üstlenme ve yoksulluk nedeniyle erkek kardeşlerine kıyasla daha kolay eğitim sürecinden alınmakta ve bu da onların erken evlendirilmelerinin yolunu hazırlamaktadır.

Diğer taraftan kente göçle birlikte eğitim sürecinden alınan ve kırsal alanda olduğu gibi emeğine gereksinim kalmayan kız çocuklarının erken evlendirilmesi geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle karşılıklı ilişki içinde sürecinin işleyişini harekete geçirmektedir. Böylece kente göç bir taraftan kadınların emeğinin kullanılmasını, ona ihtiyacı azaltırken, diğer taraftan geleneksel değerler okula gitmelerine ve çalışmalarına karşı engel oluşturarak evlenmelerinden başka bir alternatif bırakmamaktadır. Böylece ya mevsimlik ucuz işgücü olarak çalışmak, ya da kentte evde "kısmet" beklemek kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla projenin yürütüldüğü üç ildeki kentleşme hızının yüksek olması kente özgü yaşam döngülerinin gerçekleşmesini beraberinde zorunlu olarak getirmektedir. Kente göçle birlikte sıfırdan bir hayat kurulduğu için bir taraftan özellikle çocuk emeği çalıştırılmak için devreye girmekte, ancak diğer taraftan kız çocukları geleneksel rollere uygun olarak yetiştirilmekte ve yoksulluk nedeniyle okula gönderilmediği için adeta evde külfet oluşturan bir boğazın eksilmesi için evlendirilmektedir. Kente göçle birlikte kullanıl(a)mayan kız çocuk emeği ancak evlendirilerek bir başka biçimde kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde erken evlendirilen kız çocuklarının ev içi işlerin ve bakım hizmetlerinin yerine getirilmesinde birincil aktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle bu kız çocukları yaşlılıkta birer sosyal güvence ve evlendikten sonra da ev içi işleri yerine getiren işgücü olarak görülmektedir.

Çalışmanın yürütüldüğü üç ildeki hane büyüklüğü sayıları yoksulluğu ve çocuk emeğinin kullanımını, ama aynı zamanda kız çocukları açısından evlenmeye giden yolun nasıl döşendiğine işaret etmektedir.

Tablo 7: Üç İlde Hane Halkı* Büyüklüğü

	Hane Halkı Büyüklüğü
Diyarbakır	6,8
Siirt	7,5
Şanlıurfa	6,9

Kaynak: Erkan, 2005: 132

*Hane halkı: Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda ya da aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hane halkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur.

Tabloya ve hane tanımına dayanarak aynı çatı altında yaşayan kalabalık hane yapısı çok çocuklu olma ve yoksullukla başa çıkma stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda çalışmada da ortaya çıkan erken evlenmelerin meşrulaştırılmasında önemli bir değişken olarak dikkat çekilen yoksulluğun kız çocukları bakımından diğer yaş gruplarından ve cinsiyetlerden farklı olarak daha yakıcı yaşandığı ve bütün yaşamlarını, geleceklerini köklü bir biçimde etkilediği ileri sürülebilir. Bu çerçevede kente göçmüş kalabalık ailelerin içine düştüğü yoksulluğun kız çocuklarını merkeze alan bir bakış açıcısıyla araştırılmasının gerektiği açıktır.

Çalışmanın yürütüldüğü illerden birisi olan Diyarbakır'da kente göç ve yoksullukla ilgili yapılan bir çalışmada kentteki 5 ve daha fazla kişinin yaşadığı hane sayısının %65,3 olduğu, aynı oranın Türkiye için %49,5'e düştüğü belirtilerek "kentin demografik veriler bakımından bugünkü yapısıyla hala kırsal özelliklerden tümüyle kopmadığı" değerlendirmesi yapılmaktadır (Ersoy&Şengül,2002: 85). Bu çalışma bağlamında söz konusu hanelerde kız çocukları için yakıcı olan şey tam da kentte kırsal özelliklerin yaşamın tüm alanlarında devam etmesi ve ettirilmesidir. Bu süreklilik bir taraftan bu kız çocuklarının geleneksel tarım toplumlarında görülen çocukluk anlayışıyla büyütülmesi, diğer taraftan kentlerde aile dışında kalan toplumsallaşma süreçlerine katılmaması olarak somutlaşmaktadır. Bu çalışmada görüşülen kadınların anlatımları bu tür bir yaşam döngüsünün kusursuz biçimde işlediğini göstermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse yoksul ve çok çocuklu hanelerde kız çocuklarının emeğine olan ihtiyaç azalma göstermekle birlikte diğer taraftan bu emek özellikle akraba evliliklerinde ev içi işler ve bakım hizmetlerinde tekrar dolaşıma girmektedir. Diğer taraftan kentteki çocukluk sürecinin toplumsallaşma kurumları olan okul, boş zaman aktiviteleri, arkadaş grupları gibi aile dışı oluşumlar ekonomik ve toplumsal nedenlerle kullanılmadığı için kız çocukları sosyal yaşamdan yalıtılmaktadır. Nitekim kız çocuklarının eğitim süreçlerine dahil olma ve kalma sürelerine bakıldığında bu işleyiş açık biçimde görülmektedir.

Eğitim

Eğitim alanında hem ülke düzeyinde, hem de projenin yürütüldüğü üç ilde okullaşma oranlarında kız ve erkek çocuklar arasındaki farkın giderek kapandığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte ilkokuldan sonra gelen ikinci öğretim basamağında kız çocuklarının oranın düşük kalmaya devam ettiği görülmektedir.

Tablo 8: 2013-2014 Öğretim Yılı Başı Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Dayalı Net Okullaşma Oranı

		Diyarbakır	Şanlıurfa	Siirt	Türkiye
İlkokul	Kadın	100.00	99.64	99.66	99.61
	Erkek	100.00	99.80	99.99	99.53
	Toplam	100.00	99.72	99.83	99,57
Ortaokul	Kadın	92.45	88.57	89.75	94.47
	Erkek	92.59	90.32	90.58	94.57
	Toplam	92.52	89.47	90.18	94.52
Lise	Kadın	57.05	46.01	46.42	76.05
	Erkek	63.81	59.79	61.21	77.22
	Toplam	60.50	53.06	54.01	76.65

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2013-2014:1-5

*Milli Eğitim Bakanlığı'na göre ilköğretim kurumları 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsayan dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkan veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşmaktadır. Ortaöğretim ise ilköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır. Net Okullaşma Oranı, ilgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmektedir. Öğrencilerin bitirdiği yaş temel alınarak; okul öncesi teorik yaş 3-5, ilkokulda teorik yaş 6-9, ortaokulda teorik yaş 10-13, ortaöğretimde teorik yaş 14-17, yükseköğretimde teorik yaş 18-22 olarak kabul edilmektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi 2013-14 öğretim yılı başında, ilkokul düzeyinde, okullaşma oranında Diyarbakır dışında, Türkiye genelinde ve projenin yürütüldüğü diğer iki il olan Şanlıurfa ve Siirt'te okul çağındaki bütün çocuklar eğitim sürecine henüz dahil edilememektedir. Diyarbakır 6-9 yaş aralığındaki bütün çocukların ilkokul sürecine dahil olduğu tek kent olarak ortaya çıkmaktadır. Proje yürütülen üç ilde ilkokul düzeyindeki okullaşma oranı (% 100, 99. 72, 99.73) Türkiye ortalamasını (99.57) üstünde yer almaktadır. Projenin yürütüldüğü üç il içinde ilkokul düzeyinde kadın erkek arasındaki okullaşma farkının en yüksek olduğu il Şanlıurfa olarak ortaya çıkmaktadır. Projenin yürütüldüğü üç ilde bir tek Diyarbakır'da kadın ve erkekler arasında ilkokul düzeyindeki okullaşmada eşitlik sağlanmış gözükmektedir. Şanlıurfa hem kadınların, hem de ilkokul düzeyinde toplamda üç il içinde en düşük oranlara sahip tek kenttir. Ancak tekrarlama pahasına, Şanlıurfa'da Türkiye geneliyle kıyaslandığında ülke ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir. Bu rakamlara dayanarak projenin yürütüldüğü üç ilde ilkokul düzeyinde hem genel olarak, hem de kadınlar arasında okullaşma oranın arttığı, bunun kız çocuklarının yaşam koşullarında sıfır etki bırakmayacağı, 6-9 yaş grubundaki bu çocukların aile dışı sosyalleşme sürecinde okulun da etkili olduğu ileri sürülebilir.

Ancak ortaokul düzeyinde bakıldığında bu nitelik ve ilişkinin değiştiği görülmektedir. Her şeyden önce Türkiye genelinde ve üç ilde kadınların okullaşma oranının erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye genelindeki okullaşma oranı 94.52 ile projenin yürütüldüğü üç ilden (% 92.52, 89.47, 90.18) daha yüksektir. Üç il arasında bir kıyaslama yapıldığında yine Şanlıurfa'nın genel olarak % 89.47 ile en düşük, % 92.52 ile Diyarbakır'ın en yüksek okullaşma düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortaokul düzeyinde kadınlar arasında okullaşma oranı bağlamında üç il içinde Diyarbakır yine % 92.45 ile diğer iki ilden önde yer alırken, Şanlıurfa % 88.57 oranı ile en düşük orana sahiptir. Ortaokul düzeyinde okullaşma oranı bağlamında diğer önemli bir nokta her üç ilde de kadınlar ve erkekler arasındaki farkın ilkokul düzeyindeki farktan daha yüksek oranlarda kadınlar aleyhine açılmasıdır. Ortaokul düzeyinin 10-13 yaş aralığını kapsadığı dikkate alındığında bu yaş grubundaki kız çocuklarının erkeklerden daha fazla okul süreci dışına çıktığı ileri sürülebilir. Bu çalışma kapsamında görüşülen kız çocuklarının eğitim seviyesi ile ilgili verilere bakıldığında bu iddiayı destekler nitelikte oldukları görülmektedir.

Lise düzeyinde bakıldığında hem Türkiye geneliyle üç il arasındaki, hem de üç arasındaki kadın-erkek arasındaki farkın giderek daha fazla büyüdüğü görülmektedir. Lise düzeyindeki % 60.50 ile en yüksek okullaşma oranına sahip Diyarbakır ile Türkiye ortalaması arasında yaklaşık 16 puanlık bir fark bulunmaktadır. Diğer okullaşma düzeylerinde olduğu gibi lise düzeyinde de Diyarbakır iç il içerisinde en yüksek orana ve bu düzeyde de en düşük orana yine % 53. 06 ile Şanlıurfa sahiptir. Kadın ve erkek öğrenciler arasındaki fark bağlamında bakıldığında ikisi arasındaki en düşük okullaşma farkına yaklaşık 7 puanlık bir farkla Diyarbakır sahipken, Şanlıurfa ve Siirt'te bu fark 14 ve 15 puana yükselmektedir. Kadın ve erkek öğrenciler arasında okullaşma oranındaki fark ilkokuldan sonra oluşmaya başlamakta ve lisede en yüksek düzeyine ulaşmaktadır. Eğitim ve öğretim süreçlerinde kadın ve erkekler arasındaki farkı gösteren diğer bir veri değişik öğretim düzeylerinde mezun olanlara ilişkin sayılardır. Aşağıdaki tabloda erken evlilikler bağlamında önemli olan onsekiz yaş altında kalan ortaöğretim seviyesinde mezun olanlara ilişkin sayıları göstermektedir.

Tablo 9: 2012-2013 Öğretim Yılı Sonu Eğitim Seviyesine Göre Mezun Olan Öğrenci Sayısı
(açık öğretim orta okulu ve lisesi öğrencileri dahil değildir)

	8. sınıfı bitiren			Genel orta öğretim			Mesl. ve Teknik öğretim		
	Kadın	Erkek	Top.	Kadın	Erkek	Top.	Kadın	Erkek	Top.
Diyarbakır	15.551	18.209	33.760	4.935	5161	10.096	1.950	1.900	3.850
Siirt	2.981	3.467	6.448	783	1.084	1.867	326	420	746
Şanlıurfa	14.766	19.455	34.221	2.907	4.447	7.354	2.379	2.036	4.415
Türkiye	577.160	628.347	1.205.507	206.988	181.534	388.522	158.128	181.142	339.270

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2013-2014: 29

* MEB'e göre: Genel Ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime veya geleceğe hazırlayan; Mesleki ve teknik ortaöğretim ise ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe veya geleceğe ve iş alanlarına hazırlayan eğitim öğretim sürecidir.

Tablodan da çıkarsanabileceği gibi ilkokul düzeyinde eşite yakın katılım oranının ilerleyen sınıf ve düzeylerde kadınlar aleyhine bozulmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da mesleki ve teknik öğretim hariç diğer bütün okullardan mezunlar arasında kadınlar sayıca erkeklerden daha azdır. Örneğin sekizinci sınıfı bitiren öğrenciler içinde projenin yürütüldüğü üç ilde kadınlar ve erkekler arasındaki fark (Diyarbakır'da yaklaşık 3 bin, Şanlıurfa'da yaklaşık 5 bin) oldukça yüksek gözükmektedir. Bu büyük fark genel orta öğretimde biraz daha düşmektedir. Örneğin Diyarbakır'da yaklaşık 160, Siirt'te yaklaşık 300, Şanlıurfa'da ise en yüksek far olarak yaklaşık 1400'e düşmektedir. Bu değişim kız çocuklarının genel orta öğretimde daha az okuldan alındığını ve bu basamağın yüksek öğretime bağlanmasıyla ilintilendirilebilir. Diğer bir ifadeyle bu okullara devam eden kız çocukları oku(tul)mak için bu okullara devam eden çocuklardır. Evlendirilmek için okuldan alınana kız çocuklarını bu seviyeye kadar gelmesine gerek görülmediği için daha erken okuldan alınmaktadırlar. Mesleki ve teknik öğretimde kadınlar ve erkekler arasındaki farkın az olması üç ilde de çocukların bir an önce bir meslek edinip para kazanmaya başlaması, aileye yük olmaktan çıkması ve ona destek olmasıyla ilişkilidir. Sonuç olarak mezun olanlar içinde kadın ve erkekler arasındaki en büyük fark sekizinci sınıf bitiren çocuklar arasında görülmektedir. Sonuç olarak eğitim ve öğretim süreçlerine katılım ve bu süreçlerde kalma süresiyle evlilik ve erken evlilikler arasında doğrudan bir bağ olduğu yukarıdaki iki tabloda da açığa çıkmaktadır. Bu bağ evlenenlerin yaşlarıyla öğrenim durumları arasındaki ilişkide de ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bu ilişkiyi gösteren rakamlar yer almaktadır.

Tablo 10: Öğrenim Durumuna Göre İlk Evlenme Yaşı (2006 %)

	-18	18-24	25-29	30-34	35+
Okuryazar değil	47.2	45.9	4.7	1.5	0.8
Okur yazar- Hiç okula gitmedi	31.7	54.8	10.8	1.3	1.3
İlkokul Mezunu	19.2	63.7	14	2.3	0.9
İlköğretim+ Ortaöğretim Mezunu	11.8	63.5	20.7	2.9	1.1
Lise ve Dengi Mezunu	3.8	60.1	30.1	4.6	1.4
Üniversite ve Üstü	0.6	38.8	45.9	11.3	3.4

Kaynak: Usak, 2011, Evlilik mi, Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler: 21

Tabloda da görüldüğü gibi öğrenim seviyesi düştükçe evlenme yaşı da düşmektedir. Onsekiz yaşın altında evlenenlerin oranı en yüksek % 47.2 ile okuryazar olmayanlar arasında yoğunlaşmaktadır. Buna karşın 35 üstü yaşta evlenenlerin oranı ise en yüksek seviyeye % 3.4 ile üniversite mezunları arasında ulaşmaktadır. Diğer taraftan onsekiz yaş altı evliliklerin oranı öğrenim seviyesi arttıkça düşmektedir. Örneğin okuryazar olup hiç okula gitmeyenler arasında onsekiz yaş altı evlenme oranı % 31. 7 iken, bu oran lise ve dengi okul mezunlarında % 3. 8'e düşmektedir. Bu sayılar okula devam etmenin evlilik yaşını geciktirdiğini açık biçimde göstermektedir. Bu nedenle kız çocuklarının erken evliliklerini engelleyebilmek için öncelikle onların okul süreçlerinde daha uzun süre kalmalarını sağlayacak ekonomik ve toplumsal politikalar izlenmesi gerektiği açıktır. Nitekim erken yaşta evlilikler ve okula devamsızlık arasındaki ilişkiye bakıldığında kız çocukların erkeklerden daha fazla devamsız oldukları görülmektedir. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 2009 yılı e-okul verilerine göre çalışmanın yapıldığı illerde erken evlilik ve nişanlanma nedeniyle ilköğretime devam etmeyen çocukların cinsiyete dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: Mart 2009 E-Okul Verilerine Göre İllerde Erken Evlilik ve Nişanlanma Nedeniyle İlköğretime Devamsız Çocukların Dağılımı

İller	Kadın	Erkek	Toplam
Adana	13	0	13
Ağrı	115	1	116
Batman	11	1	12
Diyarbakır	56	1	57
Gaziantep	40	0	40
Hatay	21	0	21
Manisa	16	0	16
Mardin	23	0	23

Mersin	33	1	34
Muş	39	1	40
Siirt	21	1	22
Şanlıurfa	17	0	17
Şırnak	15	0	15
Van	19	1	20
Türkiye	657	18	693

Kaynak: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor; 17-18

Tablodaki rakamlar hem kadınlarda, hem de erkeklerde evlenme ve nişanlanma nedeniyle okula devam etmeyen öğrenci sayısının en yüksek olduğu ilin Ağrı olduğunu göstermektedir. Bu projenin yürütüldüğü iller arasında yer alan Diyarbakır Ağrı'dan sonra kadınların evlilik ve nişanlanma nedeniyle en çok okula devam etmedikleri iller arasında gelmektedir. Diyarbakır'ı Antep, Muş ve Mersin izlemektedir. Siirt (21) ve Şanlıurfa (17) ise yedinci ve sekizinci sırada gelmektedirler. Görüldüğü gibi erken evlilik ve nişanlılık gibi nedenlerle okuldan alınma kız çocuklarının karşılaştığı bir durumdur ve bunu tersine çevirmek için okulda kalma süresini uzatmak gerekmektedir.

Yukarıda verilen rakamlara erken evlilikler bağlamında bakıldığında kız çocuklarının okullaşma süreçlerinden erken yaşlarda uzaklaştırıldıkları görülmektedir. Okuldan alınan kız çocukları evde kalmakta ve daha önce de değinildiği gibi "ev kızı" konumuna yerleştirilmekte, ev içi işlerde ve tarım ve hayvancılıkta çalışmaktadırlar. Ayrıca topraksız yoksul köylülerin hem köylerde, hem de kentlerde mevsimlik işçi olarak çalıştığını da tekrar hatırlamak gerekir. Kabaca kız çocukları açısından öğretim sürecinin dışına çıkma bağlamında iki önemli değişimden söz edilebilir. İlk olarak bu çocuklar okuldan alındıkları için öğretim süreçlerinden dışlanmakta ve gelecek yaşamları için gerekli olan bilgi ve birikimden yoksun kalmaktadırlar. Nitekim bu çalışmada görüşülen erken yaşta evlendirilmiş kız çocukları okullarda çocuklara eğitim verilmesini, haklarını öğrenmelerinin sağlanmasını çözüm önerisi olarak ifade etmektedirler. Öğretim sürecinden kopmakla birlikte bu çocukların sosyalleşme süreçleri okul ve arkadaşlık ilişkileri dışında evde anneleri ve diğer kadınlarla geçmeye başlamaktadır. Böylece çocukluk yerine, küçük yetişkinler olarak eğitilmekte ve buna bağlı olarak evlenecekleri eve ne kadar erken giderlerse o kadar çabuk uyum sağlayacaklarından hareketle çocuk yaşta evlendirilmektedirler. Nitekim bu proje kapsamında görüşülen bazı kadınlar evlenip gittikleri ortama alışamadıklarını, kaçı kaçıp kendi ailelerine gittiklerini ifade etmektedirler. İkinci olarak bu eve dönüş süreci başka bir eve evlendirilip gitmeyi hızlandırmaktadır. Bu proje kapsamında görüşülen kadınlar ve karar vericiler bu çocukların okula gitmediklerini, "zaten evde" olduklarını ve bir gün nasıl olsa evleneceklerini, bir an önce kendilerine herhangi bir söz gelmeden,

"evde kalmış" olarak damgalanmadan, gözleri açılmadan "kısmet"ine gitmelerinin en iyisi olduğunu ifade etmektedirler. Diğer taraftan köylerde bu durumun daha sık yaşadığını, ancak kentlerde kız çocukları okula gittiği için erken yaşta evlendirilmediğini ifade ederek açık biçimde eğitim süreçlerinin kız çocuklarının erken evliliklerinin önünde bir engel oluşturabileceğini belirtmektedirler. Bu çerçevede bakıldığında kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinin hem nedeni, hem de engeli olabilecek öğretime katıl(ma)ma, sorunun tartışılmasında ve önleyici politikalar oluşturmada belirleyici eksenlerden birini oluşturmaktadır. Ancak genel olarak çocukları, bunlar içinde özel olarak da erken yaşlarda evlendirilen kız çocuklarını öğretim süreçlerine dahil etmek ve orada tutmak için gerekli ekonomik koşulların sağlanması gerekmektedir. Daha geniş bir ifadeyle erken evliliklerin diğer bir boyutunu ekonomik nedenler ve bunlara dayanarak üretilen meşruiyet söylemi oluşturmaktadır. İzleyen bölüm ekonomik göstergelerle erken evliliğin meşrulaştırılması arasındaki bağı tartışmaya çalışmaktadır.

İstihdam ve İşgücü

Bu projenin yürütüldüğü iller çerçevesinde bakıldığında istihdam ve işgücü göstergeleri açısından bakılması gereken en önemli unsur tarım sektöründeki dönüşümlerdir. Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illeri bugün de tarımın başat ekonomik sektör olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadırlar. Ayrıca tarım kesimi kadın işgücünün ücretsiz aile emeği olarak yoğun biçimde kullanıldığı sektör olması bağlamında geçirdiği değişimlerle doğrudan kadınları etkilemektedir. Aşağıdaki tablo Türkiye düzeyinde tarım sektöründeki değişimleri göstermektedir.

Tablo 12: Seçilmiş Göstergelerle Tarımın Ekonomideki Yeri (2011)

Milli Gelir	
Gayri safi yurtiçi hasıla (Milyar TL)	1298.1
Tarımsal gayri safi yurtiçi hasıla (Milyar TL)	103.6
Tarım sektörünün GSYH içindeki payı (%)	8.0
Nüfus ve İstihdam	
Toplam nüfus (Milyon Kişi)	74.7
Kırsal nüfus (Milyon kişi)	17.3
Kırsal nüfusun payı (%)	23.2
Toplam istihdam (Milyon kişi)	24.1
Tarımsal istihdam (Milyon kişi)	6.1
Tarım sektörü istihdamının payı (%)	25.5
Dış Ticaret	
Toplam ihracat (Milyar dolar)	134.9

Tarım sektörü ihracatı (Milyar dolar)	5.1
Tarımsal ihracatın payı (%)	3.8
Toplam ithalat (Milyar dolar)	240.8
Tarım sektörü ithalatı (Milyar dolar)	8.7
Tarımsal ithalatın payı (%)	3.6
Tarımsal ihracat-tarımsal ithalat (Milyar dolar)	-3.6

Kaynak: Şengül& Sarıbal, 2013:134

Tabloda da görüldüğü gibi ülke ekonomisi içinde tarımın payı ve toplam nüfus içinde de kırsal nüfusun payı (% 23.3)oldukça düşmüştür. 2011 yılında yaklaşık 74 milyon olan ülke nüfusunun sadece 17. 3 milyonu kırsal nüfus içinde yer almaktadır. Bu bir zamanlar nüfusunun çoğunluğu kırsal bölgede yaşayan ve tarımda istihdam olunan Türkiye için önemli bir değişimdir. Yine tabloya bakıldığında 2011 yılında yaklaşık 24 milyon kişilik toplam istihdam içinde tarımda istihdam edilenlerin oranın yaklaşık 6 milyon olduğu ve bunun toplam istihdamın yaklaşık % 25'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu rakamlara dayanarak ülke genelinde ve kuşkusuz birincil ekonomik faaliyet alanı tarım olan Güneydoğu Anadolu'da tarım sektöründe büyük bir daralmanın olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Türkiye düzeyinde 2004 yılında %29,1 olan tarım alanındaki istihdam 2013 yılında %23,6'ya düşmüştür. Buna karşı tarım dışı istihdam aynı yıllarda %70,9'dan %76,4'e yükselmiştir. Tarım ve tarım dışı istihdamda kadın işgücündeki değişime bakıldığında 2004 yılında %50,8 olan tarım sektöründeki istihdam oranının 2013 yılında %37,0'a düştüğü ve aynı yıllarda %49,2 olan tarım dışı istihdamın 2013 yılında %63,0'a yükseldiği görülmektedir. Aynı dağılıma erkekler açısından bakıldığında 2004 yılında %21,6 olan tarım istihdamının 2013 yılında %17,8'e düştüğü, buna karşın 2004 yılında %78,4 olan tarım dışı istihdamın 2013 yılında %82,2'ye yükseldiği görülmektedir. Bu rakamlar Türkiye genelinde tarım alanındaki istihdamda yaklaşık %6'lık bir düşüş gerçekleştiğini göstermektedir. 2004-2013 yılları arasında tarında istihdam edilen kadın oranı %50,8'den %37,0'a düşmüştür. Bu da yaklaşık olarak %14'lük bir düşüşe karşılık gelmektedir. Aynı yıllar arasında tarımda istihdam edilen erkek oranı %21,6'dan %17,8'e düşmüştür. Bu değişim ise yaklaşık %4 'lük bir düşüşe karşılık gelmektedir. Oranlardaki değişime bakıldığında tarımdaki istihdam alanındaki en yüksek düşüş %14'lük bir oranla kadın işgücünde görülmektedir (TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi).

Şengül ve Sarıbal'a (2013: 134) göre bu değişim şöyle özetlenebilir: Cumhuriyet kurulduğunda % 90 olan tarımın istihdam içindeki payı 1960'da % 70'e, 1980'de % 50'ye, 2000'de % 36'ya gerilemiştir. Onlara göre tarımda istihdam edilenlerin oranı kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payından daha yüksek görünmektedir. Bunun bir nedeni de tarım kesimindeki mevsimsel ve gizli işsizlik ile kadın işgücünün daha yüksek düzeyde istihdama katılımıdır. Bu bağlamda daha önce de değinildiği gibi tarım sektöründeki küçülmenin doğrudan kent ölçüleri kıyas noktası alındığında kırsal alanda yaşayan vasıfsız kadın işgücünü etkilediği söylenebilir. Aşağıdaki tablo Türkiye düzeyi ve projenin yürütüldüğü üç ildeki istihdam edilenlerin yıllara ve faaliyet kollarına dağılımını göstermektedir.

Tablo 13: İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları

(15+ yaş %)

		Tarım			Sanayi			Hizmetler		
		K	E	T	K	E	T	K	E	T
Türkiye	2011	42.2	18.7	25.5	15.2	31.1	26.5	42.2	50.3	48.1
	2012	39.3	18.4	24.6	14.9	30.7	26.0	45.8	50.9	49.4
	2013	37.0	17.8	23.6	15.3	31.1	26.4	47.7	51.0	50.0
TRC2	2011	57.0	23.8	28.2	2.7	20.9	18.5	40.2	55.3	53.3
	2012	58.3	26.1	30.0	2.9	26.7	23.8	38.8	47.2	46.2
	2013	62.6	24.7	32.0	4.6	25.8	21.7	32.8	49.6	46.3
TRC3	2011	35.6	14.4	17.1	6.9	24.8	22.5	57.5	60.8	60.4
	2012	21.7	11.0	12.3	10.6	24.4	22.8	67.7	64.6	64.9
	2013	26.5	9.6	12.3	16.9	27.7	26.0	56.6	62.6	61.7

Kaynak: TUİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları (rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir)

*TUİK İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 2)'na göre TRC2 Diyarbakır ve Şanlıurfa'yı, TRC3 ise Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsamaktadır.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında tarım sektöründe kadın istihdamının TRC2 bölgesinde TRC3 ve Türkiye ile kıyaslandığında arttığı görülmektedir. TRC2 bölgesinde 2011 yılında kadınların tarım sektöründeki istihdamı % 57 iken, bu oran 2013 yılında yaklaşık % 63 düzeyine yükselmiştir. Buna karşın Türkiye düzeyinde aynı oran % 42'den % 37'ye düşmüştür. Ancak en büyük düşüş Siirt'in de içinde yer aldığı TRC3 bölgesinde gerçekleşmiş gözükmektedir. Tabloya göre Siirt'in de içinde yer aldığı TRC3 bölgesinde tarımdaki kadın istihdamı yaklaşık on puanlık bir düşüş göstererek % 35. 6'dan % 26. 5'e inmiş görünmektedir. Bu rakamlar TRC2 ve TRC3 bölgelerinde kadınların tarımdaki istihdam oranlarında bir daralma olduğunu göstermektedir. Ancak diğer taraftan erkeklerle kıyaslandığında kadınların tarımdaki istihdamının yine yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim 2013 yılı için bakıldığında kadınların tarımdaki istihdamı % 73 iken, erkeklerde aynı oran yaklaşık % 18 olarak gözükmektedir. Aynı kıyaslama TRC2 düzeyinde, yani Diyarbakır ve Şanlıurfa'yı içeren bölge için yapıldığında kadınların yaklaşık % 63 ile erkeklerden (yaklaşık % 25) yaklaşık olarak kırık puan daha fazla bir orana sahip olduğu görülmektedir. Benzer bir fark Siirt'in içinde yer aldığı TRC3 bölgesi için de geçerli gözükmektedir. Bu bölgede 2013 yılında tarımdaki kadın istihdamı yaklaşık % 27 ile erkeklerin istihdam oranından (% 9. 6) yaklaşık 17 puan daha yüksektir. Bütün bu rakamlara dayanarak tarımda kadın işgücü için bir daralmadan söz edilse bile özellikle TRC2 bölgesi için kadınların ağırlıkla istihdam edildiği sektör olarak niteliğini koruduğu söylenebilir. Bu değişim bir taraftan tarım sektöründe çalışan kadınların ücretsiz aile emeği olarak çalışmalardan kaynaklanan güvencesiz çalışma gibi bazı olumsuzluklar

barındırmakla birlikte üretim sürecinden kopmadıkları anlamına ve buna bağlı olarak kadın emeğine ihtiyaç duyulduğu anlamına gelmektedir. Bölgede egemen olan yoksulluk bağlamında bakıldığında tarımdan elde edilen ürünlerin kullanımıyla en azından beslenme konusunda az olsa da bir düzelme görüleceği beklenebilir. Ancak diğer taraftan kadın emeğinin tarımda kullanımı aynı zamanda aile ve evlilik ilişkilerini de etki etmektedir. Bu çalışma kapsamında görüşülen kadınlar ve karar vericiler kırsal kesimde kadınların daha küçük yaşta evlendiğini, kentlerde ise okula gittikleri için daha geç evlendiklerini belirtmektedirler. Daha önce değinildiği gibi tarım kesimindeki değişimler doğrudan kadın emeğinin kullanımıyla ilgili olduğu için erken evlilikleri de doğruda etkilemektedir. Ayrıca kırsal bölgelerde geleneklerin daha güçlü olması ve gelecek işgücü olarak çocuk sayısının çok olması da erken yaşta evlilikleri etkilemektedir.

Bundan başka projenin yürütüldüğü üç ildeki genel istihdam ve işsizlik rakamlarına bakıldığında işgücünün önemli oranda ücretli işgücü pazarı dışında kaldığı görülmektedir.

Tablo 14: Üç İlde Temel İşgücü Göstergeleri 2012

İller	İş gücüne katılım oranı	İşsizlik oranı	İstihdam Oranı
Diyarbakır	26,9	7,3	25.0
Şanlıurfa	30.4	6.2	28.5
Siirt	34.0	20.0	27.2
Türkiye	50.8	8.4	46.6

Kaynak: TUİK, İl Bazında Temel İş Gücü Göstergeleri 2012

*İş gücüne katılım oranı: İş gücünün kurumsal olmayan (üniversite yurtları, yetiştirme yurtları, huzur evi, özel nitelikli hastane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfus) çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

İstihdam oranı: İstihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

İşsizlik oranı: İşsiz nüfusun iş gücü (istihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfus) içindeki oranıdır.

Tabloda da görüldüğü gibi projenin yürütüldüğü üç ilde 2012 yılında işgücüne katılım ve istihdam oranı Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Diğer taraftan işsizlik oranın özellikle Siirt'te Türkiye ve projenin yürütüldüğü diğer illerden yaklaşık iki kat fazla olması yoksulluğa ve yoksullukla erken yaşta evlilikler arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. İşsizliğin yüksek ve istihdamın yüksek olması sadece yoksulluğa değil, aynı zamanda daha önce değinilen kalabalık hanelere ve kentteki geniş aile biçimlerine işaret etmektedir. Daha önce de değinildiği gibi kalabalık haneler yoksullukla başa çıkma stratejisinin bir parçası olarak işlevselleşmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde de hem erken evlendirilen kadınlar, hem de karar vericiler erken evliliklerin nedenleri arasında

yoksulluğu birinci sıraya koymaktadırlar. Diğer taraftan görüşülen kadınlar yoksul oldukları ve eşlerinin işi olmadığı için eşin ailesiyle birlikte oturma durumunu ifade eden "ev sütüne gitme" deneyimini sıklıkla anlatmaktadırlar. Bu çerçevede yoksulluğun sadece erken evliliklerin nedeni değil, aynı zamanda bu evliliklerin sorunlu olmasının nedeni olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim "ev üstüne" giderek kaynanasıyla birlikte oturduğunu ifade eden kadınlar sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca buna bir yoksulluk kısır döngüsü olarak dikkat çekmek gerekir. Görüşülen kadınlar da ailelerinin yoksul olduğunu, yoksullarla evlendiklerini ifade etmektedirler.

Tablo 15: Bin Kişi Grubunda Yıllara Göre İstihdam Edilenler (+ 15 yaş, bin)

Bölgeler		15-19		20-24		25-34		35-54		55+	
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
TRC2	2011	15	48	15	55	30	168	17	212	4	44
	2012	11	45	13	51	24	162	16	195	5	46
	2013	11,6	55	14,8	75	14,1	158	11,2	206	5,6	42
TRC3	2011	10	26	9	39	15	110	10	123	2	21
	2012	5	27	9	36	14	105	10	119	1	15
	2013	11	29	14	36	17	115	16	120	1	14

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı

Kız çocuklarının erken yaşta evlenmesiyle bu projenin yürütüldüğü illerin yer aldığı istatistiksel bölgeler olan TRC2 ve TRC3 bölgelerine ilişkin istihdam ve cinsiyetlere dağılımını gösteren yukarıdaki tablo genel olarak her yaş grubundaki kadınların erkeklerden daha az oranda istihdam edildiğini göstermektedir. Örneğin Diyarbakır ve Şanlıurfa'yı kapsayan TRC2 bölgesinde tabloda verilen üç yıl içinde 15-19 yaş grubunda, yani erken yaşta evliliklerin görüldüğü yaş grubunun da dahil olduğu yaş aralığında kadınların istihdamı azalma gösterirken, aynı yaş grubundaki ereklerin sayısı artmaktadır ve ikisi arasındaki fark kırkdört binden daha fazladır. Kuşkusuz onsekiz yaş altı her kişinin çocuk olduğunu, çocukların çalışmasıyla ilgili sakıncaları, uluslar arası ve ulusal yasal düzenlemeleri dikkate almak ve buna göre değerlendirme yapmak çok önemlidir. Bu çerçevede bakıldığında cinsiyet ayrımı yapmadan bütün çocukların çalıştırılmasına, yasalarda öngörülen çalışma yaşı ve koşullarına itiraz etmek gerekir. Ancak çocukluk olarak tanımlanan yaş aralığı dışında kalan diğer gruplarda da kadınların istihdam oranı bütün zaman aralıklarında düşük görünmektedir. Kadınların en çok istihdam edildikleri yaş aralığı 2013 yılı için 20-24 olarak görülmektedir. Benzer eğilim Siirt'in yer aldığı TRC3 bölgesinde de gözlenmekle birlikte bu bölgede kadın istihdamının en yüksek olduğu yaş grubu 2013 yılı için 25-34 aralığı olarak ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz bu rakamları değerlendirirken aynı bölge içinde yer alan kentler arasındaki farklılıkları da dikkate almak gerekir. Örneğin TRC2 bölgesinde yer

alan Diyarbakır ile Şanlıurfa, TRC3 bölgesinde yer alan Batman ile Siirt kentleri arasında ekonomik ve toplumsal farklılıklar olduğuna işaret etmek gerekir. Bununla birlikte genel olarak bu rakamsal veriler kadınların her yaş grubunda erkeklerden daha az istihdam edildiklerini, en çok istihdam edildikleri yaş aralığının ise evlenmeden önce veya bekar oldukları döneme denk geldiğine işaret etmektedir. Erken yaşta evlendirilen kız çocukları bağlamında bakıldığında daha önce de değinildiği gibi bu çocukların emeklerine tarımsal veya kırsal alanda gereksinim duyulmadığı, bu değişimle birlikte çocukluk döneminin okul ve öğretim süreçleriyle örtüşmesi gerektiği halde bu çocukların okula gönderilmeyip "ev kızı" konumuna geçtikleri ve bunu izleyen kısa süre içinde evlendirildikleri ileri sürülebilir.

Tablo 16: Medeni Duruma göre İstihdam

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye										
Hiç evlenmedi	26	26,7	27,5	27,6	28,2	27,6	28,3	29,1	28,9	30,2
Evli	20,05	20.0	20,2	20,3	20,09	22,1	24,2	26,1	27,3	28
Kent										
Hiç evlenmedi	23,5	25,3	27,2	28,1	28,2	27,3	27,9	29,3	29	30,7
Evli	12,3	13	13,4	13,4	14,5	15,3	17,2	18,7	20,5	22
Kır										
Hiç evlenmedi	32,6	30,3	28,3	26,3	28,4	28,4	29,3	28,6	28,6	29,2
Evli	39,4	36	35,4	35,4	34,8	36,9	39,6	42,1	41,7	40,9

Kaynak: TUİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (2013): 81.

Medeni duruma göre istihdam oranı kırsal kesimde evli kadınlar arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Örneğin; 2013 yılında Türkiye genelinde evli kadınlarda istihdam oranı %28, kentsel alanda %22 buna karşın kırsal alanda % 40,9 seviyesindedir. Aynı yıl için hiç evlenmemiş kadınlarda kırsal alanda bu oran, %30,2 olan Türkiye geneli ve %30,7 olan kentsel alan oranına karşın çok az bir düşüşle kırsal alanda %29,2 seviyesindedir. Bu oranlar kırsal alanlarda evli olmayan kadınların istihdam düzeyinin evli olan kadınların istihdam oranlarından düşük olduğunu göstermektedir. Bu çerçeveden bakıldığında evli olmayan kadınlardaki istihdam oranının düşüklüğü bu kadınların olabildiğince erken evlendirilmesine kolaylaştırıcı biçimde etkide bulunduğu ileri sürülebilir. Erken yaşta evliliklerle ilgili hem daha önceki, hem de bu çalışmada ortaya çıkan ortak sonuçlardan birisi yoksulluğun erken yaşta evliliklerin nedeni olarak vurgulanmasıdır. Aşağıda hem kır-kent, hem de cinsiyet ayrımında yoksulluğa ilişkin veriler bakıldığında yoksulluğun özellikle kırsal alanda ve kadınlar arasında etkili olduğu görülmektedir.

Yoksulluk

TUİK'in (2013: 116-118) yaptığı yoksulluk çalışmasında kentte hane halkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranı okur-yazar olmayan ve bir okulu bitirmeyen kadınlarda 2002 yılında % 31,3, 2003 yılında %31,6, 2004 yılında %26,3, 2005 yılında ise %22,5 olarak görülmektedir. Hane halkı fertlerinin cinsiyeti ve eğitim durumlarına göre kır bağlamında bakıldığında; okur-yazar olmayan ve bir okul bitirmeyen kadınlarda 2002 yılında % 43,1, 2003 yılında % 45,9, 2004 yılında % 51,6 ve 2005 yılında % 43,1 olduğu görülmektedir. Hane halkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarına bakıldığında okur-yazar olmayan ve bir okulu bitirmeyen kırsal alanda yaşayan kadınlar arasında yoksulluk oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu yüksek oran 2002 yılında 43,3 iken, 2005 yılında 43,1'e düşmekle birlikte 3 yıllık zaman diliminde bu oranda önemli bir değişmenin gerçekleşmediği görülmektedir. Böylece kırsal alanda yaşayan hane halkı fertleri içinde okur-yazar olmayan ve bir okulu bitirmeyen kadınların en yoksul kesimi oluşturdukları açıktır. Bu yoksulluk koşullarından kurtulmak için evlilik önemli bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Bu proje kapsamında görüşülen erken yaşta evlendirilmiş kadınlar ve erken yaşta evliliklere karar verenler de bu ilişkiyi doğrulayan ve güçlendiren ifadeler kullanmaktadırlar. Proje yürütülen üç ile ilişkin sosyal güvelik konumu ve yoksulluğun bir göstergesi olan yeşil kartlı oranı da sorunun boyutlarını ve erken yaşta evliliklerle bağını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 17: İllere Göre Yeşil Kartlı Nüfus (2008)

İller	Toplam	2007	
	Yeşil Kartlı (2008 Şubat)	Nüfus	Yeşil Kartlı Yoksul Nüfus (%)
Diyarbakır	500.096	1.460.714	34,2
Şanlıurfa	551.078	1.523.099	36,2
Siirt	135.096	291.528	46,3

Kaynak: Güney Doğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği Araştırması: 27

Tabloda da görüldüğü gibi TRC2 içinde kalan Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın sahip olduğu nüfusun yaklaşık üçte biri yeşil kart sahibidir. TRC3 bölgesinde kalan Siirt'te ise hem oran en yüksek seviyededir, hem de nüfusun yaklaşık yarısı yeşil kart sahibidir. Yoksullukla ilgili bu rakamlar proje kapsamında görüşülenlerin ifade ettikleri gibi erken evlilikleri hazırlayan önemli nedenlerden birine işaret etmektedir. Yoksulluktan kurtuluş esas olarak ya başlık parası alarak, ya da evdeki gideri azaltmak olmak üzere iki biçimde gerçekleşmektedir. Proje kapsamında görüşülen kadınlar bu iki farklı uygulamaya ilişkin örnekler vermektedirler. Bir kısmı başlık parası karşılığı evlendirildiğini, bir kısım karar vericiler ise evden bir nüfusun

azalması için kız çocuklarının küçük yaşta biran önce evlendirildiğini belirtmektedirler. Erken yaşta evlilikler bağlamında yoksulluğa bakıldığında, yoksulluğun bir kısır döngü gibi hem bu evliliklere neden olduğu, ancak aynı zamanda bu evliliklerin yoksulluğa götürdüğü ileri sürülebilir. Çünkü, öğretim süreçlerine dahil olup meslek edinmesi gereken kız çocukları erken yaşta evlendirilerek hem vasıfsız işgücü haline gelmekte, hem de eğitimsiz kaldıkları için içinde yaşadıkları koşullar üzerinde etkide bulunabilme kapasitelerini geliştirememektedirler. Çocukluk yaşları olarak tanımlanan onsekiz yaş altı evlilikler bu çocukların bedensel ve duygusal gelişmelerini olumsuz biçimde etkilemekte, özerk ve özgür bireyler olarak yurttaşlık haklarını yetkin biçimde kullanmalarını engellemektedir.

ERKEN EVLİLİKLER VE HUKUK

Çocukluk döneminde ve zorla evlendirilmiş kız çocukları bağlamında hukuk metinlerine bakıldığında uluslar arası ve ulusal boyutta çok önemli kararların ve yasaların var olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin kabul edip imzaladığı uluslar arası sözleşmelerin normlar hiyerarşisinde en üstte yer aldığını ve ulusal mevzuatın bu sözleşmelere uyarlanması gerektiğini belirtmek gerekir. Nitekim T.C. Anayasası'nın 90. maddesi bunu ve bu çerçevede de başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere çocuk ve kadın haklarıyla ilgili diğer uluslar arası sözleşmelerin ulusal hukukun üstünde yer aldığını öngörmektedir.

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temek hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır."

Uluslararası Mevzuat

Uluslararası mevzuat bağlamında önemli ve bağlayıcı metinlerin başında kuşkusuz Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi gelmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin, onu imzalamış ve yürürlüğe koymuş bir ülke olarak Türkiye tarafından çocukluk döneminde zorla evlendirilmiş kız çocuklarının hakları bağlamında aşağıdaki maddelerinin uygulanmasına özellikle özen gösterilmesi gerekmektedir.

Madde 1**-** Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 3**:** Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararı temel düşüncedir.

Madde 6:

1. Taraf Devletler her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 12:

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13: Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

Madde 16:

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 18:

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

Madde 24:

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

Madde 27:

1. Taraf Devletler her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

Madde 29:

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi

Madde 31:

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32:

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

Madde 34:

Taraf Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;

Madde 36:

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde 37: Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır.

Madde 42: Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne erken evlendirilen kız çocukları bağlamında bakıldığında bu çocukların her şeyden önce sahip oldukları hakları bilmedikleri ve bunların öğretilmesi için de herhangi bir çabanın gösterilmediği açıktır. Ayrıca sadece bu çocukların değil, ebeveynlerinin de bu çocukların sahip oldukları hakları bilmedikleri açıktır. Ancak toplumun ve devletin de sözleşmede belirlenmiş çocuk haklarının gerçekleşmesi için etkili ve yeterli çaba göstermediği ileri sürülebilir. Nitekim çocukların gelişimi, söz ve karar verme, boş zaman faaliyetlerine katılma, aşağılanmama ve onurlarının kırılmaması, ağır işlerde çalıştırılmama v.b. haklar bağlamında bakıldığında bunların hepsinin erken evlendirilen kız çocuklarının sahip olmadığı haklar olduğu görülmektedir. Bu çocuklar ağır ev işlerini yerine getirmekte, bedensel ve ruhsal olarak ağlıklı gelişimlerinin önüne geçilmekte, aşağılanmakta, onurları kırılmakta, söz hakkı ve karar alma hakları tanınmamaktadır. Bu çerçevede öncelikle bu çocukların BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan haklarının aile, toplum ve devlet nezdinde tanınması ve gerçekleşmesini talep ediyoruz.

Uluslararası temel hukuk metinleri arasında dikkat çekilmesi gereken diğer önemli bir metin Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi'nin Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'dir. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nde de çocuk tanımı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile uyumlu olarak 18 yaş olarak belirlenmektedir. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara karşı korunması sözleşmesi Türkiye tarafından 25 Ekim 2007 tarihinde imzalanmıştır. Lanzarote Sözleşmesi olarak bilinen ve uygulamaya

konulan metin geçmişte çocuk hakları ve cinsel sömürü ve istismarına yönelik bütün düzenlemeleri içeren, buna ek olarak çocuk pornografisi ile ilgili yeni yasal düzenlemeler getiren ve geçmişteki bütün düzenlemelerin denetlenmesini ve güçlü yaptırımlar getirilmesini amaçlamaktadır. Sözleşmenin amacı birinci maddede şöyle belirtilmiştir.

"a-çocukların cinsel sömürüsü ve istismarını engellemek ve bunlarla mücadele etmek

b-cinsel sömürü ve istismara maruz çocuk mağdurların haklarını korumak,

c-çocukların cinsel sömürü ve istismarına karşı ulusal ve uluslar arası işbirliği geliştirmek"tir.

Sözleşmenin 18. maddesi ise cinsel istismarı tanımlamaktadır. Buna göre:

"Taraflardan her biri aşağıdaki kasti fiilin suç kapsamına girmesini sağlamak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır;

a- Ulusal hukukun ilgili hükümlerine göre yasal olarak cinsel erginlik yaşına gelmemiş olan bir çocukla cinsel faaliyetlerde bulunmak;

b- Bir çocukla aşağıdaki yollarla cinsel faaliyette bulunulması halinde;

- Zor, güç veya tehdit kullanma; veya
- Aile içi dahil, çocuk üzerinde güven, yetki veya etki gerektiren mevkii kullanarak istismar; veya
- Özellikle bir zihinsel veya fiziksel özürlülüğü veya bağımlılığı sebebiyle, çocuğun özellikle savunmasız bir durumundan yararlanarak istismar.

Sözleşmesinin bu maddesinin ikinci fıkrası taraf devletlerin bir çocukla cinsel faaliyette bulunmanın yasak olduğu yaş alt sınırına karar verebileceğini hükme bağlarken, üçüncü fıkrası, 1.a fıkrasının hükümlerinin "küçükler arasında rızaya dayalı cinsel faaliyetleri düzenlemeye yönelik" olmadığını içermektedir. Oysa Türkiye'nin kadın ve çocuklara yönelik taciz, tecavüz ve şiddeti sadece cezaları artırarak "önlemek" amacıyla yasalaştırdığı son düzenlemelerin çocukların bu alandaki gelişimlerini dikkate almadığı ileri sürülmektedir. 18. 06. 2014 tarihinde TBMM'de kabul edilerek yasalaşan düzenlemelerin 18 yaş altı grubun kendi arasındaki rızaya dayalı cinsel ilişkileri cezalandırmaya açık olduğu, buna karşın 18 yaş altı aile zoruyla gerçekleşen erken evliliklerle ilgili herhangi bir düzenleme içermemesi eleştirilmektedir (Ayşe Devrim Başterzi'den akt. Tahaoğlu, 2014). Bu çalışma bağlamında sözleşmenin altı çizilmesi gereken önemli unsurlarından biri yukarıda verilen 18. madde tanımlanan cinsel istismar suçunda aile içinde çocuk üzerinde güven, etki ve yetki kullanılmasına dikkat çekmesidir. Bu çalışmanın bulgularında da görüleceği gibi erken evlendirilen kız çocukları başta aileleri olmak üzere güven duydukları ve üzerlerinde etki sahibi olan aktörler tarafından "ikna" edilmektedirler. Bu çerçevede bakıldığında bu

çocukların sözleşmede belirtildiği gibi aile içinde güven, etki ve yetki kullanımına dayanarak evliliğe zorlandıkları ve bu bağlamda da sürece dahil olan bütün aktörlerin esasen bu çocukların cinsel istismarına ve tecavüzüne katkıda bulundukları ileri sürülebilir. Nitekim Türkiye'de kazara veya bu kız çocuklarının ölümüyle birlikte ortaya çıkan vakalar sonucu yürütülen ceza davalarına bakıldığında başta ebeveynler olmak üzere eşler ve diğer yakın aktörlerin çocuklara yönelik cinsel taciz ve tecavüz suçlamasıyla yargılandıkları görülmektedir.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi 18 yaşın altındaki herhangi bir kişiyi çocuk olarak tanımlamakta ve çocuğun içinde yaşadığı toplumda aile, toplum ve devlet tarafından korunma tedbirlerine hakkı olduğunu belirtmektedir. Sözleşmeye göre çocukların iyilik ve menfaati taraf devletler tarafından paylaşılan temel değerlerdir ve sözleşmenin amacı "cinsel sömürü ve istismara maruz kalan çocuk mağdurların haklarını korumaktır. Kısaca Lanzarote olarak adlandırılabilecek sözleşmenin 5. maddesi taraf devletlerin "eğitim, sağlık, sosyal koruma, adli ve emniyet sektörleri ve spor, kültür ve boş zaman aktiviteleri ile ilgili alanlarda çalışanların ve çocuklarla düzenli ilişki içinde olanların çocukların hakları ve korunması bilincini teşvik etmek için gereken yasal ve diğer tedbirleri" alacağını belirtmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında taraf devletlerin yukarıda belirtilen kişilerin çocukların cinsel sömürü ve istismarını tespit etmeyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmalarını sağlamak için gerekli yasal ve diğer önlemleri alması gerektiği yer almaktadır. Bu madde çerçevesinde Türkiye'de ve bu çalışma kapsamındaki erken evlilik vakalarına bakıldığında bu kız çocuklarıyla çalışan personelin çocuk hakları ve korunması konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığı ileri sürülebilir. Nitekim birçok sağlık görevlisi bu vakalar önüne geldiğinde evliliğin gerçekleşmiş olması nedeniyle herhangi bir adım atmamaktadır. Diğer taraftan bu çalışma kapsamında Diyarbakır ve İstanbul'da yapılan çalıştayların katılımcıları arasında yer alan doktor ve diğer sağlık çalışanı mensupları evliliğin gerçekleştiği, kız çocuklarının hamile kaldıkları durumlarda atılacak herhangi bir adımın bu çocukları daha fazla mağdur edebileceğini, ayrıca şikayetin sağlık çalışanlarını tehlikeye atabileceğini belirterek bu vakarlın çoğunlukla ihbar edilmediğini ifade etmişlerdi. Bu olumsuzlukların giderilmesi için kamusal kurumlarda sunulan hizmetlerin geliştirilmesi, sağlık personeli başta olmak üzere çocuklarla çalışan bütün kişilerin çocukların yüksek menfaatini veya mağdurun haklarını merkeze alan bir yaklaşımla eğitilmesi gerektiği açıktır. Nitekim Türkiye'de uygulanması talep ettiğimiz Lanzarote Sözleşmesi de bunu öngörmektedir. Sözleşmenin12. maddesinde cinsel sömürü ve istismara maruz kalan mağdurlarla çalışan personele ilişkin gizlilik koşulunun bu vakaların ihbar edilmesi için bir engel teşkil etmemesi için gerekli yasal ve diğer önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle kamunun erken evlendirilen kız çocuklarının hamileliği, hastalığı veya ölümüyle ortaya çıkan uğradıkları

cinsel sömürü ve istismarın ihbarını mümkün kılmak için gerekli yasal diğer tedbirleri alınması imzaladığı sözleşme gereği üstlendiği bir yükümlülüktür.

Sözleşmenin 6. maddesinde çocukların eğitimine yer verilmektedir. Buna göre:

"Taraflardan her biri, çocukların ilk ve orta öğretimde gelişen kapasitelerine uygun olarak, cinsel sömürü ve istismar risklerine ve kendilerini koruma yollarına ilişkin bilgi edinmelerini sağlamak için yasal ve diğer tedbirleri alır. Anne babalarla işbirliği içinde sağlanan bu bilgi, uygun olduğu hallerde cinselliğe ilişkin daha genel bir bilgi kapsamında verilir ve risk durumlarına, özellikle yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını içeren durumlara dikkat çeker." Sözleşmenin altıncı maddesine bakıldığında çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen kız çocuklarının, cinsel sömürü ve istismar konusunda ilk ve orta öğretimde gelişim kapasitelerine uygun olarak bilgi edinmelerinin anne ve babalarıyla işbirliği içinde sağlanması için devlet tarafından gerekli yasal ve diğer tedbirlerin alınmasının gerektiği açıktır. Bu çalışma kapsamında görüşülen kız çocuklarının bir kısmı da çocukların bu konuda eğitilmeleri gerektiğine dikkat çekmektedirler. Bu bağlamda çocukların hem çocuk hakları, hem de cinsel sömürü ve istismar risklerine karşı kendilerini korumak için gerekli bilgi ve beceriyi elde etmek amacıyla ilk ve ortaöğretimde düzeylerine uygun biçimde eğitilmelerinin de sözleşmeyi onaylayan bir ülke olarak Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler arasında yer aldığı açıktır. Hem bu çalışmanın konusunu oluşturan çocukluk çağında zorla evlendirilmiş kız çocukları, hem de ülkedeki diğer bütün çocukların hem genel olarak çocuk hakları, hem de cinsel sömürü ve istismar risklerine karşı gelişimlerine uygun biçimde ilk ve ortaöğretimde yeterli bilgi ve beceriyle donatılmaları kumsal bir görev olarak gerçekleştirilmeyi beklemektedir.

Sözleşmenin 14. maddesi mağdurlara yardımı ve korunmasını içermektedir. Buna göre

"taraflardan her biri, mağdurların kısa veya uzun süreçte, fiziksel ve psiko-sosyal iyileşmelerine yardım etmek için gereken yasal ve diğer tedbirleri" almakla yükümlüdür. Aynı maddede çocuğun ailesi ve bakımından sorumlu kişilerin cinsel sömürü ve istismar olayına karışması durumunda mağdurun aile ortamından çıkarılacağı ve bu çıkarılmanın şartları ve süresinin "çocuğun yüksek mefaatine uygun şekilde" belirleneceği yer almaktadır. Bu hükümler çerçevesinde bakıldığında bu çalışma kapsamında görüşülen erken evlendirilmiş kız çocuklarının "yüksek menfaatlerinin" hiçbir şamada ve hiçbir koşulda gözetilmediği görülmektedir. Bu kız çocukları uğradıkları mağduriyetten kurtarılmak ve korunmak bir yana bir ömür boyu aynı cinsel sömürü ve istismara maruz kalmaya devam etmektedirler.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair 2010 yılında hazırlanan gerekçede "özellikle Verilerin Kaydedilmesi ve Saklanması" başlıklı sekizinci bölüm ile "İzleme Mekanizması" başlıklı onuncu bölüm, tespitinde zorluklar yaşanan vakaların ortaya çıkarılması, suçların

engellenmesi ve bu alanda sağlıklı istatistiki bilgi toplanması açısından önemli düzenlemeler" içerdiği belirtilmekte ve Türkiye'de Sözleşmenin uygulanması ile "çocukların cinsel sömürü ve istismarına karşı mücadelede büyük mesafe katedileceği"nin düşünüldüğüne yer verilmektedir. Kız çocuklarının erken evlendirilmesi bağlamında gerekçede yer alan ifadelere ve beklentilere bakıldığında tespitinde güçlük çekilen vakaların ortaya çıkarılması ve suçların engellenmesine yönelik bir düşüncenin olduğu görülmektedir. Bu çerçevede erken evliliklerin tespitinde güçlük çekilen ve cezalandırmaktan çok engellenmesi gereken vakalar olduğu ileri sürülebilir. Nitekim İstanbul'da yapılan çalıştayın hukukçu katılımcıları da kadın ve çocukları cinsel sömürü ve istismardan korumada önemli ve etkili olanın uygulanabilirliği olmayan ağır cezaların oluşturulması değil önleyici ve engelleyici çalışmaların yürütülmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'nin seksenli yılların ikinci yarısından bu yana taraf olduğu Birleşmiş Milletlerce 1979 yılında kabul edilmiş "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) diğer önemli bir uluslar arası hukuk belgesini oluşturmaktadır. CEDAW'ın birinci maddesine göre;

"İşbu Sözleşme'ye göre Kadınlara karşı ayrım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayrım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir."

Aynı Sözleşmenin 16 ncı maddesinde ise;

Taraf devletlerin "kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri" almakla ve "özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara": "Evlenmede erkeklerle eşit hak; Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı; Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar; Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların çıkarları en ön planda gözetilecektir; Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalardan yararlanmada eşit haklar..." sağlamakla yükümlü oldukları belirtilmektedir. CEDAW'a göre ayrıca "çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır." Görüldüğü gibi ülkemizin imzaladığı CEDAW da ağırlıkla kız çocuklarının maruz kaldığı erken evlilikleri önleyici hükümler içermektedir. Erken evliliklerle ilgili buraya kadar üzerinde durulan

uluslara arası hukuk metinlerine bakıldığında başta çocuk hakları olmak üzere, çocukların cinsel sömürü ve istismara karşı korunması, kadın insan hakları gibi sözleşmelerin ülkemiz tarafında imzalandığı ve bu metinlerin ulusal hukukun bir parçası haline geldiği görülmektedir. Bu değişime dayanarak kız çocuklarının zorla erken evlendirilmelerinin önlenebilmesi ve mağduriyetlerinin önüne geçilebilmesi için bu çocukların "yüksek menfaatlerini" merkeze alan bir yaklaşımla sözleşmelerin ülke içinde aile, toplum ve devlet düzeyinde ve bütün politik alanlarda ana akımlılaştırılmasını öneriyoruz.

Ulusal Mevzuat

Ulusal mevzuat bağlamında bakıldığında kuşkusuz normlar hiyerarşisinde en yukarıda yer alan T.C. Anayasası'na ve anayasada da onuncu maddede tanımlanan kanun önünde eşitlik ilkesine bakmak gerekir. Bunlara göre:

"Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorundadırlar." 2004 yılında bu madde "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" fıkrasıyla tamamlanmıştır.

Anayasa'nın 42. maddesinde yer alan eğitim hakkı ve bunun gerçekleşmesi için devlete yüklenen sorumluluklar da kız çocuklarının çocukluk döneminde evlenmesinin önüne bugüne kadar geçememiştir. Bu maddeye göre:

"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz..."

"İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır..."

"Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar..."

Anayasa'nın 58. maddesinde devletin "gençleri cehaletten korumak",

59. maddesinde ise "her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri" alacağı belirtilmektedir.

Ulusal yasalarda çocukluk döneminde ve zorla evlilikleri adeta teşvik eden ve bu evliliklerin meşruiyet dayanağı olarak işlev gören önemli açıklar bulunmaktadır. Bunların en başında evlilik sözleşmesini de düzenleyen Medeni Kanun gelmektedir.

Medeni Yasa

Medeni Kanun'unun 10 maddesi fiil ehliyetini düzenlemektedir. Buna göre:

"Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır."

Bu maddeyi izleyen 11. madde de ise "ergin" kişi tanımlanmaktadır ve buna göre:

"Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar."

Görüldüğü gibi bir taraftan uluslar arsası sözleşmelerle uyumlu bir yaş sınırı verilmekte, ancak diğer taraftan "evlenmenin" belirlediği bir erginlik tanımı yapılmaktadır. Hem bu çalışmada, hem de çocukluk döneminde ve zorla yaptırılmış evliliklerle ilgili diğer çalışmalara bakıldığında kız çocuklarının tam da bu erginlik tanımıyla örtüşen bir yaklaşıma dayanarak evliliğe gönderildiği görülmektedir. Nitekim aynı yasanın ergin kılınmayı tanımlayan 12. maddesinde

"Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir." hükmü yer almaktadır. Böylece ergin kılınmada velinin rızası ve evlenme ikilisi bir araya getirilmektedir.

Medeni Kanun'un 124. maddesi "erkek veya kadın onyedi yaşını doldurmadıkça evlenemez" hükmünü içermektedir.

Ancak diğer taraftan "hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir." tanımını yapmaktadır. Böylece hem ergin kılınmada, hem de evlenme yaşıyla ilgili sınırlamalarda ulusal arası ve ulusal mevzuatta çocukluk yaşı olarak kabul edilen onsekiz yaş sınırıyla çelişen tanımlar yapılmaktadır. Bu çalışmada görüşülen kadınların anlatımları da yasada belirlenen onaltı yaş sınırının nasıl kız çocuklarının evlendirilmeleri için kurnazca kullanıldığını göstermektedir. Çocuklar onaltı yaşında imam nikahıyla evlendirilmekte, onyedi veya onsekizinde hamile kalınca resmi nikaha gidilmektedir. Yani, "olağanüstü durum ve pek önemli sebep" olmadığı halde ve reşit olma yaşıyla çelişir biçimde evlilikler gerçekleştirilmektedir. Nitekim TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun bir alt komisyonu olarak kurulan Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair komisyonun raporuna göre "Kanun maddesinde geçen olağanüstü durum ve pek önemli sebep kavramlarından kasıt genellikle kadının hamile veya çocuk sahibi olduğu durumlardır. Hâlihazırda bir arada

yaşamaya başlayan çiftlerde veya kadının mağdur olduğu diğer hallerde de hâkim onaltı yaşını doldurmuş bireylerin evlenmesine izin verebilir. Burada anne-babanın rızası şart değildir, sadece mümkünse görüşleri alınır."

Medeni Kanununun 143 üncü maddesinde ise evlilik ve evliliğin geçerliliği düzenlenmektedir. Maddeye göre

"Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir.

Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.

Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir."

Hem daha önceki çocukluk döneminde ve zorla yaptırılan evliliklerle ilgili çalışmalar, hem de bu çalışmanın verilerine bakıldığında medeni yasanın 18 yaş altı evliliklerin hepsinde ihlal edildiği görülmektedir. Bu çalışmada görüşülen kadınlar daha oniki, onaltı yaşında önce dini nikahla evlendirilmekte, ancak hamilelik döneminde veya herhangi bir hastalık durumunda mecbur kalındığında resmi nikah yaptırılmaktadır. Bu işleyiş bir taraftan sürece katılan aktörlerin bilinçli bir biçimde yasayı askıya almasını, yani ciddiye alamamasını gösterirken, diğer taraftan, diğer taraftan dini nikahın yine bilinçli biçimde araçsallaştırıldığına işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan çalıştayların katılımcıları arasında yer alan din görevlileri resmi nikah ile dini nikahın birbirine bağlı olduğunu, resmi nikahın olmadığı bir evliliğin dini olarak da yok hükmünde olacağını belirtmektedirler.

Ceza Yasası

Aynı konuda Türk Ceza Kanunu'nun "Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören" başlıklı 230 uncu maddesinde ise;

"(1) Evli olmasına rağmen, başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Kendisi evli olmamakla birlikte, evli olduğunu bildiği bir kimse ile evlilik işlemi yaptıran kişi de yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Gerçek kimliğini saklamak suretiyle bir başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan suçlardan dolayı zamanaşımı, evlenmenin iptali kararının kesinleştiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

(5) Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikâh yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

(6) Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası" verileceği yer almaktadır. Kanun maddesinde de görüldüğü gibi her ne kadar resmi nikah olmadan evliliğin geçerli olmayacağı ve resmi nikah belgesini görmeden dini nikah yapılamayacağı ve bunu gerçekleştiren kimselerin cezaya çarptırılacağı yer almakla birlikte kanunun içerdiği medeni nikah yapıldıktan sonra kamu davası ve hükmedilen cezanın bütün sonuçlarıyla ortadan kalkacağı ibaresi uygulamada aksi sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Nitekim bu çalışmada evlendirilen kız çocuklarının resmi nikah süreçlerine bakıldığında bu sürelerin kesine yakın biçimde onaltı yaşında evlilik, onyedide hamilelik ve ondan sonra gelen resmi nikah süreciyle tamamlandığı görülmektedir. Ulusal mevzuat bağlamında önemli diğer bir kanun kuşkusuz çocukların cinsel istismarına ilişkin yaptırımları belirleyen ceza yasasıdır. Ceza Yasası'nın vücut dokunulmazlığına karşı suçlarla ilgili 86, 87, 88, 89'uncu maddelerine göre: Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişiler hapisle cezalandırılmaktadır.

Ceza Kanunu'nun 103. maddesi çocuğun cinsel istismarıyla ilgili suçları ve buna ilişkin cezaları tanımlamaktadır. Buna göre;

"(1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismar deyiminden;

a) Onbeş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, Anlaşılır.

(2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle veya birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Cinsel istismar için başvurulan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması halinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, onbeş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(7) Suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması durumunda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur."

Aynı kanunun "Reşit olmayanla cinsel ilişki" başlıklı 104 üncü maddesinde ise;

"Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." hükmü yer almaktadır.

Diğer yasalarda olduğu gibi ceza yasasının çocukların cinsel istismarına yönelik maddesinde de çelişkileri bulunmaktadır. Bunların çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen kız çocukları bağlamında en önemlisi onbeş yaş sınır ve bu yaş grubuna getirilen mağdurun şikayet etme koşuludur. Her şeyden önce onbeş yaş sınırının hem uluslar arası sözleşmelerle, hem ulusal mevzuatın diğer bazı unsurlarıyla çeliştiğini belirtmek gerekir. Ayrıca bu çalışmada da görüldüğü gibi anne-baba, büyük kardeş, amca, hala, dayı gibi çocuğa güven duygusu veren, böyle olduğu içinde aynı zamanda üzerinde etkili olan yakın akrabaların bu kız çocukları tarafından şikayet edilmesi söz konusu olamayacağı gibi, eşleri de çoğunlukla akraba olduğu ve olmadığı durumlarda da savunmasız oldukları için karşı çıkmaları mümkün değildir. Ayrıca bu çalışmada da ortaya konduğu gibi anne-babaların kendileri "çocuklarının iyiliğini" düşünerek böyle bir karar aldıklarını ve dolayısıyla çocukların da "benim iyiliğim için yapılıyor" bağlamında "ikna edildikleri" ve böylece sürecin daha pürüzsüz yürüdüğü ileri sürülebilir. Dolayısıyla ceza yasasının "Azmettirme" başlıklı 38 inci maddesinde öngörülen;

"Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır" yargısının çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen kız çocukları bağlamında, suç işleyenler aynı zamanda koruyan, kollayan, bakan, büyüten ebeveyn ve güven duyulup, zarar görmesi istenilmeyen akrabalar olduğunda gerçek yaşamda karşılığı bulunmamaktadır.

Türkiye'de son dönemlerde çocukların karşılaştığı kaçırma, öldürme, taciz, tecavüz ve şiddet gibi vakaların kamuoyuna yansımasıyla birlikte ceza yasasında esas olarak cezaların artırılmasıyla sınırlı olduğu ileri sürülebilecek yeni yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmaktadır. Bunlardan mecliste son olarak kabul edilen çocukları cinsel istismardan korumayla ilgili cezaları artıran yasal değişiklikler bazı uzmanlar (Akço'dan akt. Yöney) tarafından yeterli görülmemekte ve bazı sorunlar içerdiği için eleştirilmektedir. Bu eleştirilere göre tasarıda cinsel taciz şimdiye kadar cinsel istismar olarak görülürken

artık taciz olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca "ensest ve çocuk üzerindeki nüfuzun kullanılması halleri suçun nitelikli halidir ve 18 yaşına kadar bütün çocukları kapsaması" gerektiği, ancak tasarıda bunun sadece 15 yaşından küçükler bakımından çocuğun cinsel istismarı suçlaması kapsamında" yer aldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca yasa haline gelen yeni düzenlemede önceden varolan ruh sağlığının bozulmasıyla ilgili maddelerin kaldırılmasının hem suçun tespiti, hem de daha sonraki tedavi ve gözlem sürecini ortadan kaldırdığı için eleştirilmektedir. Ayrıca çocuklara yönelik cinsel istismar suçları kapsamındaki davranışların cinsel taciz seviyesine indirgenerek cezalarının azaltıldığı belirtilmektedir (Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği ve Şiddet Son Platformu). Bu değerlendirilmelere dayanarak çocukların cinsel istismarını önlemeyi amaçlayan yeni yasa tasarısının bu haliyle üzerinde ebeveyn ve akraba nüfuzu kullanılarak çocukluk döneminde ve zorla evlendirilen kız çocukları bakımından içerdiği onbeş yaş sınırlaması nedeniyle herhangi bir iyileşme getirmeyeceği ileri sürülebilir. Sonuç olarak Türkiye yasal mevzuatının çocuk, özellikle kız çocuk kavramı konusunda kafasının karışık olduğu, kimi kez onbeş, kim yerde onsekiz yaş tanımlaması ile çocukları yeterince koruyamadığı açıktır. Nitekim TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Araştırma Yapılmasına Dair Komisyon kurulmasıyla ilgili raporuna göre de "Türk hukuk sisteminde, çocuk gelin tanımının kanuna göre değiştiğini söylemek mümkündür. Türk Medeni Kanununa göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanununa göre 15 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır. Bu olgu erkek çocuklar için de geçerlidir." Bu çerçevede ulusal mevzuatın çocuk haklarını ve çocuğun yüksek çıkarını hareket noktası olarak alan bir yaklaşımla yukarıda verilen uluslararası sözleşmelerle uyumlu ve bütüncül bir biçimde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ERKEN EVLİLİKLER

Erken yaşta evlilikler belirgin farklılıklar göstermekle birlikte dünyanın her bölgesinde rastlanılan uluslar arası toplumsal bir sorundur. Bu niteliğiyle uluslararası kurum ve kuruluşların konuya eğilmesini, engellenmesi için işbirliği yapılamasını, ortak mücadele yürütülmesini gerektirmektedir. Başta Birlemiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) olmak üzere Avrupa Konseyi v.b. uluslararası kuruluşlar bu konuda çocuk hakları ve çocukları cinsel istismar ve sömürüye karşı koruma sözleşmeleri ve programlarıyla çalışmalar yürütmekte ve sayısal veriler sunmaktadırlar. Erken evliliklerin dünyadaki dağılımına bakıldığında ekonomik ve toplumsal olarak gelişmemişlikle yüz yüze olan bölge ve ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. UNICEF'in rakamlarına göre 20-24 yaş arası kadınlardan 18 yaş altı evliliklerin dünyada en yüksek olduğu ülkeler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 18: Dünya'da Erken Evlilikler (%)

Ülkeler	Kadın
Nijer	75
Çad	68
Orta Afrika Cumhuriyeti	68
Bangladeş	66
Gine	63
Mozambik	56

Kaynak: UNICEF, childinfo.org

Türkiye Avrupa ülkeleri arasında değerlendirilerek %17'lik en yüksek orana sahip Gürcistan'dan sonra % 14'lük oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Avrupa ülkeleri içinde Türkiye'yi %10'luk oranla Ukrayna izlemektedir. Türkiye'de evlilik yaşıyla ilgili yapılan çalışmalarda 2. Dünya savaşı yıllarında evlenme yaşının göreli olarak (19,5) yüksek olduğu yer almaktadır. Özbay (1984: 58) evlenme yaşındaki bu büyümeyi savaş yıllarında erkek nüfusun silahaltında olmasına bağlamaktadır. 1950'li yıllarda tarımda üretimin artması, askere alınanların geri dönmesi ve geçim sıkıntısının kalkması ile ilk evlenme yaşı düşmeye başlamıştır. Ancak 1955'ten sonra ortalama ilk evlenme yaşında yeniden bir artış eğilimi görülmektedir. 1973'te kırsal kesimde kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 20,1 olarak verilmektedir. Özbay kırsal kesimdeki ilk evlenme yaşındaki bu yükselişi genç erkek nüfusun sürekli olarak kentlere göç etmesi ve göreli olarak kırsal kesimde azalmasına bağlamaktadır (Özbay,1984:58). Özbay'a göre evlenme yaşıyla ilgili değişimlerin maddi temeli bulunmaktadır. Bu maddi temel yaşlıların üretim araçlarına, ekonomik kaynaklara sahip olmasına dayanmaktadır. Özbay bu bağlamda genç kuşakların ekonomik bağımsızlıkları arttığı ölçüde evlenme kararlarında daha çok söz sahibi olacaklarını beklemektedir (Özbay,1984: 58). Bu bağlamda erken evliliklere bakıldığında erken evlendirilen kız çocuklarının zaten çocuk yaşta evlendirildikleri için ekonomik bakımdan herhangi bir özerkliğe sahip olmadıkları açıktır. Bu çocuklar ihtiyaçları ailesi, toplum ve devlet tarafından karşılanacak yaş grubunda yer almaktadırlar. Bu çocuklar evlendirilen erkeklerin de ekonomik bağımsızlıkları olduğu ileri sürülemez. Nitekim bu proje kapsamında görüşülen kadınların büyük bir kısmı eşlerinin ekonomik olarak ailesine bağlı olduğunu, en azından ekonomik nedenlerle evlendikten sonra eşlerinin ailesi ile birlikte oturmak zorunda kaldıklarını anlatmaktadırlar. Bununla birlikte Türkiye'deki ilk evlenme yaşına bakıldığında ağırlıkla kız çocuklarının herhangi bir ekonomik gelir kaynağına sahip olamayacak yaşta, çocukluk çağında evlendirildikleri görülmektedir. Aşağıda verilen ilk evlenme yaşları ve bunların cinsiyetlere dağılımı bunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Tablo 19: Türkiye'de Cinsiyete Göre İlk evlenme Yaşı (2006 %)

İlk evlenme yaşı		
	Erkek	Kadın
-18	6,9	31,7
18-24	58,2	58,7
25-29	28,2	7,7
30-34	5,1	1,3
35+	1,7	0,6

Kaynak: TUİK, Aile Yapısı Araştırması, 2006

Tabloda da görüldüğü gibi 18 yaş altı evliliklerde kadınların oranı erkeklerin yaklaşık beş katı kadar daha yüksektir. 18-24 yaş aralığında her iki cins arasındaki fark kapanmakla birlikte bu yaş aralığının ekonomik koşullar dikkate alındığında düzenli ve güvenli bir gelire sahip iş sahibi olmak için kırılgan olduğu, egemen toplumsal cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak ücretli işgücü pazarının cinsiyetçi yapılanmasıyla birlikte düşünüldüğünde bu dönem içinde gerçekleşen evliliklerde de kadınların düzenli ekonomik gelir sağlayan bir işe sahip olamayacakları ileri sürülebilir. TUİK'in aile yapısı araştırmasında 18 yaş altı evlilikler verilirken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın güncel aile yapısı araştırmasında 17 yaş altı evlilikler de verilmektedir.

Tablo 20: Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)

İlk evlenme yaşı	**Kadın**	**Erkek**	**Türkiye**
17 yaş ve altı	28.0	5.7	17.6
18-24	59.7	54.0	57.0
25-29	9.4	31.6	19.8
30-34	2.0	6.8	4.3
35+	0.8	1.8	1.3

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2011: 56.

Tablodan da çıkarsanabileceği gibi 17 yaş ve altında evlenenler arasında kadınların oranı aynı yaş grubunda evlenen erkeklerin oranından yaklaşık yedi kat daha fazladır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA) TUİK'in 2006 araştırmasından farklı olarak ilk evlenme yaşı 18-24 olanlar arasında kadınların oranı yaklaşık % 60'a yükselirken, aynı yaş grubunda erkeklerin oranın % 54'e düşmesidir. Oysa TUİK'in 2006 yılı rakamlarında aynı yaş grubunda ilk evlenme yaşı kadın ve erkekler arasında % 58.2 ve & 58.7 ile birbirine yakın

değerler göstermektedir. Bu değişime dayanarak 2011 yılında 18-24 yaş arası ilk evlenme yaşının kadınlarda artarken, erkeklerde düştüğü ileri sürülebilir. Diğer taraftan ilk evlenme yaşı 17 ve altı olanlar, yani TUİK'le kıyaslandığında ilk evlilik yaşı 18 altı olanların oranına bakıldığında TAYA'da 2011'de bu oranın (% 28) TUİK 2006'ya (% 31.7) göre yaklaşık yüzde dört oranında bir düşüş gösterdiği söylenebilir. Ancak düşmüş haliyle bile ilk evlenme yaşının çocukluk çağı olarak tanımlanan 18 yaş altı dönem için oldukça büyük olduğunu belirtmek gerekir.

Erken evliliklerin ülke içinde kır ve kentler arsındaki dağılımına bakıldığında kırsal alanlarda daha fazla görüldüğünü belirtmek gerekir. Türkiye içi 18 yaş altı evliliklerin bölgesel dağılımı UNICEF rakamlarına göre kırsal alanlarda oran % 17'ye yükselirken, kentsel alanlarda % 13'e düşmektedir. Benzer bir eğilim TÜİK'in 2006 yılı aile yapısı araştırmasında da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 21:Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Kadınlarda İlk evlenme Yaşı (%)

	-18	18-24	25-29	30-34	35+
Kır	24.60	58	13.90	2.50	1
Kent	16.90	58.70	19.70	3.50	1.20
Türkiye	19.80	58.50	17.50	3.10	1.20

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2006

Tabloda da görüldüğü gibi 18 yaş altı erken evlilikler yaklaşık % 25 ile en yüksek orana kırsal alanda ulaşmakta ve 30 ve üstü yaş grubunda evlenme oranı da en düşük seviyeye yine kırsal alanda inmektedir. TAYA 2011'de de (TAYA, 2011: 56) kadınlar arasında erken yaşta evliliklerin bölgesel dağılımına bakıldığında Batı Marmara'da bu oran % 21 iken, Güneydoğu Anadolu'da % 39'a yükselmektedir. Benzer bir eğilim erkekler arasında da oran (Marmara'da genel olarak % 4, Güneydoğu Anadolu'da % 10) daha düşük olmakla birlikte görülmektedir. TAYA 2011'e göre kadınlar arasında erken yaşta evlilikler düşüş eğiliminde olmakla birlikte, Güneydoğu Anadolu düzeyinde bakıldığında % 39 gibi yüksek bir oranda olduğu, ancak erkeklerde bu oranın yaklaşık dörtte bir oranında daha düşük olduğu söylenebilir. Bu değişim daha önce de üzerinde durulduğu gibi kırsak kesimin ekonomik faaliyet biçimi ve kırsal alanda üretimin örgütlenmesiyle ilişkili olarak açıklanabilir. Ancak yukarıda verilen ekonomik sektörlerin ulusal ekonomi içindeki değişimiyle birlikte tarım kesiminin daralması ve bu kesimde emek ihtiyacının azalması bağlamında bakıldığında erken yaşta evliliğin ekonomik maddi temelinin değişmekte olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte kırsal alanlarda egemen ataerkil toplumsal cinsiyet değerlerinin etkisini devam

ettirdiği açıktır. Nitekim TAYA 2011'de kadınlar ve erkekler için uygun görülen ilk evlenme yaşına bakıldığında toplumsal değerlerin kırsal alanlarda ve kırsal alan özelliklerini taşımaya devam eden bölgelerde daha etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 22: Türkiye Geneli Yerleşim Yerlerine Göre Kadın ve Erkek İçin Uygun Görülen İlk Evlenme Yaşı, 2011 (%)

	17 yaş altı		18-24		25-29		30-34		35-39		40+	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	1.0	0.2	64.0	28.7	32.1	49.9	2.8	19.2	0.1	1.9	0.0	0.2
Kır	1.6	0.3	76.2	41.5	21.1	45.8	1.1	11.5	0.1	0.8	0.0	0.1
Kent	0.7	0.2	59.2	23.7	36.4	51.4	3.4	22.2	0.2	2.3	0.0	0.2
Orta Anadolu	1.1	0.2	75.0	38.2	22.8	49.8	1.0	11.2	0.1	0.4	0.1	0.1
Güney-doğu Anadolu	3.0	0.6	75.0	39.3	20.6	46.7	1.2	12.0	0.1	1.3	0.0	0.1

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA), 2011: 60-61-62

Tabloda da görüldüğü gibi kadınlar için uygun görülen ilk evlenme yaşının 17 yaş altı olduğu en yüksek değer % 3 ile Güneydoğu Anadolu'da görülmekte ve onu % 1.1 ile Orta Anadolu izlemektedir. Diğer taraftan kır-kent ayrımı bağlamında bakıldığında yine ilk evlenme yaşı olarak 17 altının en yüksek orana % 1.6 ile kırsal alanlarda ulaştığı görülmektedir. 18-24 yaş arasının ilk evlenme yaşı olarak uygun görüldüğü en yüksek oranlarda % 75 ile Güneydoğu ve Orta Anadolu bölgelerinde görülmektedir. Bu projenin yürütüldüğü üç ilin de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer aldığı dikkate alındığında kız çocuklarını daha çocukluk çağında evlendirmenin bu illerde de yüksek olduğu ileri sürülebilir. Nitekim TAYA 2011 rakamlarının yer aldığı aşağıdaki tabloda bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.

Tablo 23: Yerleşim Yerlerine Göre İlk Evlenme Yaşı 2011(%)

	17 yaş ve altı	18-24	25-29	30-34	35 ve üstü
Türkiye	5.7	54.0	31.6	6.8	1.8
Kent	4.3	51.3	34.5	7.9	2.0
Kır	8.9	60.1	25.1	4.5	1.3
Orta Anadolu	8.0	62.6	24.9	4.0	0.5
Batı Karadeniz	8.6	59.1	24.8	5.8	1.7
Ortadoğu Anadolu	9.3	56.1	28.4	5.4	1.0
Güneydoğu Anadolu	10.2	54.9	28.0	5.6	1.3

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TAYA 2011: 57.

Tabloda da görüldüğü gibi ilk evlenme yaşının 17 ve altı yaş grubunda olduğu en yüksek oran % 10.2 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülmektedir. Güneydoğu Anadolu'yu yine çevresindeki illeri kapsayan Ortadoğu Anadolu Bölgesi % 9.3'lük oranla izlemektedir. Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerine en yakın değerleri ise Batı Karadeniz ile Orta Anadolu bölgeleri göstermektedir. Tabloda ilginç bulgulardan biri 18-24 yaş grubundaki ilk yaşı oranlarının % 60.1 ile kırsal alanda kentlerden (% 51.3) daha yüksek oranda olmasıdır. Tabloda yer alan bölgeler arasında kıyas yapıldığında bu yaş grubundaki ilk evlilik yaşının en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu olarak ortaya çıkmaktadır.

TAYA 2011'de yer alan ilk evlenme yaşıyla eğitim, aile yapısı ve sosyoekonomik göstergeler arasındaki ilişkiye bakıldığında projenin yürütüldüğü illerin içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tablolarda eğitim, hane tipi ve sosyoekonomik gruplara göre ilk evlenme yaşları yer almaktadır.

Tablo 24: Öğrenim Durumuna Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)

	17 yaş ve altı	18-24	25-29	30-34	35 +
Bir okul bitirmeyen	14.3	59.7	19.6	3.7	2.6
İlkokul Mezunu	8.3	61.0	24.7	4.7	1.2
İlköğretim/Ortaokul Mezunu	4.5	61.4	28.8	4.6	0.7
Lise Mezunu	1.6	46.4	42.0	7.3	2.7
Üniversite/Lisansüstü Mezunu	0.2	31.6	48.8	16.6	3.4

Kaynak: TAYA 2011: 57

Tablodan da çıkarsanabileceği gibi 17 yaş ve altı ilk evlenme yaşının en sık görüldüğü öğrenim grubu % 14.3'lük oranla herhangi bir okulu bitirmeyenlerdir. Öğrenim seviyesi arttıkça bu yaş grubundaki evlenme oranları da azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle öğretim süreçlerinde kalma süresi arttıkça erken yaşta evlenmeler de azalmaktadır. Buna bağlı olarak erken evliliklerin engellenmesinde, kız çocuklarının öğretim süreçlerine katılımının ve bu süreçlerde daha uzun süreler kalmalarının sağlanması en önemli araçlardan biri olarak somut biçimde ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan projenin yürütüldüğü iller ve bu illerin yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ilişkin yukarıda yer verilen sosyoekonomik göstergeler bakılığında bu illerde erken evliliklerin neden yüksek olduğu da daha anlaşılır hale gelmektedir. Özellikle öğretimle ilgili rakamlara bakıldığında, yukarıda da değinildiği gibi kız çocuklarının okullaşma sürecinden koparılmalarının hem erken evliliklerin nedeni, hem de sonucu olduğu görülmektedir. Ancak ilginç olan değişim, daha önce de vurgulandığı gibi kente göç ve tarımda kadın emeğine duyulan ihtiyacın azalmasıyla birlikte kız çocuklarının okullaşma sürecine dahil olmalarının gerçekleşmemesidir. Bu durum

sosyoekonomik göstergelerde, yani ekonomik alt yapıdaki değişimin ataerkil toplumsal değerler alanında doğrudan etkili olmadığını, aksine ataerkil toplumsal cinsiyet rolleriyle bu değişimler arasında karşılıklı iç içe geçişlerle birbirini destekleme ilişkisinin gözlemlendiği ileri sürülebilir. Nitekim erken evlendirilen kız çocuklarının ücretsiz ev emeği buna en somut örneği oluşturmaktadır. Bu çocukların ev içi işlerde en ağır biçimde çalıştırılması bu kız çocuklarının neden okul yerine evlendirildiklerini açıklamaktadır. Yine yukarıda Güneydoğu Anadolu bölgesi ve projenin yürütüldüğü üç ildeki sosyoekonomik göstergeler bağlamında bakıldığında yoksul ve alt gelir gruplarında erken evliliklere daha sık rastlandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu bağlamda da yoksulluk hem erken evliliklerin bir nedeni, hem de sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda sosyoekonomik gruplara göre ilk evlenme yaşlarına bakıldığında bu ilişki açık biçimde görülmektedir.

Tablo 25: Sosyoekonomik Statüye Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)

	17 yaş ve altı	18-24	25-29	30-34	35 +
En üst grup	0.0	20.8	52.3	21.8	5.1
Üst grup	1.1	36.8	44.4	14.4	3.3
Üst-orta Grup	3.7	52.2	35.9	6.6	1.6
Alt-orta grup	6.8	59.7	27.4	4.7	1.4
En alt grup	10.5	60.6	23.4	3.7	1.8

Kaynak: TAYA 2011: 57

Tabloda da görüldüğü gibi ilk evlenme yaşı olarak 17 ve altı yaş grubunun en yüksek orana (% 10.5) ulaştığı sosyoekonomik tabaka en alt gelir gruplarıdır. Bunu % 6.8'lik oranla alt-orta grup izlemektedir. Buna karşın üst gelir gruplarına doğru çıkıldıkça 17 yaş altı ilk evlenme yaşı oranında azalma görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve bu bölgenin üç iline ait yukarıda verilen sosyoekonomik göstergelerle birlikte bakıldığında erken evliliklerin ekonomik nedenleri daha anlaşılır hale gelmektedir. Sosyoekonomik bakımdan alt tabakalarda yer alan ailelerde kız çocukları adeta fazladan bir boğaz, evlendiğinde ekonomik yükü azaltacak bir masraf olarak görülmektedir. Erken evlendirilen kadınlar ve karar vericilerle yapılan görüşmelerde bununla örtüşen anlatımlar yer almaktadır. Bu bağlamda sosyoekonomik gelişmişlik düzeyiyle erken evlilikler arasında doğrudan bir bağ olduğu ve buna dayanarak yoksullukla mücadelenin erken evlilikleri de dikkate alan bir biçimde gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, çocuk yoksulluğunun ve bu grup içinde de kız çocuklarının yoksulluktan etkilenmesinin ayrı bir alan olarak ele alınarak incelenmesinin ve buna göre politikalar oluşturulmasının gerekli olduğu görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bölgede ve

üç ilde yoksullukla başa çıkma stratejilerinden birini kalabalık, geniş haneler biçiminde yaşama oluşturmaktadır. Böylece hem giderler azaltılmakta, hem de hanede çalışan sayısı arttığı için haneye giren gelir artmaktadır. Ancak yine hem yoksulluk, hem de geleneksel toplumsal değerler bu hanelerde de erken evlenmelere zemin hazırlamaktadır. Yukarıda da tartışıldığı gibi ataerkil geniş aileler mülkiyet ve soyun devamı için akrabalar arası erken yaşta evlilikleri meşru görürken, yoksulluk nedeniyle geniş aile biçiminde yaşayan hanelerde de yoksulluk nedeniyle erken evlilikler meşru görülmektedir. TAYA 2011 rakamları erken evliliklerin sıklıkla görüldüğü hanelerin geniş haneler olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 26: Hane Halkı Tipine Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)

	17 yaş ve altı	18-24	25-29	30-34	35 +
Çekirdek	5.2	52.5	33.3	7.2	1.8
Geniş	8.0	61.0	25.1	4.5	1.4
Dağılmış	7.1	53.5	26.1	10.3	3.0

Kaynak: TAYA 2011: 57

Tablo da görüldüğü gibi 17 yaş ve altı ilk evlenme yaşı % 8 oranında en yüksek geniş ailelerde yoğunlaşmaktadır. 17 yaş altı evliliklerin yoğunlaştığı diğer hane türü dağılmış, yani evli eşlerin bulunmadığı, tek ebeveynli, bir arada oturan akrabalardan oluşan hane türüdür. Yukarıda bölge ve üç il için verilen hane büyülükleri ve hane tipleri nitelikleriyle birlikte bakıldığında erken evliliklerin bölgede ve projenin yürütüldüğü üç ilde de geniş ve dağılmış hanelerde arttığı görülmektedir. Kısaca bütüncül bir biçimde bakıldığında projenin yürütüldüğü üç ilde ekonomik ve geleneksel toplumsal değerlerin meşrulaştırdığı bir zeminde kadınlar arasında erken evliliklerin daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Aşağıdaki tablo bu durumu gözler önüne sermektedir.

Tablo 27: Üç İlde 16-19 Yaş Evlilikler

Yıl	**Bölge**	**Damat / 16 – 19**	**Gelin / 16 – 19**
2013	Şanlıurfa	895	4749
2013	Diyarbakır	538	3559
2013	Siirt	176	914
2013	Türkiye	13.546	123.120

Kaynak: TUİK, Aile Yapısı Araştırması, 2006

Tabloda da görüldüğü gibi hem Türkiye düzeyinde, hem de projenin yürütüldüğü üç ilde erkeklerin sayısı kadınlardan büyük farklarla düşük gözükmektedir. Ancak projenin yürütüldüğü üç ile bakıldığında Şanlıurfa'da yaklaşık olarak 1000 erkeğe karşı 5000 kadının, Diyarbakır'da 500 erkeğe karşı 3500 kadının, Siirt'te ise 200 erkeğe karşı 900 kadının 16-19 yaşa arasında evlendiği görülmektedir. Yukarıda verilen bölgesel dağılımla birlikte bakıldığında projenin yürütüldüğü üç ilde kadınlar arasında erken evliliklerin oldukça yaygın olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Erken evliliklerin meşruiyetiyle ilgili gerçekleştirilen bu çalışma daha önce de belirtildiği gibi anket ve derinlemesine görüşmeler olmak üzere iki aşamalı olarak uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularının tartışıldığı bu bölümde önce anket aşamasının, sonra da derinlemesine görüşmelere ait veriler yer almaktadır.

Anket Aşaması

Proje kapsamında erken evlendirilen kadınlarla derinlemesine görüşme yapılmadan önce yapılan anket çalışmasında evlilik kararında etkili olan aktörlere yönelik soru sorulmuş ve bu soruya verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 28: Evlilik Kararı

	Sayı	%
Eşiyle birlikte	36	19,6
Aileler	137	74,5
Akrabalar	5	2,7
Yakın Çevredekiler	2	1,1
Kaçma	3	1,6
Diğer	1	0,5
Toplam	184	100,0

Tabloda da görüldüğü gibi erken yaşta evliliklere esas olarak aileler karar vermektedir. Ankete katılan toplam 184 kadından 137'si, yani yaklaşık % 75'i evliliklerine ailelerinin karar verdiğini belirtmişlerdir. Aileleri yaklaşık % 20 oranıyla eşle birlikte karar verme izlemekte

ve üçüncü sırada akrabalar gelmektedir. Bu sonuçlar erken yaşta evliliklerin aslında aile ve akraba çevresi tarafından harekete geçirildiğini ve karara bağlandığını açık biçimde göstermekte ve buna bağlı olarak çözüme da aileden başlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 29: Nikah Türü

	Sayı	%
Resmi nikah	160	87,0
Sadece dini nikah	24	13,0
Toplam	184	100,0

Erken evliliklerde ileride derinlemesine görüşmelerde görüleceği gibi evlilik kız çocuklarının yaşı küçük olduğu için önce dini nikahla meşrulaştırılmaktadır. Evlendirilen kız çocukları ancak 18 yaşını doldurduktan sonra resmi nikah aşamasına geçilmektedir. Evlilikten sonra hamile kalan ve hastalanan kız çocuklarının resmi bir kurum olan hastaneye gitmek zorunda kalmaları da resmi nikahı gerçekleştirmeye iten bir adım olarak anlatılmaktadır. Tabloda ankete katılan kadınların % 87'sinin resmi nikahı olduğu görülmektedir ki, bu evliliklerin resmi olarak kayıt altına alınması bakımından düşük bir orandır. Nitekim ankete katılan 184 kadından 24'ünün sadece dini nikahı bulunmaktadır. Bu rakam anketin uygulandığı üç il merkezi dikkate alındığında oldukça yüksek bir orandır. Diğer taraftan resmi nikahın olmaması bu kadınların birçok haklarını kullanamadıkları, çocuklarının resmi kayıtlarıyla ilgili soru işaretleri olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 30: Evlilik Yaşı

Yaş	**Sayı**	**%**
12	1	0,5
13	3	1,6
14	17	9,2
15	36	19,6
16	61	33,2
17	63	34,2
18	1	0,5
19	1	0,5
31	1	0,5
Toplam	**184**	**100,0**

Tablodaki evlilik yaşıyla ilgili rakamlar 12 yaşında evlendirilen çocuklar olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. 13 yaşında üç, 14 yaşında 17, 15 yaşında 36 tane evliliğin olması dikkatle üzerinde durulması gereken rakamlardır. Diğer taraftan 184 kadından sadece 3 tanesinin 18 ve üstü yaşta evlenmesi sorunun derinliğine işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir. 18 yaş altı evliliklerde en yüksek oran % 34.2 ile 17 yaşta yoğunlaşmakla birlikte 16 yaşın da % 33 ile buna yakın olduğu görülmektedir. 18 yaş üstü üç evlilik çıkarıldığında 184 kadından 181'nin, yani yaklaşık % 99'nun çocukluk kavramı içinde yer alan yaş grubunda evlendikleri görülmektedir. 18 yaş altı evliliklerin yoğunlaştığı yaş bağlamında bakıldığında 15-17 yaş aralığında oranların (% 87) yükseldiği görülmektedir. Bu oranlar kız çocuklarının öğretim süreçlerinde geçirmeleri gereken yaş aralıklarında evlendirildiklerini ve bu evliliklerin önlenebilmesi için öğretim süreçlerinde kalmalarının sağlanması gerektiğini açık biçimde göstermektedir.

Tablo 31: Eşlerin Evlilik Yaşı

Yaş	**Sayı**	**%**
14	1	0,5
15	2	1,1
16	2	1,1
17	7	3,8
18	10	5,5
19	8	4,4
20	24	13,1
21	23	12,6
22	30	16,4
23	23	12,6
24	15	8,2
25	13	7,1
26	11	6,0
27	4	2,2
28	5	2,7
29	1	0,5
30	1	0,5
34	1	0,5
36	1	0,5
39	1	0,5
Toplam	**183**	**100**

Tabloda da görüldüğü gibi erken evlendirilen kadınlarla evlenen erkeklerin yaşları daha yüksektir. Bununla birlikte 12 eşin yaşının 18 altı olduğu görülmektedir. Eşlerin en yüksek orana yaklaşık % 17 ile 22 yaşta ulaştığı görülmektedir. Yine tabloya göre eşlerin 20-23 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu birikme kadınların evlilik yaşıyla birlikte ele alındığında kızların 14-17, erkeklerin ise 20-23 yaş aralığında evlendirildikleri, aralarında yaklaşık 3 ile 10 arasında değişen yaş farkı olduğu söylenebilir. Ancak bu rakamlar aynı zamanda yetişkin erkeklerin küçük yaştaki kızlarla evlenmekten çekinmediğini ve resmi olarak yasak olmasından da etkilenmediklerini göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle bireysel düzeyde hem kız çocuklarının çocukluk haklarını, kamu düzeyinde ise evlilik ve diğer yasaları ihlal etmekte ve suç işlemeye cesaret etmektedirler.

Tablo 32: Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	**Sayı**	**%**
Hiç okula gitmedi	74	40,4
İlköğretim birinci kademe	70	38,3
İlköğretim ikinci kademe	30	16,4
Lise mezunu	9	4,9
Toplam	**183**	**100**

Tabloda da görüldüğü gibi kadınların büyük çoğunluğu, % 40,4'ü hiç okula gitmemiştir. Kadınların % 38,3'ü ilköğretim birinci kademe, %16,4'ü ise ilköğretim ikinci kademeye kadar okula devam etmiş, yalnızca % 4,9'u liseyi bitirmiştir. Bu rakamlara kadınların evlilik yaşıyla birlikte bakıldığında bir taraftan bu çocukların zorunlu olan okullaşma çağında bile okula gönderilmedikleri görülmektedir. Nitekim en yüksek oranı hiç okula gitmeyenler oluşturmaktadır. Diğer taraftan zorunlu dönemde okulda olanların da süreci tamamlamadan okuldan alındıkları görülmektedir. İlköğretim birinci kademede olanların yüksek oranı buna işaret etmektedir. Kısaca erken evliliklerle kız çocuklarının okullaşması ve okulda kalma süreçleri arasındaki doğruda ilişki bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tablo 33: Eşlerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	**Sayı**	**%**
Hiç okula gitmedi	18	9,8
İlköğretim birinci kademe	44	23,9
İlköğretim ikinci kademe	59	32,1
Lise mezunu	47	25,5
Üniversite mezunu	3	1,6
Toplam	**184**	**100**

Eşlerin eğitim durumuna bakıldığında hiç okula gitmeyenlerin oranının kadınlardan daha az olduğu, buna paralele olarak ilköğretim ikinci kademeye devam edenlerin oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Toplam olarak bakıldığında kadınlara göre daha fazla öğretim süreçlerine katılmakla birlikte eşlerin de lise ve üstü seviyede yer alan süreçlerde varlık göstermedikleri söylenebilir. Buna bağlı olarak küçük yaşta kız çocuklarıyla evlenen erkeklerin de öğretim bakımından eşlerinden ileri olmakla birlikte daha az eğitim gördükleri ileri sürülebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi ankete katılan kadınlar arasından her ilde 10 tane erken yaşta evlendirilmiş kadına derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kendileriyle derinlemesine görüşme yapılmasını kabul eden kadınlarla ilgili veriler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Derinlemesine Görüşmelere Katılan Kadınlar

Derinlemesine görüşmelerle ilgili önce her üç ilde görüşülen kadınların ve eşlerinin yaş, evlilik yaşı, çocuk sayısı, sosyal güvenlik, eğitim, evlilik biçimi v.b. özelliklerine ilişkin sayısal verilere yer verilmektedir

Tablo 34: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Şanlıurfa)

Evlilik Biçimi	Yaş	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eşin Yaşı	Eğitim	Eşin Eğitimi	Sosyal Güvence
Görücü Usulü	20	15	2	27	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Var
Akraba	24	15	4	29	İlkokul Mezunu	İlkokul Mezunu	Bağ-kur
Görücü Usulü	25	15	4	26	İlkokul Terk	Ortaokul Terk	Yeşil Kart
Akraba (Baskıdan kurtulmak için istemiş)	-	16	2	-	İlkokul Terk	Okul Okumadı	Yok
İsteyerek (Annesine yakın olmak için)	23	16	2	24	Okul Okumadı	Lise Terk	Var
Akraba (Ev Üstü)	26	15		32	Kız Meslek Lisesi Terk	Lise Mezunu	Yeşil Kart
Görücü usulü	23	16	4	31	Okul Okumadı	İlkokul Mezunu	Yeşil Kart
Akraba	21	16	3	28	Lise Terk	Ortaokul Mezunu	Yok

Akraba (Berdel,-kuma)	26	15	6	30	Okul Okumadı	Okul Okumadı	SSK
Akraba (Kuma)	26	16	6	30		İlkokul Mezunu	Yeşil Kart

Tablo 35: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Siirt)

Evlilik Biçimi	Yaş	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eşin Yaşı	Eğitim	Eşin Eğitimi	Sosyal Güvence
Amcasının Tanıdığı	19	14	1	30	Okul Okumadı	Ortaokul Terk	Yeşil Kart
Akraba- amcaoğlu (Ev Üstü)	-	13	6	-	Okul Okumadı	İlkokul Mezunu	SSK
Anlaşarak evlenmiş (Ev Üstü)	25	17	1	-	Ortaokul Mezunu	Üniversite Mezunu	SSK
Severek Evleniş	27	17	2	-	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu	SSK
Akraba	25	14	3	34	İlkokul Mezunu	Lise Mezunu	SSK
Akraba	25	13	3	29	Açıktan okumuş	Okul Okumadı	Yeşil Kart
Akraba	29	17	3	-	Okul Okumadı	İmam	Yok
Görücü Usulü	27	16	5	29	Okul Okumadı	Lise Mezunu	Yeşil Kart
Akraba	30	16	2	40	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	SSK
Akraba (Berdel)	20	16	1	27	İlkokul terk	Okul Okumadı	Yeşil Kart

Tablo 36: Kadınların Yaş, Eğitim, Çocuk Sayısı ve Sosyal Güvenceleri (Diyarbakır)

Evlilik Biçimi	Yaş	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eşin Yaşı	Eğitim	Eşin Eğitimi	Sosyal Güvence
Anlaşarak (Sonra Boşanmış)	19	15	Yok	23	İlkokul Mezunu	-	Yok
Görücü usulü (Akraba)	25	14	3	31	İlkokul Mezunu	İlkokul Mezunu	-
Görücü Usulü	26	17	2	34	Lise Terk	-	Yeşil Kart
Severek	26	13	2	29	Ortaokul Terk	Ortaokul Mezunu	-
Akraba	21	17	3	24	Okul Okumadı	Lise Mezunu	Yeşil Kart

Görücü Usulü (Üvey anne şiddeti)	25	16	2	51	Okul Okumadı	Lise Mezunu	-
İsteyerek	20	16	2	31	Ortaokul Terk	-	Var
Görücü Usulü	26	15	3	31	Okul Okumadı	İlkokul Mezunu	Yeşil Kart
İsteyerek	21	17	2	33	Okul Okumadı	-	SSK

Tablo 37: Kadınlarda Üç İlin Ortak Verileri

Ortalama	**Yaş**	**Evlilik Yaşı**	**Çocuk Sayısı**	**Eşin Yaşı**	**Evlilik Biçimi (Toplam Sayı)**			
					Akraba Evliliği	**Görücü Usulü**	**İsteyerek Evlenme**	**Berdel**
Diyarbakır	23,2	15,5	2,3	31,8	2	3	4	-
Şanlıurfa	23,7	15,5	3,6	28,5	5	3	1	1
Siirt	25,2	15,3	2,7	31,5	5	2	2	1
Toplam	24,03	15,43	2,86	30,6	12	8	7	2

*Görüşme yapılan kadınlardan biri ses kaydı istemediği ve kendisiyle ilgili detaylı bilgiye sahip olamadığımız için 30 kadınla yapılan görüşmeler 29 kadın üzerinden değerlendirilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi en düşük evlilik yaşı ortalaması 15.3 ile Siirt'te görülmektedir. Siirt aynı zamanda Şanlıurfa ile birlikte en yüksek akraba evliliği sayısına sahiptir. Buna karşın Diyarbakır'da görüşülen kadınların sadece iki tanesi akraba evliliği olduğunu belirtmişlerdir. Ancak üç il toplamında bakıldığında erken evliliklerin büyük oranda akraba evlilikleri olduğu görülmektedir. Çocuk sayısı bakımından en yüksek ortalamaya Şanlıurfa'nın sahip olduğu ve onu Siirt ve Diyarbakır'ın izlediği görülmektedir. Ancak ilerleyen bölümlerde derinlemesine görüşmelerde görüleceği gibi erken evlendirilen bu kadınların fazla çocuk sahibi olmadıkları ve olmak istemedikleri ortaya çıkmaktadır. Şanlıurfa'dan iki, Siirt'ten bir kadının altı çocuğu ve Siirt'ten bir kadının yine beş çocuğu bulunmaktadır ki, bunlar en yüksek rakamlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 38: Üç İlde Kadınların ve Eşlerinin Eğitim Durumları

	Eğitim Durumu															
	Hiç Gitmedi		İlkokul Mezunu		İlkokul Terk		Ortaokul Mezunu		Ortaokul Terk		Lise Mezunu		Lise Terk		Üniversite Mezunu	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Diyarbakır	4	-	2	2	-	-	-	1	2	-	-	2	1	-	-	-
Şanlıurfa	3	2	2	3	2	-	-	2	-	1	-	1	3	1	-	-
Siirt	4	2	2	1	1	-	2	-	-	1	-	4	-	-	1	2
Toplam	11	4	6	6	3	-	2	3	2	2	-	7	4	1	1	2

Tabloda da görüldüğü gibi erken evliliklerde hem kadınların, hem de eşlerinin eğitim seviyesi düşüktür. Bununla birlikte kadınların erkeklere kıyasla daha eğitimsiz oldukları görülmektedir. Örneğin lise ve üniversite mezunları arasında en yüksek sayıya erkekler sahiptir. İleride kadınların ve karar vericilerin anlatımlarında görüleceği gibi evliliklerde kadınların okuması değil, erkeklerin okuması ve iş sahibi olması önemsenmektedir. Yukarıdaki rakamlar hem bu tercihe, hem de çocukluk bölümünde tartışıldığı gibi kız çocuklarının geleneksel ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeleri ve içselleştirmeleriyle ilişkilidir.

Tablo 39: Üç İlde Kadınların Sosyal Güvenceleri

	Sosyal Güvence (Sayı Olarak)			
	Yeşil Kart	SSK	Bağ-Kur	Yok
Diyarbakır	4	1	-	4
Şanlıurfa	6	1	1	2
Siirt	4	5	-	1
Toplam	14	7	1	7

Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt'te derinlemesine görüşme yapılan kadınların yaklaşık yarısı düzenli herhangi bir geliri olmayan yoksulların sahip olduğu yeşil kartta sahiptir. Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı sigortalı sayısı en yüksek Siirt'te görülmektedir. Herhangi bir sağlık ve sosyal güvencesi olmayanların sayısıyla yeşil kartlıların sayısı birlikte ele alındığında erken evliliklere maruz kalan kadınların ve erkeklerin yoksul oldukları açığa çıkmaktadır. Kadınların anlatımlarında da bu yoksulluk açık biçimde görülmektedir. Bu kız çocukları hem yoksul ailelerin çocukları olarak, hem de evlendikten sonra yoksul hanelerin kadınları olarak yaşam boyu yoksulluk koşulları içinde kalmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle yoksulluk hem erken evliliklerin nedeni, hem de sonucu olarak somut biçimde açığa çıkmaktadır.

ERKEN EVLENDİRİLEN KADINLARIN GÖZÜNDEN ERKEN EVLİLİKLERE MEŞRUİYET SAĞLAYAN ETKENLER

Bu proje kapsamında derinlemesine görüşme yapılan kadınların anlatımlarına dayanarak erken evliliklere meşruiyet sağlayan nedenler sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere gruplandırılabilir. Bunlardan sosyo-kültürel nedenler ataerkil toplumsal cinsiyet yapısını ve bununla uyumlu evlilik, çocukluk, aile, akrabalık ilişkileriyle diğer toplumsal değer ve normlar alanını kapsamaktadır.

Erken Evliliklerin Sosyo-Kültürel Gerekçelerle Meşrulaştırılması

Sosyo-kültürel nedenler arasında en etkili olan unsur ataerkil akrabalık ve toplumsal cinsiyet ilişkileridir. Buraya kadar değinilen verilerden de görüleceği gibi erken yaşta evlilikler büyük oranda akrabalar arası evliliklere işaret etmektedir. Burada akrabalık ilişkileri öncelik baba soyundan gelen amca, hala olmak üzere dayı, teyze gibi birinci kuşak akrabalık bağları olabileceği gibi daha uzak ve evli olan kardeşlerin eşlerinin akrabalarıyla da ilişkili olabilmektedir. Böylece akrabalık çemberi yakından uzağa doğru giderek genişlemektedir. Akrabalık ilişkilerinde önemli olan başlı başına evliliğin kendisi olarak görülmekte ve kız çocukları evlilik sürecinin nesnesi olarak konumlandırılmaktadır.

"Evlilik hikayemiz zaten teyzemin torunuydu. Görücü usulü oldu. Önceden benim haberim yoktu, beni görmeye gelmişti, onun haberi vardı. Beni ondan sonra beğenmiş. Aileler de istediler. Bir zamanlar annem babam da yaşım küçük diye 'vermeyiz' dediler. Sonra da verdiler....Fikrimi sordular, ama ben yok dedim, ama onlar yine kendi dediklerini yaptılar. Ama bir zorbalık olmadı. Babamın teyzesinin kızıydı, hatırı çok vardı yanında. Onu kırmak istemedi ailem aslında." (**Siirt'ten Figen**)

Küçük yaşta evlilikler isminin de içerdiği gibi çoğunlukla çok kısa sürede karara bağlanmakta ve anne baba başta olmak üzere diğer aile büyüklerinin kararıyla kesinleşmektedir. Evlenmeye zorlanan çocuklar ya hiç birbirini görmemişler ya da çocuklukları birlikte geçmiştir. Bütün bu aile, akrabalık ve hısımlık ilişkileri geleneksel toplumsal ilişkilere ve bu toplumun çocukluk anlayışına işaret etmektedir. Aşağıdaki anlatımda görüldüğü gibi anne-baba, amcalar, halalar, dayılar, teyzeler büyükler olarak çocuklar üzerinde karar ve söz sahibidirler.

"Ablam eşimin akrabasıydı zaten, orada tanıdıklar araya girdi bir seferde geldiler istediler. Büyükler ne derse onların kararıdır. Annemle babam büyükler yani uygun gördüler. Dediler iyidir falan. Hiç kimse karşı çıkmadı. Dediler anne baba uygun görüyorsa tamamdır. Geldiler bizim eve, Nusaybin'e geldiler görmek amacıyla. Bir gün geldiler öbür gün de döndüler. Nişan oldu 5-6 ay nişanlı kaldık. Ondan sonra geldiler götürdüler. İnanın ki yüz yüze bile konuşamadık. Ne konuştuk, ne telefondan, ne de yüz yüze. İki yabancı gibi yani…. " **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Erken yaşta akrabalar arasındaki evliliklerde diğer aile büyüklerinin baskısı ve ailenin kız çocuğunu "koruma" beklentisi de etkili olmaktadır. Akraba evliliklerine itiraz eden anne-babalar ayıplanmakta ve toplumsal baskıya maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte çocuklarının küçük olduğunun bilincinde oldukları için akrabaları olan kaynanaların çocuklarına daha iyi davranacağı veya onları koruyacağı beklentisi veya iyimserliği içindedirler. Diğer bir ifadeyle aslında onlar da çocuklarının nelerle karşılaşacaklarını önceden kendi deneyimlerinden bildikleri için, bu olumsuzluklardan çocuklarını bir bakıma akrabalarına "emanet" ederek koruyabileceklerini düşünmektedirler.

"Eşim halam oğlu olur. Görücü usulü. İlk başta istemiyordum karşı da koydum. Yaşım küçük olduğu için ben istemiyordum. 15 yaşında verdiler, 17 yaşında evlendim. Eşim askere gitti geldi, o süreç içerisinde nişanlı kaldım. İki buçuk yıllık bir nişanlılık dönemim oldu…. Annem istiyordu. Annem ve üvey annem istiyordu. Beğeniyorlardı, hani iyidir falan diyorlardı. Babamda ilk başta akraba evliliğidir diye karşı çıktı ama daha sonra ağabeyi arayıp kızınca o da verdi hani. Babam ilk başta vermeyeceğim dedi. Ben de öyle sandım, 'kurtuldum' dedim bir seferde, dedim ama olmadı. Sonradan ağabeyi çevre tepki verince, hani 'nasıl vermezsin' gibisinden sonra o da verdi. Akrabalık, beklediğim gibi değillerdi, beklediğim gibi çıkmadı. Evet beklediğim yakınlığı göstermediler. Babam dedi hani yaşın küçüktür evlenip gidersin halandır annen gibi davranırlar ama öyle olmadı" **(Siirt'ten Melike).**

Erken yaşta evlilikler sadece akrabalar arasında kalmayan karşılıklı kadın takası olarak nitelendirilebilecek berdel türü evliliklerde daha sık görülmektedir. Berdel evliliklerini harekete geçiren süreç erkek kardeşin evliliğini sağlamakla başlamaktadır. Kız çocukları erkek kardeşin evliliğinin gerçekleştirilebilmesi için bir tür teminat olarak verilmektedir. Ve bu evliliklerde önemli olan erkek kardeşin evliliğinin gerçekleştirilmesinin önünün açılmasıdır. Ataerkil toplumsal ilişkilerde baba soyu önemli olduğu için bu tür evliklerde öncelik baba soyundan akrabalarda olduğu gibi, baba aynı zamanda karar sürecinin de egemen aktörüdür.

"Babam amcakızını daha önceden istemişti. Bizim bir şeyden haberimiz yoktu. Babam tek başına istemişti. Abim, kimsenin haberi yoktu. Büyük abim çok karşı çıktı, 'amcakızını istemişsiniz bizimkinin yaşı daha çok küçük. Kalsın biraz daha büyüsün, sonra verelim' dedi. Ama babam yok olmaz dedi." **(Siirt'ten Nuray)**

"Eşim amcam oğlu olur. İlk bana söylendiği zaman hiç cevap veremedim. Karşı çıkmadım. Direk evet dedim. Fikrimi aldılar ama ben yok diyemedim. Herhalde akraba olduğu için yok diyemedim. O zamanki işte gençlik aklı. İnsan bir şey diyemedi yok diyemedi. Tepki koyamadı. Bilmiyorum gençlikten mi kaynaklandı onu bilemiyorum.... Aslında tam olarak babam ve amcam etkili oldu.... Babam özellikle akraba olsun isterdi. Kendi oğlum gibidir falan diye. " **(Siirt'ten Müge)**

Baba soyuna öncelik amcaoğlu ve kızı ile başlamakta, bunları hala çocukları izlemektedir. Akraba evliliklerinde, özellikle vasiyet söz konusu ise bunun mutlaka yerine getirilmesi gerekmektedir ve "ölülerin memnuniyeti" kız çocuklarının çocukluk haklarından, bedensel ve ruhsal dokunulmazlığından önce gelmektedir.

"Halamın kızını götürdüler, o büyüktü, iki, sonra da bizi evlendirdiler. Annem, ağabeyim karşıydı evlenmeme. Evet babam, eşimin anne ve babası evlenmemizi istiyordu. Evet annem karşı çıkıyordu ama babam dinlemiyordu. Ağabeyim erken olmasın diyordu,'beş altı yıl geçsin, yirmi yaşına gelsin sonra verelim' diyordu. Ağabeyim halamın kızıyla evlenmek istemiyordu, ama halamın vasiyeti vardı diye babam onu evlendirdi. " **(Siirt'ten Hayriye)**

Yukarıda evlilik karar süreci deneyimi aktarılan Hayriye'nin görüşme gözlem raporunda şu tespitler yer almaktadır: "..Hayriye evlilik konusunda konuşmaya başladığımızda 'evlilikle ilgili bir bilgimiz yoktu. Babam verdi' dedi ve ağlamaya başladı. Görüşme boyunca sessiz sessiz ağlamaya devam etti. 'Babam kız kardeşine söz verdiği için hem abimi, hem de beni berdel yaptı. Ama abim onu sevmiyordu.' Babasının nüfus cüzdanında yaşını büyüterek evlendirdiğini söyledi."

Berdel evlilikler sadece kadınların takasını değil, aynı zamanda bir bakıma yaşanan sorunların takasını da beraberinde getirmektedir. Diğer bir ifadeyle berdel evliliğin bir tarafında yaşanan herhangi bir problem (boşanma da dahil) diğer tarafa da yansımaktadır. Örneğin karşılıklı olarak değiştirilen kadınlardan birinin çocuğunun olmaması diğer kadının kaynanası (ki, bu durumda çocuğu olmayan kadının annesidir) tarafından ona şiddet ve baskı uygulanmasına neden olmaktadır.

" Çok iyiydi. Berdel olduktan sonra, ailesi aramıza girdikten sonra, bazen iyi, bazen kötü oluyor. Evet, aramıza giriyorlar kızları yüzünden. Yengemin çocuğu yok, olabilir, ondandır kızgınlığı." (**Siirt'ten Nuray)**

Erken evliliklerde kız çocukları çocuk olarak değil, egemen ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri, örüntüleri içinde küçük kadınlar olarak görülmektedirler. Bu algılanışa bağlı olarak geleneksel kadınlık rollerini öğrenmeleri ve uygulamaları yeterli görülmekte, bu rollerin öğrenimini engelleyecek veya değiştirecek öğretim kurumlarına katılımları istenmemektedir. Bu proje kapsamında görüşülen küçük yaşta evlenmiş kız çocukları yukarıda tabloda da görüldüğü gibi ya hiç okula gönderilmemiş, ya da erkenden okuldan alınmışlardır. Okuldan alınmanın çok değişik nedenleri bulunmakla birlikte (babanın ölmesi, çalışmaması, annenin çocuk doğurması) kız ve erkek çocuklar arasındaki ilişkilerin, cinselliğin denetimi amacıyla, diğer bir antlımla "namusun", "ailenin onur ve saygınlığının korunması" gerekçesiyle engellenmeye çalışılması önemli bir neden olarak anlatılmaktadır.

" Okula göndermeyim, erkek peşine düşer ama hepsi öyle değil. Hatalı olanlar da var. Okuyup ekmeğini kazananlar da var. Hepsi aynı değil. Herkes bir değildir. **(Şanlıurfa'dan Gülşen)**

"İlkokul dördüncü sınıfa kadar gittim. Köydeydik diye, 'kız okula gidiyor' diye laf ediyorlar, ben de gidemedim." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

"O zamanlar babam ölmüştü, derslere falan beynim almıyordu, bıraktım. Ondan sonra kendi isteğimle karar aldım, eşimden yana da pişman değilim. Eşim bazı sorunlar yaşadı pazarlamacıydı. Babası elinden arabasını alınca işi kalktı. O da kendini verdi bu gibi şeylere, benlik bir şey yoktu. Aramızda iyiydi. Ne olduysa arkadaş kurbanı oldu, o da şu an içerde. Ben burada yaşıyorum." **(Diyarbakır'dan Dilek)**

Ancak diğer taraftan toplumsal aktörler olarak erken evlendirilen kız çocuklarının sosyalizasyon süreci de egemen ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerini ve içselleştirmelerini sağlamakta, egemen toplumsal cinsiyet rolleri yaşamın her alanında bu kız çocukları tarafından da her gün yeniden üretilmekte, buna bağlı olarak bazen kız çocukları kendi istekleriyle de okuldan ayrılmaktadırlar.

"Ben kendim istedim. O zamanlar arkadaşlar okumuyordu. Ben de öyle bir cahillik ettim, onlar okumuyor ben de okumayacağım gibisinden. Öyle işte bir nişanlılık oldu ortaokuldan sonra nişanlandım. Hiç ara vermeden. Bilmiyorum, ama o zamanlar düşünüyordum. Şöyle diyordum; 'belki bir yıl ara vermekten sonra okuluma devam ederim' diye, ama hemen sonra nişanlandım. Evet tamamen benim tercihimdi. " **(Siirt'ten Müge)**

Erken evlendirilen kız çocukları da diğer kız çocukları gibi birincil toplumsallaşma kurumu olan aile içi ilişkilerden başlayarak kadınlık rollerini ve "sorumluluklarını" öğrenmeye başlamaktadırlar. Ancak okula gönderilmeyen kız çocukları evde anneye yardım, kardeşlerin bakımı gibi işleri üstlenerek bir bakıma aile içi önemli bir emek talebini de karşılamakta ve sıklıkla da bu emek talebi erken evlenmelerini meşrulaştırmaktadır.

"Ben annemlerin evinde de ev işleri yapıyordum. Benim bir tane 11 yaşında kardeşim var, onu ben büyüttüm. Küçüklüğümden beri ben anneme yardım ederim, temizliği seven bir insanım." **(Diyarbakır'dan Ebru)**

"Benim amcam, babam, babaannem bunlar hiç istemediler okumamı. Hani okuldan çıkar çıkmaz ev kızı oldum. Okuldan alındıktan 1-2 yıl sonra evlendirildim." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Erken ve zorla evlendirilen kız çocuklarının yukarıda verilen anlatımlarıyla birlikte hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi, hem de projenin yürütüldüğü üç ilde öğretim görmenin somut kazançlarının yaygın ve yoğun işsizlik nedeniyle görülmemesinin de okuldan ayrılmada etkili olduğu hatırlanmalıdır. Ancak bu durumda bile cinsiyet ayrımının etkili olduğunu ve kız çocuklarının sadece iş bulma güçlüğü nedeniyle okuldan alınmadığının altını çizmek gerekir. İleride görüleceği gibi kadınların öğrenim görüp meslek sahibi olmaları durumunda da çalışmalarına hem evlilikten önce, hem de evlilikten sonra izin verilmemektedir. Ayrıca kız çocuklarının okutulmaması doğal, kendiliğinden anlaşılır bir durum olarak değerlendirilmektedir. Kısaca kız çocukları geleneksel çocukluk ve egemen ataerkil cinsiyet rolleri çerçevesinde "geleceğin kadınları" olarak görülmekte ve buna uygun olarak yetiştirilmekte ve kendileri de bu rol ve beklentileri içselleştirmektedirler. Bu kız çocukları hem haklara sahip çocuklar olarak görülmemekte, hem de kız çocuk olarak eğitilerek bütün toplumsallaşma süreçlerinde yetişkin kadınlık rollerine hazırlanmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle erken evlendirilmeye zorlanan kız çocukları cinsiyetlendirilmiş çocuklar olarak sadece çocukluk haklarından mahrum kalmamakta, çocuk paydası içinde de cinsiyetlerinden dolayı ayrıca cinsel istismar ve şiddete uğramaktadırlar.

Erken evliliklerin meşruiyetini sağlayan en önemli sosyo-kültürel nedenlerden bir diğeri ailenin geçmişinde erken evliliklerin olması ve bu toplumsal pratiğin sonraki kuşaklarda sürdürülmesidir. Bu proje kapsamında görüşülen kadınların anneleri, teyzeleri, halaları, ablaları gibi birinci derece yakınları da erken yaşta evlilik yapmışlardır. Özellikle anneler açısından bakacak olursak evliliğe karar veren erkek egemen aile yapısı içerisinde kendi kızlarının evliliğini onaylamasalar bile çoğu zaman susarak ya da sonraki süreçlerde aile düzeninin bozulmasının önüne geçmek amacıyla kız çocuklarını ikna etme konumunda oldukları görülmektedir. Ailede erken evlenmiş kadınların bu süreçleri kendi çocuklarında işleterek yeniden üretmeleri erken yaşta evliliklerin toplumda devamlılığına ve meşruiyetine zemin hazırlamaktadır. Erken evlilik yapan kadınların bu konuya ilişkin anlatımları adeta bir gelenek veya kültürel form halini almış, "kader" olarak algılanan bir toplumsal pratiğe işaret etmektedir.

"Annem evlendiğinde fazla küçük değildi. Teyzem yedi-sekiz yaşında evlendi. Ancak beş altı yıl sonra adet olabildi." **(Siirt'ten Çilem)**

"Kız kardeşim 14-15 yaşında anne oldu. Diğer ablam 18'ini bitirdi. Diğeri de 17-18 o civarlarda yani... annem de 14 mü 15'inde, o civarda evlenmiş." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Erken ve zorla evlilikleri meşrulaştıran diğer önemli bir sosyal pratik kız çocuklarıyla ilgili evlilik yaşı algısı ve bu yaşın üzerinde kız çocuklarının "evde kalma" etiketiyle dışlanmaları, "ötekileştirilme"leridir. Görüşmelerde "evde kalma yaşı" 18'den 20 ve 25'e kadar farklılaşmakla birlikte, "evde kalma" durumunda kız çocuğunu bekleyen; kuma olarak verilme, yaşlı veya kimsenin evlenmek istemediği biriyle evlendirilme gibi benzer olasılıklar ifade edilmektedir. Her ne kadar kadınlar kendileri bu nedenlerle erken evlenmeyi kabul ettiklerini ifade etmeseler de, bu tür meşruiyet dayanaklarına işaret etmektedirler.

"Bizim köyde kız yirmi yaşına kalmamalı, yirmi yaşını geçerse evde kalmıştır." **(Şanlıurfa'dan Vahide)**

Vahide'nin gözlem raporuna göre hiç okula gitmemiş, köyde doğmuş, tarlada çalışmış, "dini nikahla uzaktan akrabasıyla 16 yaşında başlık parasıyla evlendirilmiş." Evlendikten sonra Şanlıurfa'da eşini ailesiyle birlikte yaşamış ve eşinin Suriye'den getirdiği kumasıyla da bir süre birlikte yaşamış. Kendisinin halen resmi nikahı yok, kuması bir çocuğunu da bırakarak evi terk etmiş ve "Vahide şimdi kumasının çocuğuna da bakıyor, kuması gittiği için mutlu olduğunu söylüyor."

"Bizler aşiretler olarak kızlar töre, gelenek icabı, kızın gözü açılmasın, birine kaçmasın, yaşı büyürse evde kalır düşüncesiyle erken evlenmeyi münasip görürler." **(Şanlıurfa'dan Türkan)**

Erken evlendirilen kadınların anlatımlarından da çıkarsanabileceği gibi, erken evlilikler akrabalar arası, tekrarlanan ve kader olarak algılanan bir toplumsal pratik olarak görülmektedir. Ayrıca bu kadınların kendilerinin de eşlerinin "iyi" olmasını "yabancı" olmamakla ilişkilendirmeleri akraba evliliklerinin kabul düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir.

"Annem 13 yaşında evlendi. Kuma üstüne geldi. Üvey annem öldüğü için annem kuma geldi. Babam on-on iki yaş falan büyük. Bir kız kardeşim daha var. O on iki yaşında evlendi. Benden bir yaş küçük. Onu berdel verdiler. Bir ağabeyim vardı, ağabeyim amcam kızını kaçırdığı için onu da berdel verdiler. Benim eşim benden on bir yaş büyük, onun da on beş-on altı yaş büyük. Kader ne yapalım. O da kaderine benim gibi razı, ama en azından onun eşi yabancı değil, ona iyidir. **(Siirt'ten Aynur)**

Erken evliliklerde kız çocuklarının bedenin ve cinselliğinin denetimi, bu denetimin toplumsal saygınlık kazandırması bir sosyo-kültürel etken olarak önemli rol oynamaktadır. Yukarıda okuldan alınma bağlamında yer verilen anlatıların benzeri evlendirilme sürecinin harekete geçirilmesi aşamasında da aktarılmaktadır.

"diyorlar kız daha büyümeden konu komşu laf atmadan, kıza laf gelmeden yani kısmetine gitsin. Kendi gururlarıyla onların hayatını yakıyorlar. Yani kız böyle olacak şöyle olacak, olacak da olsun yani, ne bileyim küçük yaşta veriyorlar daha da yakıyorlar. Yüz kişinin içine koyuyorlar. Diyorlar dursunlar. Ee o kişilerin içinde ne kadar durabilirler, örneğin kaynana bir şey dediğinde ağzını açtığında diyor 'bak dili uzamış', ilk önce bir bilgin olsa, bilirsin, konuşabiliyorsun, cevabını verebiliyorsun." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Bu anlatımda görüldüğü gibi bir taraftan kız çocuklarının bedenlerinin ve cinselliklerinin denetlenmesi ve bu denetimin toplumsal saygınlık ve onurla ilintilendirilmesi söz konusuyken, diğer taraftan evlilik sonrası girilen ortamın onlardan beklenen bu rollerle çelişmesine işaret edilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi erken evlendirilen bu kız çocukları "ev üstü" olarak ifade ettikleri geniş aile içinde yaşamaya başlamaktadırlar. Sıklıkla kaynanalarıyla sorun yaşamakta ve yukarıdaki anlatımda görüldüğü gibi bütün ev içi olumsuz koşullara karşı "uslu kadınlar" olmaları beklenmektedir. Kabaca ifade edildiğinde bir taraftan cinsellikleri bir risk unsuru olarak görüldüğü için erkenden evlendirilip bu tehlike bertaraf edilmek istenmekte, ancak diğer taraftan bu kız çocuklarının bu kadar kalabalık ailelerde zor koşullarda yaşamaya rıza göstermeyecekleri ve "uslu çocuklar" olmayacakları bir risk olarak ortaya çıkmaktadır.

Kız çocuklarının cinselliğinin denetiminin ailenin toplumsal saygınlık ve onuruyla bağlandığı diğer bir nokta bu çocukların evlendirilmek istendiklerinde karşı durmaları veya itiraz etmeleridir. Bu çocukların evlendirilmeye karşı çıkışları herhangi bir ilişkileri olduğuyla ilişkilendirilmekte ve bu durumda da yaşamlarının tehlikeye girmesi gibi ağır cezalara maruz kalabilecekleri korkusuyla evlenmekten başka seçenekleri kalmamaktadır.

"Ben hiç evlenmek istemiyordum. Biz de şöyle bir şey de var. Sen evlenmek istemediğin zaman diyorlar 'yoksa senin başka bir sevdiğin mi var?' Sesini çıkaramıyorsun, hiçbir şey diyemiyorsun. Ama 15 yaşında bir çocuk sevmek, sevilmek, evlenmek nedir bilemez. Benim düşüncem, benim fikirlerim böyle. Hani 15 yaşında bir çocuk nasıl evlenmek gibi bir sorumluluk alacak ki..... Yani, görücü gelse bile, ben asla bunu kendi kafamdan bile geçirmem. Çünkü görücü geliyor, gidiyorsun soruyorsun o kıza. O kız bir şey bilmiyor ki. Daha 15 yaşında. Evet mi dese, hayır mı dese bilmiyor ki. Her şey ona böyle bir oyuncak gibi geliyor." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Toplumsal değerler alanında dinsel kuralların erken evlilikleri meşrulaştıracak biçimde yorumlanması ve araçsallaştırılması da önemli bir unsur olarak kadınlar tarafından aktarılmaktadır. Bu bağlamda sıklıkla kız çocuklarının cinselliklerinin denetimiyle iç içe geçen toplumsal saygınlık ve onur kavrayışına "günah" algısı da eklemlenmektedir.

"Günaha girmeyelim diye, bizim günahımıza girdiler." **(Siirt'ten Hayriye)**

Bu proje kapsamında görüşülen kız çocuklarının toplumsallaşma süreçlerinde karşı cinsle ilişkilere yer olmadığı açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu türden ilişkiler "toplumsal onur, saygı" ve dinsel içerikli "günah" kavramlarıyla kuşatılarak bir taraftan yasaklanmakta, ancak diğer taraftan bu yasak kız çocuklarının çocukluk çağında zorla evlendirilmesiyle toplumsal saygının ve onurun onaylanması olarak işlevselleşmektedir. Böylece kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmesi ailenin toplumsal saygınlığını artırırken tekil olarak ailenin, ancak diğer taraftan toplumsal olanın yeniden üretimi olarak nihai olarak toplumun kendisinin onaylanması ve kutsanması olarak işlevselleşmektedir.

Erken ve zorla evlendirilen kadınların buraya kadar aktarılan anlatımlarına dayanarak toplumsal değerler ve normlar alanında egemen ataerkil geniş aile ve toplumsal cinsiyet örüntülerinin belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Bu örüntüler içinde kız çocukları çocuk olarak değil, küçük kadınlar olarak görülmekte ve baba soyu önemli olduğu için bir gün nasılsa evlenip gideceklerine, dolayısıyla okumalarına, meslek edinmelerine, çalışmalarına gerek olmadığına inanılmaktadır. Yine erkek egemen yaklaşımın egemenliğinde toplumsal saygınlık, onur, "namus" kavrayışları kız çocuklarının bedeni ve cinselliğiyle ilişkisellik içinde tanımlanmakta ve buna dayanarak bu çocukların erken yaşta zorla evlendirilmeleri meşrulaştırılmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa gibi kentlerde aşiret ve törelerin erken evliliklerde etkili olmaya devam ettiği kadınların anlatımlarından anlaşılmaktadır. Bunlarla birlikte toplumsal aktörler olarak kız çocukları da içinde büyüdükleri ve toplumsallaştıkları çevrede egemen olan toplumsal cinsiyet rollerini benimsemekte ve bunları yeniden üretmektedirler.

Erken Evliliklerin Ekonomik Gerekçelerle Meşrulaştırılması

Kadınların anlatımlarında erken yaşta evlilikleri meşru hale getiren diğer toplumsal nedenler ağı ekonomik alanla ilişkilendirilmektedir. Erken evlilikler başlı başına, sadece ve sadece yoksullukla ilişkili olmamakla birlikte yoksulluk bu ekonomik nedenler arasında en önemli yeri almaktadır. Ekonomik nedenler arasında bir taraftan ailenin yoksulluğu kız çocuklarının erkenden birer külfet olmaktan çıkarılması ve masrafların azaltılması olarak değerlendirilebilmektedir.

"Annem beş altı tane kız üst üste getirdi. Şimdi biraz iyi de, ama bizim maddi durumumuz da iyi değildi o zamanlar. O zamanlar annemin aklına girdiler işte. 'Hepsi kız, bırak evlensinler, kaderin üstüne gitsinler, belki o daha iyi olur' diye." **(Şanlıurfa'dan Emel**)

Diğer taraftan daha önce de değinildiği gibi bu kız çocuklarının karşılıksız bakım emeğine olan talebin bu evlilikleri meşru gösteren önemli bir gerekçe olduğu özellikle karar vericilerin anlatımlarından anlaşılmaktadır. Bu çocuklar akrabalık ilişkileri içerisinde kamusal bakım ve sosyal hizmet görevlerini ücretsiz üstlenmekte ve yaşlı akrabalar tarafından sosyal güvenlik aracı olarak değerlendirilmektedir.

"*Kızım da dayısının oğluyla evli. Mesela ben yaşlıyım, yeğenimi getirirsem yabancıdan daha iyi bana bakar.****"*** **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Temizliği orada da yapıyordum, çok konuşuyordu temizliğimi. Temizliğim iyi diye istediler. ...Evet annesi de diyordu;'ban gelin gelsin, ben de rahat edeyim' düşüncesiyle." **(Diyarbakır'dan Amine)**

Amine ile yürütülen diyalogdan kaynanasının Amine'yi iyi temizlik yaptığı için ve evdeki temizlik işlerini üstlenerek kendisini rahatlatması için istediği anlaşılmaktadır. Ancak sadece temizlik değil, görüşmeden kaynananın ayrıca engelli çocuğu da anlaşılmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi bu kız çocukları aynı zamanda kamusal sosyal hizmetleri karşılıksız olarak yerine getirmektedirler.

Erken evliliklerin ekonomik bağlamda meşrulaştıran veya zorlayan bir diğer etken başlık parası alınmasıdır. Erken yaşta evlenmeye zorlanan kız çocuklarının aileleri yoksulluktan daha kötü ekonomik koşullarda yaşadıkları için bu durum onları birer kazanç kaynağı olarak görmeye yol açmaktadır.

"Başlık parası aldılar. O zaman 3-3.5 milyar falan aldılar. Evet ağabeyim aldı." **(Siirt'ten Aynur)**

Ancak erken evlendirilen kız çocuklarının anlatımlarına bakıldığında diğer taraftan ekonomik zenginlikten çok kendilerine iyi davranılmasının önemsendiği de görülmektedir. Ancak bu anlatımlarda da fiziksel ve duygusal şiddet, içki, kumar gibi önemli sorunlara vurgu yapılması bu çocukların oldukça kötü koşullarla karşılaşma riskine işaret etmekte ve bu kötü koşullara karşı ekonomik refahtan vazgeçmeyi tercih ettikleri düşüncesini çağrıştırmaktadır.

"maddi değil, iyi bir insan olsun. Ne bileyim dövmesin, sövmesin yeterdir yani. O yüzden verdiler beni zaten. Hani içkisi kumarı olmasın. Eşimin ne içkisi var, ne kumarı var, ne kötü yönleri var." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Erken ve zorla evliliklerin toplumda meşru görülmesini sağlayan ekonomik nedenler kadınların anlatımına dayanarak ailenin yoksulluğu, başlık parası alma ve bu kız çocuklarının karşılıksız emeğine olan talep olarak özetlenebilir.

Evlilik Süreci

Erkek egemen toplumsal değerler ağı içinde kız çocuklarına biçilen toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kız çocukları karar süreçlerinin öznesi değil, nesnesi olarak görülmektedir. Bu nedenle kız çocukları çocuk olarak görüldüğü için doğru karar veremeyeceklerinden hareketle evlilik kararını çoğunlukla aile büyükleri vermekte ve karar verildikten sonra hakkında karar verilen kız çocuğu da dahil olmak üzere kimse karşı koymamaktadır.

"Zaten herkes onaylamış orada. Zaten hiçbir kimse kızlara danışmaz." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Görüşülen kadınların anlatımlarından evliliğin karar sürecindeki bütün aktörlerin ve kurumların bu evliliklerin uygunsuz, yasa dışı ve tehlikeli olduğunu bildikleri anlaşılmaktadır. Bunların bilinmesine rağmen evlilikten vazgeçilmesi veya yapılmaması yoluna gitmek tercih edilmemekte, evliliğe yasal ve geleneksel kılıflar aranmakta, meşrulaştıran zemin oluşturulmaktadır. Görüşülen kadınların hepsi yasal olmamasına rağmen önce dini nikahla evlendirilmiş, ilerleyen süreçlerde, özellikle hamile kalındığında, hastalık nedeniyle sağlık kurumuna gitmek zorunda kalındığında veya çocuk sahibi olunduğunda resmi nikahları yapılmıştır.

"İlk imam nikahıydı. Zaten resmi nikah ilk başta yapamadık. Hani anne babanın imzası gerekiyor diye. Sigortamız olsun diye ben hamileydim de. Hastaneye gitmem gerekiyordu. Sigortam yoktu. Mecbur kalktık. Annem babam işte imza attı. Hatta o zaman resmi nikaha giderken bir çalışan imza attı. Oradaki çalışan kişi babama dedi ki; 'ben bu saatten sonra seni hapse atsam da' dedi 'boş. Bu kızın başı yine yanar. Bari ikincisinde aynı hatayı yapma' dedi. Ve 'sen bir kere olan olmuş' dedi. 'Bu kızı vermişsin. Ben seni hapse atsam da iş işten geçmiş.' Babam kalktı ikincisinde de aynı hatayı yaptı. Üçüncüsünde de aynı hatayı yaptı.... Kız kardeşim, benden küçüğü 14 yaşında evlendi. Öbürü 15 yaşında evlendi. Eşi vefat etti." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Yukarıda aktarılan deneyimde de görüldüğü gibi yasal süreçler erken evliliklerde etkisiz kalmaktadır. Erken evliliklerin doğurduğu sağlık sorunlarıyla karşılaşan doktorlar çoğu kez aile tarafından tehdit edilerek yasal süreç başlatmaları engellenmekte, kimi zaman da çocuğun devlet tarafından korunmasında iyi koşulların sağlanamayacağı ya da kız çocuğunu daha zorlu bir hayat beklediğine ilişkin kaygıyla müdahale edilmemekte ve bu kız çocuklarının içinde bulundukları durumun süregitmesi sağlanmaktadır. Diğer taraftan kadınların anlatımlarından daha bu kadar geç bir aşamaya gelmeden sürece dahil olan bütün aktörlerin ne yaptıklarını ve kendilerini nelerin beklediğini çok iyi bildikleri anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle evlilikten sonraki sağlık problemlerinden çok önce,

daha düğün "merasiminde" davetliler her şeyin farkında oldukları halde üç maymunu oynamaktadırlar.

"Zaten o zaman herkes gördü. Hatta gördüler ama hiç kimse kulak asmadı. Hani aileme dediler ki bu kız neden böyle sürekli boynu bükük diye." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

"Önce dini nikah yapıldı. Nişan dönemindeydi. Evlendikten bir yıl sonra resmi nikah yaptırdık. Yaşımı doldurduktan bir yıl sonra falan resmi nikah yaptırdık. Beş altı ay nişanlı kaldık. Sözlendikten bir ay sonra nişan yaptırdık zaten. " **(Siirt'ten Emine)**

Erken yaşta evliliklere nadiren de olsa miras gibi anlaşmazlıklar nedeniyle anne veya babalar karşı çıkabilmektedir. Ancak bu durumda bile evlilikler engellenememektedir. Zaten burada karşı çıkılan çocuğun evliliğe hazır olmaması ya da yaşının küçük olmasından ziyade aile içi anlaşmazlıklar ve damadın ailesinin istenmemesi gibi nedenlerdir. Yoksa kız çocuğunun ve haklarının merkeze alındığı bir bakış açısından hareket edilmemektedir.

"Biz aslında akrabayız. Eşim dayımın oğlu. Küçük yaştan beri tanıyorum. Evliliğimize amcam aracı oldu. Babama söyledi. Babam da bir görüşelim dedi. Eşimin ailesi gelip istediler. Babam da bana sordu. Ben de istedim. Evliliğime babam, amcam, ağabeylerim destek oldu. Yalnızca annem karşı çıktı. Çünkü annemle dayımın arası miras yüzünden açıktı. Konuşmuyorlardı" **(Şanlıurfa'dan Güler).**

Evlilik "Merasimi" ve Sonrası

Görüşülen kadınların anlatımından anlaşıldığı kadarıyla evlilik töreni sürecinin ilk adımını giysi alış-verişi oluşturmaktadır. Erken yaşta evlenen kadınlar ya bu alış-verişe hiç katılmamakta ya da karar verememektedirler. Alış-verişi izleyen ikinci adım kına gecesidir ve sonrasında da düğün töreni gelmektedir. Düğün bazen düğün salonunda bazen de sokakta olabilmektedir.

"alış-veriş olmadı. Sadece alt üst... Yani Nusaybin'de aldık. O da bir gün gittik, zaten onlar almıştı. Onlar beğenmişti. Ben hiçbir şeye karışmadım. Bana da danışılmadı. Öyle geldim. Zaten her şey hazırlanmıştı." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Bazı durumlarda gelin adayları kendi kıyafetlerini kendileri seçebilmektedir. Ancak bu durumda da bu onların kendi kararlarını kendilerinin vermesinden çok karşı tarafın ilgisizliğinden ya da yalnız bırakmasından ileri gelmektedir. Erken yaşta evlenen kadınlar ya hiç karar mekanizmalarına dahil edilmeyerek dışarıda bırakılmakta, ya da yalnız başına bırakılarak sürecin olabildiğince çabuk bir biçimde sonlanması amaçlanmaktadır.

" Gelinlikçiye de kimse gelmemişti. Ben seçtim. Ben aldım. Evet benim babam verdi. Kendi aile paramla aldım. Kimse vermedi. Bilmiyorum bunlar ne biçim ailedirler. Gelinliğe bile çağırmadılar. Yengem aradı onları kızdı. Niye böyle yapıyorsunuz diye. Kınadır, bilmem nedir hiçbir şeyde haber vermiyorlar. Kendi aralarında anlaşıyorlar çat kapı geliyorlar." **(Siirt'ten Nuray)**

Erken evlenmeye zorlanan kız çocukları görücünün gelmesi, nişanlanma, düğün gibi evlilik sürecinin her aşamasında büyük bir yabancılaşma yaşamaktadırlar. Bir taraftan çocuk olarak görüldükleri için sürekli yönlendirilmekte ve büyüklerinin nüfuzuna ve etkisine maruz kalmaktadırlar. Diğer taraftan toplumsal normlarla çatışmaya düşmektedirler. Banal bir ifadeyle "kırk katır ile kırk satır" arasında bir seçime zorlanmakta ve içinde bulundukları toplumsal koşulları etkilemede tam bir çaresizlik ve yetersizlik içine düşmektedirler.

" Evet benim her şeyim oldu. Düğün, fotoğraf, kuaför, takı takmak, oynamak, davul zurna.. hepsi oldu... hiçbir şey hissetmedim. Sanki bir kurbanlık koyun gibi. Sanki benim düğünüm değil, sanki bir yabancının düğünüydü. Gelinlik, fotoğraf çekmek falan hiçbir şey düşünmedim. Üzüntüden başka hiçbir şey hissetmedim." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

"Çocuk olduğum için bir heyecan vardı, ama pek hatırlıyorum denmez. Çocuk yaşta ne hatırlayacaksın ki, istediğini yapamıyorsun, o zaman aklın yok, daha çocuk yaştasın. Aklın bir karış havada. Gelinliğini bile beğenemiyorsun. Büyükler beğeniyor, alıyor senin yerine karar veriyorlar. Şimdiki akılla o zamanki akıl aynı değil... Kına gecesi kıyıldı. Vekaleti baba aldı damatla beraber gidip dini nikahımızı kıydılar. Babam gitmişti gelinin vekaletini zaten baba alıyor. Hayır gelin gitmiyor. Bizde önemli olan zaten dini nikah, resmi nikah da sonradan kıyılıyor zaten 18 yaşına kadar olmuyor. Kızıma hamileydim 18 yaşında o zaman kıydık." **(Diyarbakır'dan Serap)**

Erken evlendirilen kız çocuklarının içinde bulundukları durumu ve kendini nasıl hissettiklerini yukarıda Şanlıurfa'dan Emel'den daha iyi anlatmak imkansız: Bu çocuklar düğün törenlerinde "kurbanlık koyun" gibi kendi sonunu izlemektedirler. Erken yaşta evliliklerde evliliğin "eşler" arasında sadece mahrem bir cinsel ilişki olmadığını gösteren önemli ayrımlardan birisi ilk gece yaşanan kontrol uygulamalarıdır. Bu denetim çoğunlukla kadınlar küçük yaşta olduğu için onların güven duyduğu diğer kadınlar tarafından olabileceği gibi bazen de denetimin öznesi kaynanalar olabilmektedir. Açık ve net ifadelerle bu çocuklar büyüklerinin, güven duydukları yakın akrabaları ve tanıdıklarının nezaretinde tecavüze, istismara ve şiddete maruz kalmaktadırlar.

"Evet korktuğum gibi oldu. Yok eşim anlayışlıydı. Ama ailesi bırakmıyordu. Evet kayınvalidem sürekli kapının önündeydi. Sadece kayınvalidem kapının önündeydi. Eşim çok anlayışlıdır. Dedim daha kapının önüne gelme dedim yeter. Dedim canımıza tak etti artık." **(Siirt'ten Nuray)**

" Şimdi çoğunluğu birbirini seviyor konuşuyorlar. Bizimkiler yanlış yapıyorlar bence. Çünkü evlilik oyun değil. Yarın anlaşamayabilirsin. Kafa da denk olmayabilir. Aile de burada önemli. Çünkü bazı aileler çok baskı yapıyorlar, karışıyorlar her şeye. Oğlum hanımını yorma, vur gelini. İlk gece vurun diyorlar. Şimdiki erkekler kadınları dinliyorlar, anneyi dinlemiyorlar. Birbirlerini de seviyorlar. Dinleyen de oluyor tabi ama daha çok eşi baskın. Eskiden ilk gece eşini vuranlarda vardı. Sen baskın ol, sen erkek değil misin? Derlerdi. Ama öyle huzur bozuluyor." **(Şanlıurfa'dan Gülşen)**

"İlk önce zaten zorlamadı. Sonra kavga ettik, tartıştık istemiyorum dedim falan filan. O da mecburen zorladı. Daha doğrusu ailesi dışarıda olduğu için zorladı. Ondan sonra da onunla hiçbir şekilde isteyerek ilişkiye girmedim. Her zaman zorladır şudur budur öyle işte.... Zaten affedersin bir iki haftaya kadar kanamam durmuyordu. Durmadığı için hastaneye gittim doktor dedi 'ne oldu sana.' Eltim yanımdaydı, dedi 'yeni evlenmiş.' Doktor dedi 'yeni evlenmişse sorun olmaz.' Eltim yanımda olduğu için bir şey diyemedim. Dedi 'yeni evlenmişse sorun çıkmaz, ama evlenmemişse sizden alırım falan filan' dedi... doktor zaten söyledi. Bunun dedi 'resmi nikahı falan yok, nasıl bir evliliktir bu?' Dedi yeni yapacaz zaten öyle deyince artık doktora gitmedik hamile kalana kadar. Tabi her zaman aynıdır ilişki konusunda öyle istemeyerek." **(Siirt'ten Aynur)**

Evlilikten Sonra Günlük Yaşam

Erken yaşta evlenen kadınlar bir taraftan çocuk olarak görüldükleri için onlara çocuğa davranılır gibi davranılmaktadır. Bu kadınlara bilgisiz, tecrübesiz, büyümesi gereken özneler olarak bakılmaktadır. Ancak diğer taraftan bu kadınlara evin büyük kadınlarının yerine getirdiği bütün ödevler ve sorumluluklar yüklenmekte ve bunları gerçekleştirmesi beklenmektedir. Özce küçük yaşta evlenen kadınlar aile içindeki hiyerarşik ilişkilere bağlı olarak kimi zaman çocuk, kimi zaman evli yetişkin kadın olarak, anne olarak değerlendirilmektedir.

"Çok zorlaştırıyor. Bir adım atıyorum. Biri bir şey söylüyor, ne yapacağımı bilemiyorum. Evet daha büyük olsaydım, her şeyi daha güzel bilecektim, bu sorunları yaşamamak için." **(Siirt'ten Nuray)**

"Valla her şey zordur. Düşün bir ömür hiç sevmediğim biriyle bir hayat geçireceksin. Onu da bırakın, her şeye rağmen hayat kuralları çok zor geliyor bana, ben daha kaç yaşındayım, yaşadığım hayata bakın. Hani gerçekten yaşadığım hayat çok zor. Ben arkadaşlarıma bakıyorum daha öğrenciler, okuyorlar. Ben ise beş yıldır evliyim. İştir şudur budur uğraşıyorum. Onlar ise kendi hayatlarını yaşıyorlar. " **(Siirt'ten Aynur)**

"Öncesinde kocasının baskısı olur, evin içindekilerin baskısı olur, hiçbir şey bilmez, biri konuşursa karşıdaki kız küçük olduğu için cevap vermeyi bilmez. Yaşı büyük olsa cevabını net verebilir." **(Diyarbakır'dan Rojda)**

Yukarıdaki anlatımlardan aile içi çatışma ve çelişkilere bağlı olarak, bu kız çocuklarının hiyerarşi basamağının en altındakiler oldukları için bu çatışma ve sürtüşmelerden en fazla olumsuz biçimde etkilenecekleri tahmin edilebilir. Ancak yukarıdaki anlatımlar bu kız çocuklarının uğradıkları simgesel şiddeti bütün yakıcılığıyla açığa vurmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu çocukların onuru kırılmakta, sözlü olarak "büyüklerin dünyasına" uyum sağlayamadıkları için küçümsenmekte ve aşağılanmaktadırlar. Bu bağlamda bu kız çocuklarının sadece cinsel tecavüze uğramadıkları, bununla birlikte ev içi günlük yaşamda sözlü olarak saldırıya uğradıkları, onurlarının kırıldığı, özsaygı ve özgüvenlerinin ağır yaralar aldığı söylenebilir.

Erken yaşta evliliklerin çocuk yaşta zorla evlendirilenler için bir başka zorluğu ise yeni bir hayatı baştan inşa etme yükümlülüğüdür. Hayatın birçok alanına hakim olmadan, bedensel ve psikolojik gelişimlerini tamamlamadan başka bir hayatın içine savrulmak zorunda bırakılmaları çocuk yaşta evlenen bu kadınlar için içinden çıkılması zor ve yaşam boyu izler bırakan sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

" On dört- on beş yaşındasın, gel gör ki yepyeni bir sayfa açıyorsun. O sayfanın içinde çok değişik insanlar var. İşin içinden çık çıkabiliyorsan. Her şey senin omuzlarında, yükün varsa, yükün çok ağırdır. Nasıl bunu taşıyabilirsin ki? Nasıl bunu kaldırabilirsin ki? Sen daha çocuksun, ama yükün öyle bir ağırdır ki, sen bile taşıyamıyorsun. O açıdan çok zor." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

"Evlendikten sonra küçük yaşta bir sürü şey öğreniyorsun. Küçük yaşta çocuk doğuruyorsun. Sorumluluk altına giriyorsun. Maddiyatı, her şeyi öğreniyorsun. Evet çok zor oluyor. Bizim ki gelenekseldi. Bana göre en önemli sebep akrabalıktı bence... maddiyat tabi ki olabilir. Şimdi bile ben şöyle yapıyorum, bilmiyorum bizim maaşımız az olduğundan mıdır? Nedir? Ben sürekli kız kardeşlerime diyorum, işte 'bulursanız iyi birini bulun, zengin birini bulun', sürekli o düşünce var aklımda. Bence erken evlilik olmamalı." **(Siirt'ten Müge)**

"Evlenmeden önce zaten çocuktum arada çok şey değişti. Artık çocukluğunu bırakıyorsun, tavırlarını hareketlerini, sonuçta evlisin, evliysen olgun davranman lazım. Biraz daha akıllı davranman lazım." **(Diyarbakır'dan Serap)**

Erken evliliklerin kız çocuklarının terbiye edilecekleri, eğitilecekleri, eğilip bükülecekleri çağda olmaları nedeniyle daha uyumlu, sağlam, uzun ömürlü olacağı beklenmekle birlikte, kadınların anlatımlarında bu evliliklerin sıklıkla çocukluk, cahillik, sorumluluk alamama gibi nedenlerle ayrılıkla sonuçlandıkları aktarılmaktadır.

"Çoğu boşanıyor şahit olmuşum evliliğini yürütemiyor, olgun davranamıyor, sorumluluk alamıyor, bir erkeğin sorumluluğunu alamıyor, kayınvalidenin, kayınbabanın, eşinin, çocuğunun sorumluluğunu alamıyor. Alamadığı için boşanıyor çevrede de var arkadaşlar. Eşimin arkadaşı daha geçenlerde yaşı küçük, daha 19 yaşında olduğu için anlaşamamış, boşanmıştı." **(Diyarbakır'dan Serap)**

"Ev Üstüne Gitme"

Erken ve zorla evlendirilen kadınların buraya kadar aktarılan anlatımlarına dayanarak toplumsal değerler ve normlar alanında egemen ataerkil geniş aile ve toplumsal cinsiyet örüntülerinin belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Bu örüntüler içinde kız çocukları çocuk olarak değil, küçük kadınlar olarak görülmekte ve baba soyu önemli olduğu için bir gün nasılsa evlenip gideceklerine, dolayısıyla okumalarına, meslek edinmelerine, çalışmalarına gerek olmadığına inanılmaktadır. Yine erkek egemen yaklaşımın egemenliğinde toplumsal saygınlık, onur, "namus" kavrayışları kız çocuklarının bedeni ve cinselliğiyle ilişkisellik içinde tanımlanmakta ve buna dayanarak bu çocukların erken yaşta zorla evlendirilmeleri meşrulaştırılmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa gibi kentlerde aşiret ve törelerin erken evliliklerde etkili olmaya devam ettiği kadınların anlatımlarından anlaşılmaktadır. Bunlarla birlikte toplumsal aktörler olarak kız çocukları da içinde büyüdükleri ve toplumsallaştıkları çevrede egemen olan toplumsal cinsiyet rollerini benimsemekte ve bunları yeniden üretmektedirler.

"Ben bir misafir geliyordu. Misafire nasıl davranacağımı bilmiyordum. Çünkü ben küçüktüm annemin evinde. Annem mesela, bir misafir geliyordu 'kızım şunu yap kızım bunu yap' hani biz şöyle yapacağız böyle yapacağız diye beni yönlendiriyordu. Ama kayınlarımda beni yönlendirecek kimse olmadığı için ben ne yapacağımı şaşırdım. Ortada kaldım. Kime ne nasıl davranacağımı ne diyeceğimi şaşırdım ben. Bir de kalabalık bir aile olduğu için hiç kimsenin sorumluluğunu kaldıramıyorsun ki. Çünkü daha kendin sorumluluğunu taşıyamazken 6-7 kişi birden hayatına giriyor.... Evde 5 tane kaynım vardı bekar olan. Evet hizmet bekliyorlardı. Tamam hizmet vereyim ama ben yapamıyordum, bilmiyordum, taşıyamıyordum." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

"Evet. 12 yıl birlikte oturduk. Biraz kaynanayla, kayınpederle yaşamam biraz sıkıntı bence. İki tane kaynım daha vardı bekar, onlar da vardı. Onlar daha sonra evlenip gittiler. İyiydi ama biraz sıkıntıydı, sorumluluk ister kayınlarınla yaşamak. Biraz zordu, böyle birden kayınların giyimidir, ütüsüdür. Böyle her şey sanki sana kalıyor. Sorumluluktur yani. Bilmiyorum yani, o yükün altında kalıyor insan. Evet, zorlandık, yani ilk seneler insan biraz daha rahat oluyor. Yeni evli olduğu için, ama birkaç sene sonra insan biraz daha sıkıntı yaşıyor artık. Artık çoluk çocuk oluyor. Gelen gidenler oluyor, daha bir böyle sorumlu oluyorsun artık.....

çocuklarım olduğu zaman eşimin desteği oluyordu. Bakıyorduk. Beraber büyüdük. Geceleri ağladıklarında birlikte beşik salladık... tabi ki insan o zaman yeni evliyken ben hiçbir şeyin farkında değildim demek ki. Şimdi ki evliliklerde kayınların evinde oturmak var mı? Mesela ben 12 sene kayınlarımın evinde yaşadım. O zaman belki yaşım küçük diye mi katlandım bilmiyorum? İnsanın maddi durumu olsa tabi ki insan ayrı ev ister. Beraber oturmak kadar bence kötü bir şey yoktur." **(Siirt'ten Müge**)

Kadınların anlatımlarında da görüldüğü gibi bu kız çocukları hem kendi ailelerinde, hem de evlenip gittikleri ailede acımasız bir emek sömürüsüne maruz kalmaktadırlar. Diğer taraftan kadınların anlatımlarından bekar kayınlarla birlikte yaşamanın iş yükünü ağrılaştırmak dışında başka ne gibi sorunları olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi elde edilmemektedir. Oysa İstanbul çalıştayında katılımcılar "ev üstüne gitme" olarak adlandırılan yeni yaşamda aynı evi paylaşmayla ilgili olarak kadınların cinsel istismar veya benzer başka deneyimlerinin bulunup bulunmadığına yönelik sorular yöneltmişlerdi. Ancak görüşmelerde bu tür deneyimlere yönelik soru sorulmamış ve anlatımlarda da bu konuya ilişkin herhangi bir deneyim aktarılmamıştır. Ancak en azından küçük konutlarda kalabalık biçimde yaşamanın daha önce tartışıldığı gibi cinsel ilişkilerin de daha görünür halde yaşanmasına yol açtığı ileri sürülebilir. Ancak bu bağlamda yine daha önce vurgulandığı gibi, bu yaşam biçiminin zorunlu olarak ensest ilişkileri beraberinde getirdiği, kentli gelir düzeyi daha yüksek burjuva ailelerde bu tür ilişkilerin bulunmadığı ileri sürülemez.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocukları tahmin edilebileceği gibi daha aile içindeki sosyalizasyon sürecini tamamlamadan, aileye bağlılık ilişkilerinden kopmadan anne- baba ve kardeşlerinden uzaklaştırılmakta ve içine girdikleri yeni aileye uyum sağlayamamaktadırlar.

"Çok böyle kalabalık aileydiler. Sürekli gelip gidiyorlardı birbirilerine, kalabalık bir aileydi. Isınamadım onlara. Yani ne onlar beni sevdi, ne ben onları sevdim, yani hoş değildi. Olmadı. Huzuru bulamadım orada. İnsan huzuru bulamadığı yerde duramıyor." **(Diyarbakır'dan Amine)**

Amine'nin görüşme gözlem raporunda 12 yaşında babasını kaybettiği, sekiz kardeş oldukları, babanın ölümünden sonra Diyarbakır'a göç ettikleri, eşiyle tanışarak ve anlaşarak 14 yaşında nişanlandığı ve 15 yaşında evlendiği belirtilmekte. Amine evden çıkmak istediği zaman bütün aileden izin almasını gerektiğini, eşinin ailesine çok bağlı olduğunu, evde sürekli kendisini azarladığını, aşağıladığını, hatta dövdüğünü anlatmış ve resmi nikahının olmamasından da etkilendiğini eklemiş. Amine hamile kalmamış, çünkü eşinde sperm eksikliği varmış, bu eksiklik belki de Amine'yi anlaşamadığı eşinden, ısınamadığı, sevmediği yeni aile ortamından kurtarmaya neden olmuş. Çünkü aşağıda görüleceği gibi bu kız çocuklarının yeni ailelerine bağlanabilmelerini sağlamak için hemen çocuk sahibi olmaları istenmektedir. Amine iki yıl evli kaldıktan sonra ayrılmış ve ailesinin yanında yaşamaya

başlamış. Amine'nin anlatımlarında ve yaşam öyküsünde de görüldüğü gibi, bu kız çocuklarının evlilik öncesi ve sonrası içinde bulundukları yaşam koşulları erken evlilikleri adeta zorlamakta ve toplumsal düzeyde meşru görülmelerine zemin hazırlamaktadır. Ancak Amine'nin eşinin sperm eksikliği nedeniyle çocuk sahibi olmaması belik de Kente göçmüş yoksul, babası vefat etmiş, okula gitmeyen, sekiz kardeşli bir ailenin kız çocuğu olarak Amine evlenmeyi belki de bir kurtuluş olarak görmüş, ancak evlilikten sonra içine düştüğü ortamın daha kötü olduğunu görerek ayrılmıştır.

Erken ve zorla evlendirilen kız çocuklarının "yeni ailelerine" uyum sağlayabilmek için kendi ailelerini ziyaret etmelerine izin verilmemekte ve yeni ailelerine bağlanabilmeleri için olabildiğince çabuk çocuk sahibi olmaya zorlanmaktadırlar. Bu zor o kadar şiddetli olabilmektedir ki, kız çocukları henüz biyolojik olarak üreme gelişimine sahip olmadıkları halde tıbbi tedaviye maruz kalmaktadırlar.

" Mesela benim 15 yaşında bir kız çocuğum oldu. Ailesi çok istiyordu çocuğum olsun. Ben 14 yaşındaydım, beni Adana'ya doktora götürdüler. Bana 'neden çocuğun olmuyor?' diyordu. Doktor onlara dedi: 'siz ne biçim ailesiniz, kız daha çocuktur' diyordu. Hayır, daha birlikte olmamıştım. Eşimin bir amcası vardı, çok kızıyordu, 'sen de bizde durmuyorsun' falan filan diyordu. Cahillik işte. Tedavi olarak çocuk doğurdum. Küçüktüm, ama akraba olduğum için çocuğum olmamıştı. Ama onlar da çocuğumuz olsun çok istiyordu. Çünkü ailesi hep öyle diyordu: 'çocuğu olsun'. Ailesi diyordu 'çocuğu olsa artık kaçamaz.' Ailesi hep bu tepkiyi kullanıyordu" **(Siirt'ten Hayriye)**

Erken evlendirilen kız çocuklarının ailelerini görmelerine izin verildiğinde ise aileden biri yanına verilerek adeta denetim altında tutulmaktadır. Bu durum aslında bu çocukların sözcüğün gerçek anlamında "çocuk" olarak görüldüklerine, dolayısıyla aktörlerin resmi veya gayri resmi süreçlerde bu çocukları neyin beklediğini bilerek, isteyerek, örtbas ederek bu evlilikleri gerçekleştirdiklerine işaret etmektedir.

"Biraz birlikte yaşadık, biraz sorunlar yaşadım. O zamanlar eşimle aramızda biraz daha fazla sorun vardı. İlk başta evlisin biraz pişman oluyorsun falan. Dediğim gibi eşim üniversiteyi bitirdi. Biz farklı eve çıktık, sonra rahatladım zaten. Başta kayınbabalarımla otururken çok gidip gelemiyordum. Onlar da gidip gelmeyi istemiyordu. Şimdi daha rahatım gidip geliyorum. Onlar da daha rahat gelip gidiyor. Böyle daha dediğim gibi, bir yıl beraber oturduk, ama çok sıkıntılı geçti. Sonra ayrı eve çıktık..... onlar gelebiliyorlardı da, onlar bana gitme diyordu. Ama öyle rahat gidip gelemiyordum. Gittiğimde geldiğimde onlardan biri benimle geliyordu. Bana kuyruk oluyordu. Gelme desen olmaz, ne desen olmaz. Bir sürü sorun olurdu. Geldiğimde yok şu iş var derler. Bilmem ne derler. Ben kendi evimde olsam işimi bırakıp gidebilirim yani. Örneğin misafir gelse kalk git olur mu? Olmuyor işte." **(Siirt'ten Emine)**

Erken evlendirilen kız çocukları evlenip dahil oldukları aile ortamında kendilerine farklı davranıldığını, ayrımcılığa uğradıklarını aktarmadıklar.

"Zor oldu, sonuçta evini bırakıp yabancı bir eve gidiyorsun. Anneni babanı bırakıp kayınvalidedir, kayınbabadır, bence hiç kimse yabancı bir insanı kendi evladından üstün tutamaz. O görüşteyim, şuan gelinim yok, ama olsaydı da tutar mıydım bilmem. Tutmazdım herhalde. Çünkü ciğer nerde, yabancı nerde. Kim olursa olsun tutmaz. Tamam gelindir severler, ama yeri geldiğinde, tartışma olduğunda, kötü bir yönü olduğunda ayrım olur hani, kızı mı tutarsın gelinini mi dersen, tabi ki kızını der." **(Diyarbakır'dan Serap)**

Küçük yaşta evliliklerde kız çocuklarının "ev üstü" ortamda yaşadığı yabancılaşma, en önemli ev içi akış stratejisi olan bu çocukları yeni aile düzenine göre şekillendirmeyle, yoğurmayla aşılmaya çalışılmaktır. Ancak tahmin edilebileceği gibi bu çocuklar pasif ve istenildiği gibi şekillendirilecek "hamur" parçası olmadıkları için bu stratejide kimi zaman onların da katılımını içeren "ikna", ama kimi zaman da bütün özgüven, özsaygı, kişilik bütünlüklerini parçalayan çıplak şiddet içeren taktikler kullanılmaktadır.

"....evlendim akrabayla buraya geldim. Eşimle de çok mutluyum, çocuk sahibiyim de, daha Allah'tan ne isterim ki? İnsanın kaynanası insanın annesinden daha iyi, daha destekçi, bu yaşıma geldim kayınvalidem hala arkamda. Belki bir şeyleri, belki bilmesem de kaynanam hatalarımı sürekli düzelten biri, görümcelerim olsun, kayınpederim olsun, yani sürekli hataları düzelterek bir yere varıyorum. Belki de küçük yaşta çok hatalarımız oldu, yani evlenmemizde hiçbir şey bilmeden başka bir eve gelip kadın olmak, çocuk sahibi olmak, ev sahibi olmak, sorumluluk sahibi olmak çok zor bir şey gerçekten. Yani belirli bir süre sonra ister istemez o insan sana sürekli bir şey dedi mi sen anlıyorsun, belirli bir yaşa geldikten sonra serbest olabiliyorsun, zaten arkanda biri varsa, zaten artık sırtın sağlam." **(Diyarbakır'dan Filiz)**

"Ev üstüne gittim, iki yıl da ev üstünde kaldım. Evet iki yıl kaynanamlarda kaldım. Bana başta demiştiler 'sana ev vereceğiz' diye, o da olmadı. Bir evleri vardı Koşuyolu'nda. Onu da sattılar, ben o şekilde kaldım. Altınımı da eşim sattı, iş yaptı o parayla. Kütahya'ya falan gitti, eşya falan getirdi, ondan sonra ayrıldık evden. Kiracı olarak gittik bir eve. Sadece bir yatak takımı vardı, bir beyaz eşya bile yoktu yani. Anlaşılan hep baştan beridir, öyle yani, şuan bile doğru dürüst bir şey yok, yemin ederim ki eşim çıksın her şey yerine gelir." **(Diyarbakır'dan Dilek)**

Erken evliliklerde "ev üstüne" gitmek aynı zamanda aile içindeki ekonomik kaynakların kız çocukları aleyhine eşitsiz dağılımını içermektedir. Bu kız çocukları karşılıksız olarak evin bütün yükünü omuzlamakta, ancak ev içinde kaynakların dağılımından pay alamadıkları gibi, düğünde kendilerine ait değerli takılar gibi sahip oldukları kaynakları da kaybetmekte, kısaca yoksulluk içinde yaşamaktadırlar.

Kadınlar Arası Hiyerarşi: "Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak"

Erken evliliklerde kadınlar arasındaki ilişkiler yaşa ve akrabalığa dayanan hiyerarşiye uygun olarak anne-kız, gelin-kaynana, gelinler arası ve gelin-görümce arasında şekillenmektedir.

"kaynana ile gelin arası ne kadar iyi olabilir ki. Kayınlar çok iyidir. Kaynanalarımla olur olmaz bazen tartışıyoruz. O kadar büyütecek bir şey yok yani. Örneğin kaynana bir şey dediğinde, ağzını açtığında diyor 'bak dili uzamış." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Sümeyre'nin görüşme özetinde şunlara yer verilmekte: "Erken yaşta yaptığı evlilikten dolayı omuzlamak zorunda kaldığı sorumlulukların ağrılığını hissettik. ...Bunları anlatırken arada bir saçlarıyla oynayan Sümeyre, gönlünce hiçbir şeyin olmamasına, hiçbir şey yaşamamasına ve bunun devam etmesine, dışarıya rahat çıkamamasına, kimse ile rahat görüşememesine, kayınvalidesi ile sabahtan akşama kadar aynı ortamda bulunmasına kahrediyordu. Bu durum onu fazlasıyla yoruyormuş. Bunları kendi ailesine anlatamamasının onu daha da yalnızlaştırdığını söyledi."

Sümeyre'nin kayınbabası vefat etmiş, kaynanası hasta ve o bekar kayınlarıyla birlikte yaşamaktadır. Daha öncede dikkat çekildiği gibi erken evlilikler esasen dağılmış, yoksulluk nedeniyle geniş aile formunun zorunlu olarak devam ettirildiği kente göç etmiş ailelerde daha sık görülmektedir. Nitekim Sümeyre'nin eşi babası olmadığı için annesi ve kardeşlerine de bakmak ve Sümeyre de hasta olan kaynanasının bakım hizmetini sütlenmek zorundadır. Diğer taraftan bu kız çocukları Sümeyre örneğinde olduğu gibi, içinde bulundukları koşulları ailesine aktarmayarak bir bakıma onları da korumaya çalışmakta ve büyük bir yalnızlık içinde yaşamaktadırlar.

Erken yaşta evliliklerde özellikle kaynana ile birlikte oturuluyorsa boşanmalara kadar uzanan sorunlu bir evlilik süreci yaşanmaktadır. Kaynanalar bu evliliklerin üzerinde sallanan görünmez bir otorite ve denetim sarkacı olarak ağırlıkla erkek çocukları üzerinden karar süreçlerini etkilemekte ve erken yaşta evlenen kız çocuklarını büyük bir baskı altında tutmaktadırlar.

"Eşimle benimle ilgilenmiyor, dah çok annesi bana kocalık ediyor, bana sürekli doğur diyor." **(Şanlıurfa'dan Türkan)**

Adana'da bir tarlada doğan, her yaz ailesiyle birlikte tarlaya çalışmaya giden, Şanlıurfa'nın mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olduğu yoksul bir mahallesinde eşinin ailesiyle birlikte aynı evin üst katını paylaşan, ancak "yeme içme aynı olan", eşinin ailesinin mahalleye kıyasla maddi durumu iyi olan Türkan'ın gözlem raporunda şunlara yer verilmiş: "Türkan karşımıza bir külçe misali oturmuştu. Her halinden oldukça yorgun olduğu ve ruh halinin kötü olduğu anlaşılıyordu. Ses kaydını kabul etmedi, ben her şeyi anlatırım, ama "sesimi

almayın" dedi. ....Eşi iki yıl önce Suriyeli bir kadınla evlenmiş, Akçakale İlçesi'nde kalıyor. Sadece hafta sonları ailesi ve çocuklarını görmeye geliyormuş. 6 çocuk ve eşinin ailesine hizmet etmek için yaşadığını, eşinin "işine gelmiyorsa çek git" dediğini, bunun çok kolay olmadığını, çocuklarından ayrılamayacağını, eşinin yalancı olduğunu, ihanete uğradığını, **"yağmurdan kaçarken doluya tutulduğunu"** şimdiki aklı olsa evlenmeyeceğini, okuyacağını söyledi. Eşinin ailesi aşağıdan sürekli çağırdığı için konuşmayı erken bitirdik."[1]

"Bu geçen kış büyükler araya girdi. Dediler tamam. Kaynanandan dolayı anlaşamıyorsanız onu buradan götürürüz. Ama götürmediler. Yazın köyde oturuyor. Kışın yanıma geliyor. Evet aynı evde oturuyoruz." **(Siirt'ten Nuray)**

"Evet zorluyor. Mesela kendi arkadaşlarıma bakıyorum hala bekar, öğrenci, okuyor. Ben kendi hayatıma bakıyorum. Hani bir ömür sanki sönmüş, hayatım geçmiş. Çok zorluyor. Yaşadığım hayat gerçekten çok zor. Hele hele o kadını görmeyen, bilmeyen, tanımayan. Bilmiyorum, geçekten çok çok acayip biridir. Her şey ya, bir yemek yapsam, diyor işte 'sen bunu yapıyorsun', bir elbise yıkasan, zaten iki yıldır çamaşır makinesi almışız. Yok 'sen bu kadar makineyi açıyorsun, neden elektrik gidiyor?. Neden bu kadar para geliyor? Neden bu kadar su gidiyor?' Öyle her konuda. Bir misafir gelince bir bardak çay, hani bir insan gelince insan bir bardak su verir. Ben verince bana diyor, 'sen neden herkese kapını açıyorsun?' Zaten mahalledeki herkes tanır onu, nasıl bir insan olduğunu, nasıl yaşadığını bilir..... kaynanamdan dolayı. Bir geçen sene hastaydım, tedavi oldum, ameliyat oldum. Yengem onlar geldi, dediler 'sürekli geliyorsunuz.' Önceden haftada bir sık sık geliyorlardı. Bu yüzden tartıştılar. Bu yüzden fazla gelmezler artık. Bir iki ayda bir geliyorlar. Ama kaynanam evde olmayınca akrabalarım gelir. Ama ben fazla gitmiyorum eskisi gibi." **(Siirt'ten Aynur)**

"Valla ben idare ediyordum. Yani, onlardan yana hiç rahat değildim. Kayınvalidem biraz çok şeydi, şöyle diktatör bir insandı, dediğim dedik, o şekildi. Onların yanında tabi eşimle konuşmak, bazı şeyler ayıktı onların yanında, ondan dolayı baya bir böyle problemliydiler, onlardan ayrıldıktan sonra artık bir rahat ettim yani." **(Diyarbakır'dan Dilek)**

Yukarıda aktarılan deneyimden de anlaşılacağı gibi erken ve zora evlendirilen kız çocukları aynı zamanda büyükleri, otorite sahiplerini "idare etmek" ve uyumlu davranmak zorundadırlar. Daha doğru bir ifadeyle bu küçük kız çocukları büyükleri "idare" etmekte, onların otoritesine boyun eğerek onların psikolojik olarak rahatlamasını da sağlamaktadırlar. Kısaca anlatımlardan anlaşıldığı kadarıyla bu kız çocukları baskıcı ve katı bir disiplinle her türlü taciz, istismar ve şiddete maruz kalmaktadırlar.

1 Kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde sadece Şanlıurfa'dan iki kadın Suriyeli kumaları olduğunu belirtmektedirler. Şanlıurfa'da görüşülen kadınlar gelenek-görenek ve "töre" sözcüklerini daha çok kullanarak erken evlilikleri bunlarla ilintilendirmektedirler. Suriyeli kadınların kuma olarak getirilmelerinin ülkelerinde yaşanan savaşla kuşkusuz bir ilgisi olabilir, ancak görüşmelerde buna ilişkin herhangi bir soru veya ifade bulunmamaktadır. Ancak kuma örneklerinin sadece Şanlıurfa'da görülmesi kentin Suriye'ye komşu olması, bölgede yaşayanların Suriye'de akrabalara, Arap kökene sahip olması v.b. nedenlerle ilintili olabileceği gibi, töre, gelenek ve göreneklerin burada daha etkili olmasıyla da ilgili olabilir. Nitekim görüşmelerde kuması olan iki kadın da konuşmanın akışı içinde "bizim Araplar fazla okutmuyorlar" (Şanlıurfa'dan Vahide), "biz Araplar'da kızlar okutulmaz" (Şanlıurfa'dan Türkan) diyaloglarıyla farklılıklarına işaret etmektedirler. Ancak yine de bu farklılığın kuma getirmeyle doğrudan bir ilgisinin bulunduğu görüşmelerden anlaşılmamaktadır.

Evlilikten Sonra Karar Süreci

Erken evliliklerde eşin ailesi ile aynı ev içerisinde yaşamanın getirdiği başka bir zorluk ise ev içi kararlarda kız çocuklarına söz hakkı tanınmaması ve ailedeki yaşça büyük kadınların onlar adına karar vermesi, onların da bu kararlara uymaya zorlanmasıdır.

"Öyle de oluyor, böyle de oluyor. Ev hali. Kaynanandan soruluyor, çünkü ev içindeyiz. Her şeyi o onaylatıyor. Böyle yapıyoruz." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Kız çocukları sözcüğün gerçek anlamında çocuk olarak görüldükleri için ki, öyledirler, kendileri de erken evlendirilmiş kaynanalar başta olmak üzere diğer yaşça büyük kadınlar evlilik sürecinin bütün aşamalarına müdahil olmaktadırlar. Kadınlar arası hiyerarşi yaşa ve deneyime dayanmakta ve bu geleneksel toplumlara özgü hiyerarşik yapılanma sıklıkla kız çocuklarının ve bebeklerinin sağlık sorunları yaşamasına yol açmaktadır.

"Çocuk bakımı ve doğumu konusunda bir örnek var. İlk ben evlenmeden önce bir kez doktora gittim. Ben o zamanlar çocuk falan istemiyordum bir yıl falan geçsin istiyordum. Gittim doktor bana bir yıl falan çocukların falan olmaz demişti ben de öyle sandım. O rahatlıkla gittim ama öyle olmadı çocuğum hemen oldu. İlk çocuk da sekiz aylık doğdu. Eşimde evde yoktu o zamanlar. Evde doğum yaptım, doktora da götürmediler. İlk çocuğum evde doğduğu için doğar doğmaz öldü. İlk çocuğum öyle doğdu. O zamanlar ailemizin arası açıldı. Babam onlara neden doktora götürmediniz dedi. Öyle tartışmalar falan olurdu arada. Doktora götürecektik dediler ama, sancılarım sabahtan akşama kadar sürdü. Evet. O zamana kadar beni doktora falan götürün de diyemedim-demedim. Onlar büyüktür düşünürler dedim. İlk burada doğduğu zaman sağlık ocağına çocuğumu götürdük. Uzman doktora götürün gösterin dediler, sarılığından dolayı, yine kaynanam ve görümcem izin vermedi. Bütün çocuklar sarılık oluyordu ya, onların, eşimin ablasının da çocukları aynı sarılığı geçiriyorlar. Ama onları hastaneye falan götürmüşler. Onunda ilk çocuğu ölmüş ama bana izin vermediler." **(Siirt'ten Melike)**

Ancak diğer taraftan kendileri de çocuk olan bu annelerin bebeklerinin bakımında ve yetiştirilmesinde ailedeki büyüklerin yardımlarına ihtiyaç duydukları ve onların da bunu severek yerine getirdikleri, kadınlar arası bir dayanışmanın olduğu da aktarılmaktadır. Ancak kadınların anlatımlarından anlaşıldığı kadarıyla karar vericiler aynı zamanda çocukların terbiye edilmesine, yetiştirilmesine, nasıl giydirilmesi gerektiğine de karar vermektedirler.

"Yok eşimle beraber karar alıyoruz, zaten biz alıyoruz. En büyük sorumluluğu onlara yüklüyoruz. Doktora falan onlar götürüyor, onlar yapıyor, hastane, doktor, giyim-kuşamı olsun, çocukların aşıları, bakımlarını hiç üstlenmedim. Görümcem üstlendi, kaynanam üstlendi. Hiçbir alakam yok, küçük yaşta evlendiğim için, kavramak için onlar destek verdi. Tabi ki kaynanam çok zorluk yaşamış o yüzden bana destek veriyor." **(Diyarbakır'dan Filiz)**

"Yok bazen kaynanam bana yardım eder. Hakkını yemeyeyim. Bazen kızıma çok iyi bakar. Çok sever. Ama gerektiği zaman, gerektiği zaman çok sever, gerektiği zaman kızımı da döver, gerektiği zaman çok sever... karışıyor özellikle elbiselerine. Daha küçüktür diyor, 'kısa ti-şört giydirme', falan filan şudur budur o konuda karışıyor." **(Siirt'ten Aynur)**

Ancak diğer taraftan erken evlenen kız çocukları anne olduktan sonra göreli olarak bir statü kazanmakta ve çocukların bakımından sorumlu oldukları için çocuklarıyla ilgili göreli olarak da olsa söz hakkına sahip olmaktadırlar.

"Bazen kendim alırım, bazen eşim karar verir. Kızım konusunda genelde biz karar veririz. Kayınvalidem kızım konusunda fazla karar vermez. Ev konusunda bütün kararları kayınvalidem verir." **(Siirt'ten Aynur)**

Ancak çocukların gelecekleri ile ilgili söylemlerde "kutsal geleneğin" etkisinin devam ettiği görülmektedir. Kadınlar geçerli toplumsal cinsiyet rollerini kendi çocuklarına da aynen aktarmakta, böylece cinsiyetler arası eşitsizliklere temel teşkil eden egemen ataerkil ilişiklerin değişimini engellemekte ve bu toplumsal ilişkileri yeniden üretmektedirler.

"Bilmiyorum artık o zamana kadar belki değişir, yine de babası bilir. Oturur konuşuruz. Amcaları vardır, halaları vardır, yine onlara danışırız. Yine de bilmiyorum." **(Diyarbakır'dan Rojda)**

Ancak egemen toplumsal cinsiyet ilişkilerine dokunan alanlarda erken evlendirilen kadınlar bazen eşlerinden daha fazla onun ailesi tarafından baskı ve denetim alınmakta ve özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Örneğin eğitime devam etmeleri ve iş hayatına atılmaları konusunda başta kaynana olmak üzere diğer büyükler tarafından ciddi bir toplumsal baskı hem kadına, hem de eşini etkileme bağlamında erkeğe uygulanmaktadır.

"Eşim izin veriyor, Allah var yukarda 'oku' diyor. 'Ben bırakmayacağım, seni de kızımla herkese karşı ezdirmeyeceğim.' Ama kaynanam fazla bırakmıyor. Açıktan okuyorum zaten şimdi. Hayır, işin içinde para olunca, affedersin insan gidip ne yaparsa yapar. Kızmaz, ama para getirip vermezsen dışarı çıkmaya bile bırakmaz. Kızar." **(Siirt'ten Aynur)**

Eşler Arası İlişkiler

Erken evlendirilen kız çocukları sadece yaşa dayanan hiyerarşik ilişkilerde değil, aynı zamanda cinsiyetler arası hiyerarşide en altta yer aldıkları için kararlarda söz sahibi olmaları söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle iç içe geçmiş, karşılıklı olarak birbirini besleyen ve büyüten bir denetim mekanizması içinde oldukları için insiyatif sahibi oldukları alanlar, özellikle ev dışı ilişkileri oldukça sınırlıdır.

"yok tek başıma, doğrusunu söylemek gerekirse tek başıma bırakmıyor bakkala bile gideyim, öyle huyu var. Hastanedir, budur, şudur o götürüyor ben karışmıyorum. Yok yani, dışarı konusunda çıkamıyorum." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

"Çok kıskançtır, o huyu var, elinden gelse çarşaf giydirir bana. Bu kıskançlığı olmasa başımın üzerine koyarım onu, kıskançtır çok kıskançtır, öyle böyle değil. Zaten bir yere gitmiyorum. Hani bir tanesiyle, özellikle gelenler de erkek olursa çok kızar, ama kadın olursa sesini etmez." **(Diyarbakır'dan Ebru)**

Erken yaşta evlenen kadınların birçoğu çalışma yaşamına katılma kararında evlilikten sonra eşinin ve ailesinin iznine, evlilikten önce de kendi ailelerinin erkek üyelerinin onayına, daha doğrusu yasaklarına bağımlıdırlar. Kısaca erken evlendirilen kız çocuklarının ev dışı kamusal alanla olan ilişkileri kısıtlanmakta ve yaşam dünyaları ev içiyle sınırlandırılmaktadır.

"Şimdi eşim izin vermiyor zaten, evde ağabeylerim bırakmazdı, çalışmaya. Burada da eşim bırakmıyor." **(Diyarbakır'dan Ebru)**

"Nasıl istemem evime katkı sağlamak, eşime yardımcı olmak isterim. Bıraksa da bizim evdekiler karşı çıkar. Yok yok ailem değil, kayınvaliden onlar hepsi karşı çıkar." **(Siirt'ten Nuray)**

Erken yaşta evlenmeye zorlanan kız çocukları sıklıkla eşlerinin aileleri tarafından yönlendirildiğini, bunun da eşler arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

"Eşimi dolduruyorlar. Eşim de bana saldırıyor. Tabi canım dinliyor. Ne yapsam her şeyi kaynanama açıklıyorum. Yememden, içmemden iğneden tut, ipliğe kadar açıklıyorum. Kocam benim sözümü dinliyor, ben onun sözünü dinliyorum, ama evin içinde." **(Siirt'ten Nuray)**

Kuşkusuz bu kız çocuklarıyla eşleri arasındaki ilişkide önemli unsurlardan biri kadınların bedeni üzerindeki denetimiyle ilgili olan doğum kontrolüdür. Kadınların bir kısmı eşlerinden gizli korunduklarını, diğer bir kısmı ise eşleriyle birlikte karar aldıklarını belirtmektedirler.

"Ben korunuyorum ama gizli korunuyorum. Sağlık ocağında aylık iğne yapıyorum. Çocuğum olmasın diye, aile hekimimiz var, gidip iğne yapıyorum, her ayın başında gidip yapıyorum. Eşim bilmiyor. Bilse kızar. Evet evet istiyor. Diyor 'bir tane çocuk daha olsa belki buradan gideriz' diye hayal kuruyor kendi açısından. Tabi ki ben istemiyorum, ama cevap da vermiyorum ona.... Bazı zamanlarda çok iyi davranıyor, bazı zamanlarda çok kötü davranıyor. Dışarıda içerde hep aynıdır. Yani bağırarak, küfür ederek, öyle işte. ... evet öyle yani, iyi yöntemleri de var, kötü yöntemleri de var. Giyim kuşamıma Allah var hiç karışmıyor, ama fazla bırakmıyor bir yere gideyim. Arkadaşlarımla takılsam veya arkadaşlarım bize gelse ona izin vermiyor işte." **(Siirt'ten Aynur)**

Kadınların anlatımından yukarıda çalışma yaşamına katılım bağlamında dikkat çekilen eve kapanma, arkadaşlık ilişkileri alanında da varlığını devam ettirmektedir. Bu denetim ve baskı ilişkileri bir taraftan geleneksel cinsiyet rolleriyle açıklanabilir olmakla birlikte, bu çocukların ailelerine kaçmaları veya gitme istekleri dikkate alındığında güven ilişkisi eksikliğiyle de ilintilendirilebilir. Ayrıca yukarıda anlatımda "kötü yöntem"le ifade edilen davranış biçiminin fiziksel şiddeti içerdiğini ve bu kız çocuklarının bedensel ve ruhsal olarak şiddetin değişik biçimlerine maruz kaldıklarını belirtmek gerekir.

Erken yaşta evliliklerde erkeklerin kız çocuklarına karşı ilişkileri ev içerisinde ve dışarıda farklılaşmaktadır. Erkekler evde kadınlarla daha yakın ilişkiler kurabilmekte, ancak dışarıya karşı geleneksel aile reisi rolüne uygun davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca çocuklarla ilişkiler konusunda mesafeli oldukları aktarılmaktadır. Bu aile içi ilişkiler aslında bu kız çocuklarıyla evlendirilen erkeklerin de uyum güçlüğü çektiğini, aile ve çevre baskısı altında olduğunu ve bu baskıya uygun olarak davranışlarına yön verdiğine işaret etmektedir.

"Valla evde biraz anlayışlıdır. Dışarıda biraz anlayışlı oluyor ama, aileye karışanlar var." **(Siirt'ten Nuray)**

"Çocuklarıyla ilgili biraz daha rahat görüyorum onu bu konuda. Ama ben biraz daha çok ilgili olmasını istiyorum, çocuklarına karşı, ailesine karşı. Ama ben bilmiyorum, işinden dolayı mı? İşe gidip geliyor. Gerçi bazı zaman ilgili, bazı zamanda ilgisizdir. Ama çok rahat davranıyor. Tabi ki insan rahatsız oluyor artık. Ben isterim, mesela çocuğuyla ilgili olsun, şey olsun. Mesela bazı şeyleri ben ona söylüyorum, şöyle yap böyle yap diye. Evet bütün sorumluluk bende. Ben ilgileniyorum. Her şeyleriyle ben ilgileniyorum." **(Siirt'ten Müge)**

Erken yaşta evlendirilen kız çocukları erkeklerin onların yaşamında ve konumunda belirleyici bir aktör olduklarını aktarmadıklar. Evlilik yaşamında eşin duruşu bu çocukların yaşamını belirlemektedir. Bazı kadınlar eşleri tarafından büyütüldüklerini ifade etmekte ve eşle ilişkilerin sorunlu olması durumunda kadının yok olup gideceğini ifade etmektedirler. Kısaca erken evlendirilen kız çocukları özerk, başlı başına bağımsız kişiler değil, doğrudan eşlerine bağımlı bir yaşama sahip "eksik" nesnelerdir.

"Tabi zorluklar yaşadım ama eşimin yaşı küçük olduğu halde eşim olgundu. 4 yaş. Eşim 20 yaşındaydı ama eşim olgun davranıyordu. Davranışları olgundu. Ben biraz daha çocuksuydum. O beni olgunlaştırdı desem doğru olur.... Tabi ki kötü olsa şuan evlenip boşanmış olabilirdik, kötü gidebilirdi, beni desteklemeyebilirdi, okumadın cahilsin diyebilirdi. Ben seni büyüttüm, o beni büyüttü eş iyi olmazsa limon gibi ezilir külün bile görünmezdi." **(Diyarbakır'dan Serap)**

"Evet, eşimin ailesi çok bana destek oldu, annem babam yanımda değildi, ama eşim yanımdaydı, hem bana anne oldu hem de baba oldu." **(Diyarbakır'dan Rojda)**

Ancak bazı kadınlar zorla evlendirilmenin yaşamları boyunca onları mutsuz edeceğini açık biçimde ifade etmektedirler.

"Hayır anlaşmıyoruz. Sevmediğim bir insanla bir ömrü nasıl geçireceğim ki. ...Her şeye rağmen ben de herkes gibi güzel bir hayata sahip olmak istiyorum." **(Siirt'ten Aynur)**

Bazı kadınlar için ise sözcüğün gerçek anlamında "çıkış" bulunmamaktadır.

"Eşim başka bir kadınla evlendi, en çok onun yanında sürekli tartışıyoruz, beni dövüyor, hakaret ediyor. 'Ben seni aileme hizmetçi diye getirdim, onlara karşı kusur işlemeyeceksin' diyor. En çok hakarete dayanamıyorum. Tek istediğim bana hakaret etmesin, dayan atmasın. ...bilhassa kaynanam bana çok karışıyor ve hakaret ediyor. Eşimin iki evlilik yapmasını destekledi, 'sen oğluma layık değilsin' diyor. Beni bana bırakmıyorlar." **(Şanlıurfa'dan Türkan)**

Buraya kadar aktarılan anlatımlardan çocukluk çağında ve zorla evlendirilen kadınların eşleriyle olan ilişkilerinin de problemli olduğu görülmektedir. Her şeyden önce bu kadınlar bir hayat boyu istemediği bir erkekle yaşamak zorunda kalmaktadır. Böyle bir yaşam, yaşadıkları sürece bu kadınların hakarete, tacize, tecavüze, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalacakları anlamına gelmektedir. Diğer taraftan bazı kadınlar eşleriyle ilişiklerinin "iyi" olduğunu ifade etmekle birlikte; eşlerinin, ailelerinin etkisinde kalarak kendilerine kötü davrandığını ifade etmektedirler. Diğer bir ifadeyle çocukluk çağında ve zorla evlendirilen kadınlar sadece evlendikleri erkeklerin değil, aynı zamanda bu erkeklerin aile bireylerinin de aşağılama ve şiddetine maruz kalmaktadırlar. Böylece bir bütün olarak toplumsal yaşamlarının bütün alanlarının baskı ve şiddet ilişkileriyle örüldüğü, bu kadınların bu ilişkileri kendi öz güçleriyle, çabalarıyla değiştirecek olanak ve güce sahip olmadığı, ayrıca yakın, somut ve geri dönülemezliği mümkün kılınmış bir çıkışa sahip olmadıkları söylenebilir. Önemle dikkate çekilmesi gereken bir diğer nokta bu çocukların kendi başına, ayrı bir birey olarak varlıklarının evlilikle birlikte son bulmasıdır. Bu kadınların anlatımlarından eşleri ve eşlerinin aileleri içinde eridikleri, kendi başına bir varlık olarak görülmedikleri anlaşılmaktadır. Bazı kadınların eşleri tarafından "büyütüldükleri", eşlerinin tesadüfen "iyi" olmasıyla "kurtuldukları", aksi durumda "limon gibi ezilecekleri" gibi kadının evlilikten sonraki yaşamının doğrudan eşine bağımlı olduğuna yönelik anlatımları kendi başına, özerk ve özgür bir kişi olarak var olma hallerinin kalmadığına, bulunmadığına işaret etmektedir. Ayrıca eşlerin kıskanç olması, kadınların tek başına toplumsal ve kamusal yaşama katılmasına, çalışmalarına izin vermemesi v.b. anlatımlarla, büyük ve kapsayıcı bir denetim altında olduklarını, ekonomik olarak eşlerine bağımlı olduklarını ve bunların sonucu olarak içinde bulundukları toplumsal ilişkiler ağı içerisinde eşit, özerk, haklarla donatılmış saygın birer üye olarak görülmedikleri anlaşılmaktadır. Görüşülen kadınların erken evlilikle ilgili görüşleri de onların bu konumunu açığa çıkarmaktadır.

Erken Evlendirilmiş Kadınların Gözünden Erken Evlilik

Erken ve zorla evlendirilen kadınlar erken evliliği sıklıkla çocukluklarının "çalınması", engellenmesi, "çocukluklarını yaşayamama", "ağır sorumluluklar altına girme", "kendi kararlarını verememe", "başkalarının baskısı altına girme" v.b. bağlamlarda tanımlamaktadırlar. Örneğin uygun evlilik yaşını 18 ve üstü yaş olarak belirten kadınlar bu yaşın hangi bağlamlarda önemli olduğunu çocukluk çağıyla ilişkilendirerek anlatmaktadırlar

"Çocukluğu yaşamak, tanımak, kendi kararlarımızı verebilmek, olgun düşünebilmek için." **(Diyarbakır'dan Türkan)**

"Çocuktum, daha doğrusu insan bir şey anlayamaz. Yani bilmiyor insan. Yani, çocuktum yani." **(Şanlıurfa'dan Meral)**

Kadınların anlatımları çocukluk, arkadaşlık v.b. toplumsallaşma süreçlerinden dışlanmalara ve çocuk yaşta büyük sorumluluklar altında ezilmelerine, erken başlamış ve büyükleri "memnun etmeye adanmış" bir yaşama zorlandıklarına işaret etmektedir.

"Zordur erken yaşta evlilik. Bu kız evlendiğinde bir şey bilmiyordu. Çocuklara falan bakmak bilmiyordu. Çocuktu. Çok zor bir durum." **(Siirt'ten çilem)**

"(erken evlilik) Hayata erken başlamak. Artık bütün şeylerden mahrum kalıyorsun. Hiçbir şey görmemiş gibi hissediyorum kendimi. Mesela, şimdiki gençlere bakıyorum, diyorum "bunlar hayatını yaşıyor" diye. Daha çoluk çocuğa karışmadan, başkasının baskısı altına girmeden, böyle arkadaş ortamı falan görmeden; hemen evlen, hemen çocuk. Ondan sonra; hep başkaları darılmasın diye uğraş." **(Siirt'ten Melike)**

Bazı kadınlar erken evlilikle sadece çocukluklarını değil, daha önce de değinildiği gibi aynı zamanda ailelerini de kaybetmektedirler ve yeni ailelerine "alışıncaya" kadar onlar görmelerine izin verilmemektedir. Ancak bu çocuklar için bundan daha yakıcı olanı yeni girdikleri ortamda dışlanmaları ve adeta "düşman" gibi görülmeleridir. Bu nedenle bu çocuklar için evlilik sadece bedenlerinin, cinselliklerinin değil, yanı zamanda "ruhlarının da teslim alınma" sürecidir.

"Evlendikten sonra kaynanamın isteğiyle eşim beni iki yıl ailemle görüştürmedi. ...Eşimin ailesiyle aynı evde oturmak, küçük yaşta olduğum için, kaynanam ve görümcelerimden korktuğum için karşı gelemiyordum. Beni bir düşman gibi karşılarına almışlardı. Çok mutsuz oldum. Gençliğim sorunlarla geçti." **(Şanlıurfa'dan Güler)**

Görüşülen bazı kadınlar erken evliliklerin kişilik gelişiminin tamamlamadan yapılan evlilikler olduğunu, ayrıca bu yaşta evliliklerin doğal sonucu olarak meslek ve iş sahibi olunamadığını, bunun da ekonomik sıkıntılara yol açtığını belirtmektedirler.

"Erken evlilik, insanın kişiliği oturmadan, düzeni oturmadan, eşin ya da senin işin olmadan, bir maaş, bir gelir olmadan yapılan evliliktir." **(Siir'ten Emine)**

Erken evliliklerle ilgili yapılan bu çalışmada erken ve zorla evlendirilmiş kız çocuklarının aktarılan bütün görüşlerine rağmen belki de altı çizilmesi gereken en önemli unsur, o da yaşanmışlıkların aktarılan anlatımlarla tüketilemeyeceği ve bu kız çocuklarının yaşadıklarını en iyi ancak onların bileceğidir. Bu bağlamda onların bizzat kendilerinin kendi seslerini duyuracak, düşüncelerini ifade edecek özneler olarak ortaya çıkmaları ayrı bir önem taşımaktadır.

"Valla çok kötüdür. Kötü bir şeydir. Hani ondört yaşındasın, çocuksun. Bundan daha kötü ne olabilir ki? Bunu yaşamayan bilemez." **(Siirt'ten Aynur)**

Buraya kadar aktarılanlardan erken ve zorla evlendirilen kız çocuklarının aslında karar vericilerden farklı olarak çocuk olduklarının bilincinde oldukları, çocukluktan kopmak istemedikleri, evlenmeye zorlanmakla adeta bir boşluğa yuvarlandıkları, bütün deneyim, toplumsal rol-beklenti, davranış kurallarını ve anlam dünyalarını sil baştan öğrenip, inşa ettikleri açığa çıkmaktadır. Siirt'ten Melike'nin ifadesiyle erken ve zorla evlilikler bu kız çocukları için "hayata erken başlamak"tır. Bütün bu acı, baskı, şiddet rağmen bu kadınlar "yeni bir hayat" kurmakta ve çocuklarına kendi yaşadıklarını yaşatmayacaklarını vurgulamaktadırlar.

Geleceğe Bakmak

Bu çalışma kapsamında çocukluk çağında ve zorla evlendirilen kadınlara erkek ve kadınlar için uygun evlenme yaşı, erken evlilikler ve çocuklarının evlilikleriyle ilgili görüşleri de sorulmuştur. Erken ve zorla evlendirilen kadınların ifade ettikleri uygun evlilik yaşının kendi evlilik yaşlarından daha büyük olduğu görülmektedir. Ancak bununla birlikte bu kadınlar da erkeklerin kadınlardan daha büyük yaşta evlenmesi gerektiğini belirterek bir bakıma toplumsallaşmış failler olarak kadınların ikincil konumunu onaylamaktadırlar. Görüşülen kadınlara göre erkeklerin kadınlardan daha büyük olması olgunlaşmalarını ve böyece evliliğin daha sorunsuz yürümesini sağlamaktadır.

"Kadın 18, erkek 25 yaşında evlenmeli." (**Şanlıurfa'dan Türkan)**

"Kadın 22, erkek 30 olsun, yani daha toparlayıcı olur." (**Siirt'ten Nuray)**

"21-22 yaşlarında, 23, yani kadın ne kadar büyük olursa o kadar iyi. ...Erkek, 27'nin üstünde olmalı, hani olgunlaşıyor, aklını topluyor. Genç oldu mu; insan biraz zorluk çekiyor diye düşünüyorum." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

Kadınların anlatımından çocuklarının evlilik kararlarında gerektiğinde baba soyundan amca, hala gibi akrabaların etkili olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

"Erken yaşta evlenmesinler, herkes üstesinden gelmeyebilir. Yine onların kararı, onların bileceği bir şey. Benim önerdiğim yaş yirminin üstü, ben böyle diyorum. ...Yok, vermem, kızım okusun. ...Severse, bilmiyorum. Artık o zamana kadar belki değişir, yine de babası bilir. ...Oturur konuşur amcaları vardır, halaları vardır, yine onlara danışırız. Yine de bilmiyorum, zaman değişir belki." **(Diyarbakır'dan Rojda)**

Erken ve zorla evlendirilen kadınlar kendi çocuklarını kendileri gibi çocukluk çağında evlendirmek istemediklerini ifade etmekle birlikte genç kuşakların kendilerinden farklı olarak evlenmeye "meraklı" olduklarını belirtmektedirler. Bu anlatımların hala, kayın, görümce gibi baba soyuna dayalı akrabalık ilişkileri içinde ifade edilmesi esasen akrabalar arası erken evliliklerin genç kuşaklar arasında da istenilir olduğuna işaret olarak yorumlanabilir. Ancak diğer taraftan bu anlatımlar, genç kuşakların ailelerin evlenme zorunu aşabileceklerine, ailelerin etkisinin bu kuşakların evliliğinde azalabileceğine işaret etmektedir. Bu noktada ayrıca ülke genelinde izlenen aile ve nüfus politikalarının erken evliliklerle ilişkisellik içinde düşünülmesi gerektiğine de dikkat çekmek gerekir.

"Asla, 16 yaşında değil de, benim sözümü dinlerlerse evlenmesinler bile. Bir meslek sahibi olmadan, bir doktor, bir hemşire, bir öğretmen olmadan, aklını değiştirmeden evlenmesin. Zaten sen mesleğini ele alırsan sonra kendin karar verirsin. Eğer benim sözümü dinlerseler. Şimdiki gençler de çok meraklılar, söz dinlemiyorlar. Daha kızlarım küçük, büyüsünler, bilemiyorum. Şimdi çevremize bakıyoruz; hala çocukları olsun, görümce çocukları olsun, kayın çocukları olsun, pek söz dinlemiyorlar. Çok meraklıdırlar evlenmeye." **(Diyarbakır'dan Serap)**

Kadınlar çocuklarının öncelikle öğretim görmesini, kendilerinin de evlenmeye zorlanmamaları durumunda okula devam edeceklerini belirtmektedirler. Bazı kadınların anlatımlarında gelenek ve göreneklerin etkisini yitirdiğine yönelik ifadeler dikkat çekmektedir. Bu bağlamda eğitim ve öğretim süreçlerine katılıma büyük bir önem verildiği, gelenek ve göreneklerin sorgulandığı ve hatta reddedildiği söylenebilir.

"(çocuklar) Tahsilli olsunlar, okusunlar sonra. ...Gelenek görenek eskide kaldı. ... Okumak isterdim. Okuma yazma insanın hayatıdır, bir geleceğin olur." **(Şanlıurfa'dan Vahide)**

"Evlenmeseydim, ailem izin verseydi, okumak isterdim. Meslek sahibi olmak, daha sonra evlenmek isterdim." **(Şanlıurfa'dan Tuba)**

"Biri kız, diğeri erkek. Bir oğlum var 12 yaşında. Bir kızım var, o da 9 yaşında. ... okul okumasını istiyorum öncelikle. Okuldan sonra da, böyle 20-22-23, o civarlarda evlenmesini istiyorum. Erken evlenmesini istemiyorum." **(Şanlıurfa'dan Müge)**

Görüşülen kadınlar hem kız çocuklarının erken evlenmesine, hem de çocuk yaşta "gelinleri" olmasına karşı çıkacaklarını, erken evlilik konusunda kız ve erkek çocuklarına eşit davranacaklarını ifade etmektedirler.

"Hayır, ben vermem, buna müsaade vermem. ... Hayır ben almam, ve oğlum da istemediği müddetçe kız almam. Kızımı da istemediği biriyle evlendirmem, vermem kızımı. Eşit davranırım. Çünkü ben yaşadığım için, kız çocuklarına yaşatmam bunu." **(Siirt'ten Figen)**

Görüşülen kadınlar erkek çocuklarının evlenmeden önce askerlik yapmaları gerektiğini, kız çocuklarını ise erken evlenmeye zorlamamakla birlikte sınırsız bir biçimde denetimsiz de bırakmayacaklarını ve bu bağlamda daha önce de değinildiği gibi toplumsallaşmış failler olarak kendi erken evliliklerini eleştirmekle birlikte cinsiyetler arası farklılıkları kabul ettiklerini ifade etmektedirler. Diğer taraftan aşağıdaki anlatımda geçen "şımarık" sözcüğünün, örtük de olsa modern çocukluk çağının içine düştüğü ticarileşmeye yönelik bir eleştiri olarak da okunmaya açık olduğunu belirtmek gerekir.

"Erkek oldukları için askere gidip gelsinler öyle. ...Kızım olsa, yok, ben erken yaşta evlendirmem. Benim annemin bana yaptığını yapmam yani. İstediği gibi bir hayatı olmasını isterim tabi ki. Elimden geleni yaparım. Ama onu korumak için yaparım. Ama serbest de bırakıp, şunu, bunu yapsın, şımarık olsun diye de yapmam. Ama elimden geldiği kadar ona yardımcı olurum." **(Şanlıurfa'dan Sevda)**

Bazı kadınlar çocuklarının evlilikleriyle ilgili "kader ve kısmet" kavramlarını kullanmakla birlikte, evlilikte 18 yaş üstüne vurgu yapmaktadırlar. Bu vurgu, bu kadınların kendi çocuklarını erken ve zorla evlendirmeyeceklerini ve kuşaklar arası bir farklılaşmanın oluşmaya başladığına işaret olarak yorumlanabilir.

"İki kız, iki erkek çocuğum var. Ben erken yaşta evlendirilmesine karşıyım. Kader kısmet gelirse, kızlarım 18-20, oğlum da askere gitsin sonra bakarız. Çünkü ben erken yaşta evlendim, onu erken evlendirmeyi düşünmüyorum. Erken evliliğe karşıyım ben." **(Şanlıurfa'dan Gülşen)**

Görüşülen kadınlar anne-çocuk, özellikle anne-kız çocuk arasındaki ilişkiye dikkat çekerek çocukluk çağındaki güvenin önemini vurgulamakta ve kız çocuklarının erken evliliğinin onlara sorularak meşrulaştırılamayacağını ifade etmektedirler.

"İki kızım var. ...Onlarla hem bir anne, hem de bir arkadaş gibi olmak. Bana bir saygıları olsun, bana güvensinler. Ben onlar için her şeyi yaparım, okuturum da. Erken de asla evlendirmem. Bu benim gerçekten ciddi ve ciddi kararım. Yani görücü gelse bile, ben asla bunu kendi kafamdan bile geçirmem. Çünkü görücü geliyor, gidiyorsun, soruyorsun o kıza, o kız bir şey bilmiyor ki. Daha onbeş yaşında, evet mi dese, hayır mı dese. Bilmiyor ki, her şey ona böyle bir oyuncak gibi geliyor. Ben şimdi kalkıp ona sorsam, tamam, o bile" evet" dese, ben onun "evet" demesine bile güvenemem. Çünkü her şey ona oyuncak gibi geliyor. Hiç kalkıp ta ona danışmam. Ben o hatayı yapıp danışmam." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Buraya kadar görüşülen erken ve zorla evlendirilen kadınların aktarılan anlatımlarından bu kadınların kendi çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerine karşı oldukları, eğitim ve öğretim süreçlerinde kalmalarını, meslek sahibi olmalarını istedikleri ortaya çıkmaktadır. Kadınlar ayrıca gelenek ve göreneklere uymayacaklarını, çocuklarının kendi kararlarını kendilerinin vermelerini benimsedikleri açığa çıkmaktadır. Kadınlar ayrıca kız çocuklarına evlilikle ilgili kararlarını sormanın yanlış olduğunu, çünkü çocukluk çağında böyle bir karar verilemeyeceğini, bu nedenle çocuklarının erken evlenmesine izin vermeyeceklerini ifade etmektedirler. Bütün bu anlatımlara dayanarak kendileri erken yaşta evlendirilen kadınların, çocuklarının çocukluk çağında evlendirilmelerine karşı çıkacakları, onlarla arkadaşlık ve güven üzerine kurulu bir ilişki geliştirecekleri beklenebilir. Ancak diğer taraftan toplumsallaşmış failler olarak, yani egemen ataerkil toplumsal ilişkiler ağı içerisinde sosyalleşmiş kişiler olarak erken ve zorla evlendirilen kadınların tek başına köklü bir değişiklik yaratacaklarını beklemek büyük bir iyimserlik olacaktır. Ancak bununla birlikte izleyene bölümde bu kadınların evliliklerine karar veren aktörlerin görüşleriyle kıyaslandığında, yine de geleceğin karar vericileri olarak bir değişimi harekete geçirecekleri ileri sürülebilir.

KARAR VERİCİLER

Karar vericiler daha önce de belirtildiği gibi anket aşamasında kadınlar üzerinden, onların evliliklerine karar verenler arasından kendileriyle derinlemesine görüşme yapılmasını kabul eden; üç ilden farklı cinsiyet, yaş ve meslek grubundan kişilerden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda kendileriyle derinlemesine görüşme yapılan karar vericilerin bazı özellikleriyle üç ile dağılımı görülmektedir.

Tablo 40: Karar Vericiler: Yaş, Cinsiyet, Çocuk Sayısı ve Meslek

	Yaş (ort.)	Cinsiyet		Çocuk Sayısı (ort.)	Çalışma-Meslek			
		Kadın	Erkek		Emekli	İşçi	Esnaf	Ev Kadını
Diyarbakır	59,8	6	3	5.4	1	-	-	6
Siirt	56.5	9	5	5	3	-	1	8
Şanlıurfa	55.5	7	11	6.8	3	9	1	6
Toplam	57.2	22	19	5.7	7	9	2	20

*Çalışma durumuyla ilgi sayılar bazı karar vericilere ilişkin verilerin olmaması nedeniyle eksiktir.

Tabloda da görüldüğü gibi karar vericiler arasında sayısal olarak kadınlar daha fazladır. Ancak iller arası cinsiyet dağılımına bakıldığında Şanlıurfa'da sayısal olarak en fazla erkek karar vericinin derinlemesine görüşmelere katılmış olması dikkat çekicidir. Kadın karar

vericilerin yaklaşık olarak hepsi ev kadınıdır. Diğer taraftan meslek ve iş yaşamına, yani ekonomik kaynaklarla ilişkili özelliklere bakıldığında karar vericilerin çoğunun, yani kız çocukların erken evlenmesine karar veren aktörlerin işçi, ev kadını gibi yoksullukla iç içe toplumsal kesimlerden oldukları görülmektedir. Bu durum erken evliliklerin yoksullukla ilişkisini bir kez daha göstermektedir.

Tablo 41: Karar Vericilerin Eğitim Durumu

	Eğitim															
	Hiç Gitmedi		İlkokul Mezunu		İlkokul Terk		Ortaokul Mezunu		Ortaokul Terk		Lise Mezunu		Lise Terk		Üniversite Mezunu	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Diyarbakır	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
Şanlıurfa	5	3	3	4	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Siirt	5	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	2	-	-	-	1
Toplam	13	3	3	5	1	-	1	2	-	-	1	3	-	1	-	1

*Tablodaki sayılar bazı karar vericilerin eğitimlerine ilişkin herhangi bir veri bulunmadığı için eksiktir.

Tabloya bakıldığında karar vericilerin genel olarak düşük eğitim seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Kadın karar vericiler arasında hiç okula gitmeyenler, erkek karar vericiler de ise ilkokul mezunu olanlar çoğunluktadır. Siirt'te bir üniversite, iki lise mezununun erken evliliklere onay vermesi dikkat çekicidir. Ancak genel olarak bakıldığında erken evliliklere karar veren aktörlerin de erken yaşta evlenmeye zorlananlar gibi düşük eğitim düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Karar Vericilerin Evlilikle İlgili Görüşleri

Görüşülen karar vericilerin büyük bir kısmı erken evliliğe değil, evliliğin kendisine onay verdiklerini, erken evliliklerle ilgili herhangi bir sorunları olmadığını belirtmektedirler. Karar vericiler, evlenecek kadın ve erkeğin sahip olması gereken özellikleri belirtirken egemen toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu değerlere işaret etmektedirler. Evlenecek erkekler için işinin olması, para kazanması, olgun olması, yaşının kadından daha büyük olması, askerliğini yapmış olması, evi geçindirmesi gibi özelliklere sahip olması vurgulanırken; kadınlar için temiz ahlaklı, ailesinin temiz olması gibi daha çok uyum, sadakat, fedakarlık, bağımlılık gibi nitelikler sırlanmaktadır.

"(Kadın) Aile önemli. Ailenin soylu olması, temiz olması ve belli bir kültür alması gerekli. (Erkek) İşinin olması ve temiz ahlaklı olmalı." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

"Meslek sahibi olması gerekir. Askerliğini yapmış olmalı. Yoksa tarlalarda sürünür.

Kadınların meslek sahibi olması gerekli değil. Adamın işi olsun yeter." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

Karar vericilerin ifade ettikleri olması gereken evlilik yaşı kendi aile ve çevrelerindeki evlilik yaşından daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle karar vericiler olması gereken evlilik yaşını daha büyük söylerken, gerçekte hem kendi ailelerinde, hem de çevrelerindeki evlenme yaşının daha küçük olduğunu ifade etmektedirler. Bu aileler kendi çocuklarını erken yaşta evlendirmelerine rağmen, evlilik yaşını 20 yaş üzeri olarak belirtmekte ve "evde kalmış" tanımının kendisine itiraz etmemekle birlikte, bu belirlenimin "kısmet" gibi başka sözcüklerle ifade edilmesini önermektedirler. Kısaca karar vericilerin anlatımlarından, kız çocuklarının erken evliliği konusunda düşüncelerinin net olmadığı, karasız ve değişken olduğu anlaşılmaktadır.

"Mesleğine, eğitim durumuna ve aile yapısına bakmalı. Erkekler için uygun evlenme yaşı yok. Kendilerini hazır hissettiklerinde sorumluluklarını bildiklerinde evlensinler. Onlar için de aynı, ama kadınlar okusunlar, eğitimleri ya da ellerinde bir sanatları olsun. 16-17-18 yaşında evleniyorlar. 30 yaşından sonra evde kalmış diyorlar ama bu laf hoş değil. Kısmet demek daha iyi." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericiler evlilik konusunda dinsel değerlere bağlı, muhafazakar yaşam biçimine işaret eden görüşler ifade etmektedirler. Erken evlenmeye zorlanan kadınların evlilik kararına karşı çıkma konusunda ifade ettikleri "biri mi var, dedi kodu mu var?" "korkusuna" karar vericiler de işaret etmektedirler. Ayrıca karar vericiler annelerin evliliği onaylamasını bu tür dedikoduların varlığı için yeterli kanıt olarak görmektedirler. Diğer taraftan karar vericiler erkeklerin devlet memuru olmasını daha iyi görmekle, bir bakıma ileride görüleceği gibi kız çocuklarının ekonomik refaha sahip erkeklerle evlenmesine kararlı biçimde karşı olmadıklarını da örtük biçimde ifade etmiş olmaktadırlar.

"Gece hayatı olmamalı, gece hayatı olan birine asla kızımı vermem. İslamiyet şarttır (aynı dine mensup olmaları), evini geçindirecek kadar kazancının olması yeterlidir. Memur olması tabii ki daha iyidir, ama erkek evinin geçimini her türlü yapar. Askerliğini yapmış olması önemlidir. Sonra hanımını bırakıp gitmez. Evini yolunu bilir. 22-23 askerden geldikten sonra evlenmeli. O zaman dünyayı tanımış olur, gece hayatına gitmez evini yolunu bilir. 18-20 yaşlarında evlenmeli. Ama okul okuyorsa o zaman başka. Ben kızımı 17 yaşında evlendirdim çok istediler. Annesi 'verelim' dedi, bende acaba bir dedikodumu var diye düşünerek verdim. Takdiri ilahi, kader." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericilerin anlatımlarından erkeklerin kadınlara kıyasla daha geç yaşlarda, iş ve gelir sahibi olmuş, askerliğini yapmış olarak evlenmelerinin evliliklerinin sorunsuz yürümesi için gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Oysa kadınlar için olması gereken evlilik yaşı gerçekleşmiş erken evliliklerden büyük söylense bile eğitim, iş, çalışma yaşamıyla

ilgili nitelikleri erkeklerde olduğu gibi mutlak olarak önemli görmemektedirler. Evliliğin getirdiği sorumlulukları taşımanın zor olduğu hem kadınlar, hem de karar vericiler tarafından dile getirilmesine rağmen, belli bir yaşa gelindiğinde evliliğin kaçınılmaz olduğu ve kız çocuklarının bir an evvel evini, yolunu bilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Evlilik kız çocukları için esas yaşam biçim olarak görülmekte ve bundan başka herhangi bir alternatif düşünülmemektedir. Diğer taraftan yukarıda değinildiği gibi kız çocukları için ailesine önem verilirken, erkekler için bu ölçüt kullanılmamaktadır.

"Evlilikle ilgili görüşüm nedir? Valla bir yaşa gelince evleniyorsun. Ama zordur. Çocuğun olduktan sonra daha zor. Herkes senin eline bakıyor. Söylediklerinin hepsi de önemlidir, erkek işsiz olmaz, ailelerin iyi olması lazım. Kimse pis bir aileden kız da almak istemez kızını da vermek istemez." **(Siirt Karar Verici)**

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde kadınlar da olduğu gibi dini kuralların etkili olmadığı, bu kuralların yanlış yorumlandığı ve araçsallaştırıldığı belirtilmektedir. Diğer taraftan karar vericiler dini kuralların ve uygulamaların zamana göre değiştiğini ifade ederek bugün farklı yorumlanabileceğine işaret etmektedirler. Ancak bununla birlikte daha önce de dikkat çekildiği gibi erken evlilikler konusunda net ve kararlı düşünceler yerine, değişken ve birbiriyle çelişen yaklaşımları ifade etmektedirler. Ayrıca daha önce erken ve zorla evlendirilen kadınların anlatımlarında da görüldüğü gibi karar vericiler de özellikle yaşlılıkta bakım hizmetlerini üstlenmesi için akraba evliliklerine taraftar olduklarını, yine etkili biçimde ata soyunun devamına önem verdiklerini ve kız çocuklarının ev içi işlerde kullanılmasını onayladıklarını ifade etmektedirler. Kimsesiz kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilebileceklerini düşünen karar vericiler için bu durumda evlendirilmek için kadınlar için yaşın herhangi bir önemi yoktur.

"Şimdi zamana göre değişiyor. Hz. Peygamber zamanında 11 yaşına geldiğinde kızlar evlendiriliyordu. Çünkü bir kız aybaşı olduktan sonra evlenebilirdi. Şimdi ki zamana göre 18 yaşını dolduran kızlar evlenebilir, fakat 20 yaşını doldurmuş olması daha iyidir. 25 yaşından sonra evde kalmış olabilir. Benim 3 torunum var, üçü de evde kalmış, yaşları 49,45,36, evde kalmışlar bunlar. Eskiden vardı berdel, ama artık var mı bilmiyorum. Yokluktan da olabilir. Yaşa bakmazlar. Hiçbir olumlu yanı olduğunu sanmıyorum. (Akraba Evliliği) Allah tarafından helal edilmiştir. İki kardeşim de akraba kızlarıyla evlenmişler. Benim iki yeğenim de birbirleriyle evli. Kızım da dayısının oğluyla evli. Mesela ben yaşlıyım, yeğenimi getirirsem yabancıdan daha iyi bana bakar. Yine de kadının vicdanıyla alakalı. Tıbben kötü deniyor, ama benim ailemde bir sürü akraba evliliği var, hiç birinde sakat çocuk yok. Ayrılık olursa çocuklar ortada kalır. Esasen babanın sözü geçer ama kızında fikri önemlidir... Haramdır. Kızlar kendi istedikleriyle evlenemezler. Hepside kendi isteğiyle evlenmişlerdir. Görücü usulüyle evlenseler de ben kendi kızlarımı isteyen kişilerle bir araya getirip yinede soruyorum. 'Sevdin mi, istiyor musun, kabul ediyor musun?' diye ondan sonra karar veriyorum. Kendi isteğiyle evlenenler daha mutlu olur. Görücü usulü evlenenler de, yine

kendileri sevmişlerse istemişlerse daha iyi oluyor. Vebali günahı kendi boynuna oluyor. Benim en küçük kızım en önce evlendi, 16 yaşında dayısının oğluyla evlendi. Kendisi istedi. Kız yetim olursa, sokakta kalacaksa erken evlenmesi daha iyi olur. Erkek çocukta tek evlatsa, babası yaşlıysa erken evlenmelidir. Ya da annesine yardım edecek kimse yoksa erkek evlenmelidir." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericilerin akraba evliliklerine karşı olmadıkları, hatta bilimsel olarak kanıtlanmış tehlikeli sonuçlarını kabul etmedikleri, kendi yaşam deneyimlerine dayandırılan bir güvenle bu evliliklerin yararlı olduğunu düşündükleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ancak karar vericiler açısından da akraba evlilikleri yaşlı kuşakların kendi gelecek kaygılarıyla ilişkilendirilmekte ve daha önemlisi büyükler arasındaki anlaşmazlıkların kız çocuklarına yansıyacağı ifade edilirken farkında olmadan da olsa bu evliliklerin aslında kız çocuklarıyla ilgisi olmadığını göstermektedirler. Diğer taraftan bazı karar vericilere göre akraba evlilikleri küçük yaşta evlilikleri artırmaktadır.

"Yeğenim akraba evliliği yaptı. Hala dayı çocukları birbirleriyle evlendiler. Çok mutluydular. Büyükler kendilerini düşündükleri için akraba kızlarını isterler. 'Elkızı olursa bize bakmaz' diye akrabadan kız almayı tercih ediyorlar. Akraba evlilikleri küçük yaşta evliliği arttırır. Kaynımın kızı, ya da bacımın kızı diye el üstünde tutarlar, hatalarını kapatırlar dışarıya yansıtmazlar. Büyükler arasında ki bir anlaşmazlık hemen kıza yansır." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Daha önce de değinildiği gibi karar vericilerin gözünde evlilik norm, bunun dışında kalan bir yaşam biçimi sapmadır. Karar vericilerin oldukça muhafazakar düşünce yapısına sahip olduklarını hatırlatarak, bunun aslında kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmelerine yatkın bir düşünsel zemin hazırladığı ileri sürülebilir. Kuşkusuz bu düşünsel yapı aynı zamanda aile içi ilişkilerde ataerkil rol ve statü dağılımını benimsemektedir. Karar vericilerin anlatımları bu yapılanmaları benimsediklerini göstermektedir. Diğer taraftan karar vericiler geleneksel toplumsal dayanışma biçimlerini benimsemekte ve kız çocuklarını başlı başına özerk ve eşit kişi olarak değil, ancak dayanaklarıyla birlikte var olabilecek bağımlılık ilişkisi içinde görmektedirler.

"Evlilik dünyanın düzenidir. Evlenmeyip de ne yapacağız. Benim evliliğim berdeldir. Kocamın doğumunu hatırlıyorum. Ben evlendiğimde 21 yaşındaydım. Kocam ise 15 yaşındaydı. Babam dedi bu senin kocandır. Biz de babaya, büyüğe karşı çıkılmaz. İnsanın sahibi varsa, annesi babası arkasındaysa, kocası ona bakıyorsa bu evlilik iyidir. Erkek namusunu korumayı bilecek, çocuklarına sahip çıkmayı bilecek. Kadın, erkek ne derse onu yapmalıdır. Erkeğe karşı gelinmez. Çünkü erkekler evin sahibidir" **(Siirt Karar Verici)**

Ancak bazı karar vericiler erken evlilerde yerleşim yerlerine bağlı olarak farklılaşmalar olduğunu, kentlerde erken evliliklere zorlamanın zor olduğunu, evliliğin aile kararıyla değil, evlenecek kişilerin kararıyla gerçekleşmesi gerektiğini ve evliliğin yaşlı kuşakların değil, evlenen kişilerin ihtiyaçlarıyla ilgili olduğunu belirtmektedirler. Bu yaklaşım modern toplumlardaki evlilik kavrayışıyla örtüşmekle birlikte, böyle düşünen karar vericiler de aileye danışılmasının gerekli olduğunu ilave ederek bir bakıma kuşaklar arası hiyerarşinin devamından yana olduklarını ifade etmektedirler.

"Birbirini anlamak, kendi ile barışık olmak, hoşgörülü olmaktır evlilik. Evlilik bir gereksinimdir. Tarihten gelir. Cinsel ihtiyaçların giderilme olayıdır evlilik. İki insanın birbirini anlaması ve evlilikle ilgili sorumluluk alabilmesi. Erkeğin kadın ile birlikte ortak payda da buluşup çözüm geliştirebilmesi lazım. Kadının evlilik kurumunu anlaması lazım. Beraber yürüme yollarını bulması lazım. Evlenecek kadın ve erkek vermelidir bu kararı. Çocuklar sadece aileye danışmalı. Ama kararı kendileri vermelidir. Bu da artık toplumda ön plana çıkmalı. Okumamış gençleri şehirde de evlendiremezsin. Ama kırsal da durum farklıdır. Orada aileler daha etkilidir." **(Siirt Karar Verici)**

Erken evlendirilen kadınlar da olduğu gibi karar verici kadınlar da egemen ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerini benimseyip içselleştirerek, kız çocuklarına aktararak yeniden üretmektedirler. Onlara göre kadınlar aile içinde itaatkar olmalı, kocasını dinlemeli ve az konuşmalıdır.

"Evlilik yani aslında nasıl söyleyeyim. Adet gibi olmuş. Büyüdüğün zaman mesela kızlar için kamil olmuşsan evleniyorsun. Yoksa ne yapacaklar. Evleneceksin. Hoş hep babanın evinde kalacaksın. Erkekte öyle. İnsan evleniyor ki bakılsın, çocuğu olsun. Hoş öyle değildir. Oda önce insanlıktır. Sonra işi varsa, ailesi iyiyse oluyor zaten. Ama eskiden askere gitmeden evleniyorlardı. Benim kocamda öyleydi. Sonra üzerime kuma getirdi. Ben hastalandım. Şimdide zor konuşuyorum. Kadın da az konuşacak, saygılı olacak, kocasını dinleyecek. Evine çocuklarına bakacak. İdare edecek. İdaresiz olmuyor. İnsanın annesi babası, amcası, dayısı vardır. Onlara soracaksın. Onlar büyüktürler, dünya görmüşler. Öyle sahipsiz git evlen. Ayıptır. Kimse anasız babasız doğmamış. Öyle şeyler nedir. Gidip buluyorlar evleniyorlar." **(Siirt Karar Verici)**

Karar vericilerin buraya kadar aktarılan anlatımlarına dayanarak çoğunlukla evlilik konusunda muhafazakar düşüncelere sahip oldukları, geleneksel, ataerkil toplumsal yapıları benimsedikleri ve önem verdikleri, erken evlilikler konusunda sıklıkla onaylayan, ancak kararsız ve değişken biçimde karşı çıkan görüşler ifade ettikleri söylenebilir.

Karar Vericilere Göre Erken Evlilikler

Erken evlilikleri etkileyen en önemli etkenlerden biri akrabalar arası evliliklerdir. Akrabalar arası erken evlilik süreci, daha önce de değinildiği gibi, eğer herhangi bir vasiyet veya önceden verilmiş bir söz yoksa çoğunlukla kız çocuklarının gelişim sürecinde serpilip güzelleşmesini takiben, akrabaların kızın yabancıya gitmemesi düşüncesiyle kıza talip olması ile başlamaktadır. Aileler kız çocuklarının " toplumsal yükünden" kurtulmak için onları erken yaşta evlendirmekle birlikte, diğer taraftan akraba evliliklerine onay vererek bir bakıma kızlarının güvenliğini ve mutluluğunu garanti altına aldıklarını, akraba oldukları için kızlarının eziyet görmeyeceğini düşünmektedirler. Akraba evliliklerinde sadece kız çocuğunun evlenip gittiği taraf değil, kendi ailesi de çocuklarını yaşlılıkta akrabalarına güvence olarak görmektedirler. Ancak karar vericiler evliliklerde herhangi bir sorun yaşanması durumunda, bunun görmezden gelinme olasılığının akraba olmayanlara kıyasla daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Bu durum kuşkusuz erken ve zorla evlendirilen kız çocuklarının olumsuz koşullar içinde yaşamaya devam etmesi anlamına gelmektedir.

"Benim çocuklarım amca çocuklarıyla evli. Bizim ailede yüzde seksen akraba evliliği yapılır. Ağabeylerim akrabalarımızın kızlarıyla evli. Kız güzeldir, kızı tanıyordur, huyunu suyunu biliyordur. Yabancıyı getirmektense akrabasını tercih eder. Kız güzeldir, başkasına gitmesin diye erkenden istenir. Mesela benim kızım ağabeyimin gelinidir. Ne kadar sevmese de, amcasıdır illa acır. Hastalandığında bakar, hizmet eder. Olumsuz yanı var, bozuldu mu kimse kimseye bir şey diyemez. Akraba olduğu için bir sorun olduğunda, ne ben bir şey söyleyebilirim, ne de onlar bir şey söyleyebilir. Kırgınlık oldum mu, iki aile de etkilenir. Yabancı olsa bazı şeyler daha kolay konuşulur." **(Urfa Karar Verici)**

Bazı karara vericilere göre esas olan imam nikahıdır ve imam nikahının olmaması durumunda resmi nikah haramdır. Diğer taraftan kız çocuklarının evliliği söz konusu olduğunda yaşlarının o kadar da önemli olmadığı, akrabalar arası evliliğin gerçekleşmesinin öncelikli olduğu anlatılmaktadır.

"Akraba başkadır. Sana güçtür. Kuvvettir. İnsanın sahibi olsa iyidir. Yabancılar başkadır. Evinden değildir. Sen amcana, yengene daha iyi olursun. Elhamdullillah biz müslümanız. Önce imam kıyacak. Yoksa olmaz. Esas imamdır. O olmazsa zaten diğeri haramdır. Sonra diğeri. Eskiden herkes küçük evleniyordu. Yaşları küçüktü. Ama şimdi her halde adam askere gitmezse kolay kolay evlenmez. Şimdi benim kızımı amcasının oğlu istese ben başkasına önce vermem. Benim oğlum varsa, benim yeğenim varsa, ben derim önce onlar olsun. İnsan akrabasını kırmak istemez. Ayıptır. Birbirimizin yüzüne bakıyoruz. Mesela, insanın evde kayın pederi varsa, kaynanası dese' oğlum sen kızını abinin oğluna

ver, bacının oğluna ver', işte o zaman dinliyoruz. Demiyoruz yok. Veyahut biz de söylüyoruz oğullarımıza. Bazen onlarında gönlü birbirine düşüyor. Diyorlar baba hele amcamın kızını bana iste, teyzemin kızını bana iste. Bazen anneler istemiyor kaynının oğluna kızını versin, ya da oğluna onun kızını alsın. Diyor benim kardeşim var. İşte o zaman belki istemezler. Ya da bazen erkeklerde istemiyor. Kızlarda istemez ama sonunda babasıdır, akrabasıdır, bir şey demiyorlar." **(Siirt Karar Verici)**

"Aileler bir birini tanıdığı için. Bir de mal varlığı çoksa akraba evliliği tercih edilir. Yabancı gelip maldan faydalanacağına benim kanımdan olan faydalansın diye düşünülür. Arttırabilir. Bir kız güzelse, görücüsü çoksa, amca kız başkasına gitmesin diye oğluma istiyorum der. Oğlan da 'ben bu kıza talibim', bu eve görücü gelmesini istemediğini belirtir. O günden sonra kimse o kıza talip olmaz. Babalar anlaştıktan sonra kız istediği kadar reddetsin, sonunda kabul etmek zorundadır. Hiçbir olumlu yanı yoktur. Akrabalar arasında saygı kalmıyor. Bir hatası olduğunda söyleyemiyorsun. Akraba evliliğinin tıbbi bir yanı da var. Sakat çocuklar doğabilir, özürlü çocuklar doğabilir." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericiler de akraba evliklerinde önceliğin amcaoğlunda olduğunu ifade etmektedirler. Erken evliliğe karar veren temel aktörün baba olduğunu ve bu durumda kız çocuklarının hiçbir şekilde karşı durma imkanlarının olmadığını vurgulamaktadırlar. Diğer taraftan bazı karar vericiler akrabalar arası evliliklerin sağlıkla ilgili sakıncalarını kabul etmekte ve karşı olduklarını örtük olarak da olsa göstermektedirler.

Bazı karar vericiler göre evlilik erkek çocuklarını sokaktan ve gece yaşamından kurtarmanın bir aracı olarak görülmektedir. Ayrıca kız çocuklarının okula gitmemesi durumunda erken evlendirilmesinin gerekli ve zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre kız çocuğunun evde kaldığı süre uzadıkça dedikodu, namus gibi "sakıncalar" ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla karar vericilere göre kız çocukları okula devam etmiyorlarsa yaşlarının ne olduğuna bakılmaksızın evlendirilmeleri gereklidir. Bu noktada daha önce de değinildiği gibi okula devam eden kız çocuklarının da dedi kodu, namus gerekçesiyle okuldan alındıklarını hatırlamak gerekir.

"Kız çocuğudur okumuyorsa evde fazla kalması iyi değil. Dedikodular çok fazladır. Mecbur kalıyorsun, ya alacaksın, ya vereceksin. Elin de olmayan şeyler yapabilirsin, öyle konuşuyorlar ki bazen. Evine erken gelir bir eşi olduğunu bilir. Evini bilir. Şimdi oğlumu arıyorum neredesin diye soruyorum, geliyorum baba diyor saat 11-12 yi buluyor. Çocuğu gece hayatından kurtarır." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericiler erken evliliği 14-19 yaş aralığında tanımlamakta ve çocuklarını erken evlendiren ailelerin çevreden tepki gördüğünü belirtmektedirler. Ayrıca bazı karar vericilerin anlatımlarından erken evliliklerin sorgulanmaya ve yadırganmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

"14-15 yaşında evlenirlerse erken evlilik olarak tanımlanır. Biz kızımız erken evlendirdik diye çevremizdeki birçok kişi bizi yadırgadı. Neden erken evlendirdiniz diye soruyorlar." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Benzer biçimde bazı karar vericiler de akrabalar arası evliliklere, berdel evliliklere karşı olduklarını ifade etmektedirler. Bu karar vericilerin, aşağıdaki anlatımlarda görüldüğü gibi, ağırlıkla Diyarbakır'dan olması bu kentte Şanlıurfa ve Siirt'e kıyasla erken evlilikler konusunda belirli bir duyarlılığın oluşmaya başladığı veya hali hazırda böyle bir eleştirel yaklaşımın olduğu biçiminde yorumlanabilir.

"Öncelikle boşanma, ayrılma olmaz akrabalar arasında. Birbirlerinden utanırlar kavga etmezler. Akraba evliliği erken yaşta evliliği arttırır çünkü kıza talip çıkmaya başlamadan önce evlendirilirler. Aileler bir birini daha çok sever sahiplenir. Çocuklar sakat doğuyor. Benim 3 torunum var biri duyma özürlü diğeri geçici felç geçirdi. Dr. Akraba evliliği olduğu için dedi." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Beraber kardeş gibi büyüdüğün biriyle nasıl beraber olunur. Akraba evliliğinin hiçbir olumlu yanı yoktur." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Feodal yapı kadının hayatının zehir olması üstelik bir değil iki kadının hayatının zehir olması. Çevremde ve ailemde berdel yok. Ekonomik durum, başlık parası miras, akraba ilişkileri hepside faktördür. Berdelde yaş farkı yoktur. Miras ve sermaye için verildiyse ailelerin adına olumlu olabilir. Aklıma bir şeyin karşılığı, alış veriş takas gelir çağdışı ve ilkel buluyorum." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Şu an değil de eskiden 15/16 yaşında, 15 olmadan evlenenler de vardı. 80'li yıllarda. O zaman biz çocuktuk. Ama şimdi herkes bilinçlendi. Ağa kapıya gelse, 'bu kızı istiyorum' derse, gel erkeksen verme. Köyden seni kovar mahvolursun. Ama şimdi ağalık yok, paşalık yok. Ağada sensin paşada sensin." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericilere göre de erken evliliklerde toplumsal değerler, gelenekler, dinin yanlış yorumlanması, ekonomik durum, yerleşim yeri etkili olmaktadır. Daha önce hem erken evlendirilen kadınların, hem de diğer karar vericilerin bu başlıklara değindikleri dikkate alındığında erken evliliklerin "kurban" ve "fail" taraflarının nedenler konusunda benzer görüşlere sahip oldukları söylenebilir.

"Dini inançları kullanıyorlar, öne sürüyorlar. Dini inançlara göre 13-15 yaş olarak söyleniyor. Geleneklerin de dini yönden etkisi vardır erken evliliklerde. Geleneklerde dinin inançlara göre şekillenir. Zenginlere göre fakirler daha erken evleniyorlar. Şehirdekilere göre de köydekiler daha erken evleniyorlar. Eğitim ve ekonomik durum önemle üzerinde durulması gereken konular. Bu arada faktör olarak ta gelenekler, dini inançlar, evde kalama korkusu var." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Yoksul aileler daha çabuk evlendirir. Geçim sıkıntısı ailede geçimini sağlayamadığı için. Köyde yaşayanlar daha erken evlenirler. Okumayan kızlar daha çabuk evlenir. Çevrenin dedikodusundan. Biran önce evlensin namusuna bir laf gelmesin diye erken evlendirilirler. Kız çocuğudur,' evde kalmış' denmesin diye erken evlendirilirler." **(Urfa Karar Verici)**

Erken evlilikleri meşrulaştıran gerekçeler olarak sıralanan yukarıdaki nedenler sıklıkla iç içe geçmekte ve biri diğerini çoğaltmaktadır. Özellikle kadın karar vericiler, yani anneler bu iç içe geçişlerin sonucunda kendi yaşadıkları olumsuzluklardan kız çocuklarını koruma amacıyla erken evliliklere onay verebilmektedirler.

"Ben yıllarca çok yoruldum. Eşim anlayışsızdı. İkimizde çalıştığımız halde bütün yük bendeydi. Çocuk bakımı, ev işi yemek, misafir... o zaman kreş de yoktu. Çocuklarımın üçünü de her gün annemlere bırakıyordum. Eşim yardımcı olmuyordu. Yemek tuzlu olsa şiddet görüyordum. Maaşımın ne kadar olduğunu bile bilmiyordum. Eşim bankadan çekiyordu. Bütün bu yaşadıklarımı kızım da yaşamasın diye hali vakti yerinde bir aile isteyince kızımı zorlayarak onaylamasını istedim. Anadolu Lisesine gidiyordu. Kendi isteğimle 15 yaşında okuldan alıp evlendirdim." **(Urfa Karar Verici)**

Karar Vericilere Göre Evliliğe Karar Veren Aktörler

Karar vericiler göre erken evliklere karar verecek aktör babadır. Evlendirilecek kız çocuklarına görüşleri sorulabilir, ancak bağlayıcı olan babanın kararıdır. Babalar kızlarını evlendirecekleri erkeği ve ailesini araştırmakla yükümlüdürler. Gerekirse kızlarını caydırmak zorundadırlar. Ancak kızların ailenin kararına uymadan, başka birine kaçma tehlikesi olduğu için aile erken davranmalı ve kız çocuğunu kendi isteği ve kararına göre zorla da olsa evlendirmelidir.

"Köylerde 15- 16 yaşlarından itibaren görücü gelir. Öncelikle ana-babanın sözü geçer. Son sözü baba söyler, ama aşiret varsa tabii ki aşiret reisinin sözü geçer. Tabi ki kızında söz hakkı vardır. Eskiden olsa sorulmazdı ama şimdi sorulur. Sorulması lazım bence. Kendi istediğiyle evlenebilir, ama önce babanın araştırması lazım. Aile kimdir, çocuğun kötü alışkanlıkları var mıdır? Araştırıp kızına söylemeli, kötü huyları varsa kızını caydırmaya çalışmalıdır. Ama çocuk iyiyse, kısmetse verirsin. Ana baba tepki gösterir. Ama kızların çoğu böyle durumlarda kaçıyor, buna meydan vermemek için aile erken davranmalı. Aileyi araştırmalıdır. Ailenin yaramaz bir durumu varsa kızını caydırmaya çalışmalıdır... Birbirlerini tanımaları daha iyidir. Karar derken, ben yine buna getiririm, ekseri baba karar verir, ama kızın da evleneceği kişiyi tanıması şarttır." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericilerin anlatımlarında kız çocuklarının babalarının verdiği evlilik kararına ikna edilerek uymalarının sağlandığı ve ikna işini kız çocukları üzerinde etkili olan arkadaşları veya akrabalarının tamamladığı aktarılmaktadır.

"Anne baba uygun görmüşse, kız 'hayır' dese bile bir arkadaşı ya da akrabadan birleri kızla konuşup ikna ederler. Kızlar kendi istedikleriyle evlenemezler." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericiler göre kız çocuklarına yukarıda da değinildiği gibi şekilsel olarak, usulen kararı sorulmaktadır. Bu durumda kız çocukları kendi kararıyla evlendiklerinden, suçlayacak kimse kalmadığı için sorumluluklarının daha çok farkındadırlar ve böylece daha mutlu bir evliliğe sahiptirler. Bu bağlamda erken evliliklerin adeta "vekaleten evlilik" olduğu söylenebilir.

"15-16 yaşlarında görücü gelmeye başlar. Güzelleşti mi, serpildi mi, yaşına bakmadan gelmeye başlıyorlar. Aile büyüklerinin sözü geçer. Kadınların değil, ailedeki erkeklerin; amca, dayı, baba, ağabey sözü daha çok geçer. Evlilikler daha erken yaşlarda olur. 15-18 yaşları arasında evlendiriliyorlar. Usulen soruyorlar. Kendi istekleriyle evlenebilirler tabi ama, yine de aile destek verirse. Azda olsa tepki veren var tabi. Ailemde kendi istediğiyle evlenenler var. Kendi kararıyla evlenenler daha mutlu oluyor. Çünkü sorumluluklarını daha iyi biliyorlar. Ortada suçlayacak kimse olmadığı içinde daha mutlu oluyorlar." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericiler tarafından kız çocuklarının aklının ermediği, doğru kararlar alamayacağı ve aileye uymayan birini bulup evleneceği sıklıkla ifade edilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi karar vericilerin erken evlilikler konusundaki görüşleri kendi içinde tutarsız ve çelişkili durmaktadır. Karar aktörleri konusunda da benzer tutarsızlık görülmektedir. Bir taraftan kız çocuklarının doğru karar alamayacakları ileri sürülerek çocuk oldukları kabul edilmekte, ancak diğer taraftan kendi karar verdiğinde sorumluluklarının bilincinde olacağı ileri sürülmektedir. Bütün çelişkiler bir yana, karar vericilerde esas ve ortak olan noktayı, evlilik kararının aile tarafından verilmesinin gerekli olduğu oluşturmaktadır.

"Evlilik kararını tabi ki büyükler vermelidir. Aileler yani büyükler önemlidir. Onların sözü olmadan hiçbir şey yapılamaz. Anne baba. Ne derse odur. Kız ne biliyor. Aklı ermiyor. Çünkü küçüktür daha. Büyükler çok şey yaşamışlar, çok şey görmüşler. Onlar kim iyidir kim kötüdür bilirler. Kızı bıraksan gidip yaramaz yaramayan birine varır. Onun için kararı aileler vermelidir." **(Siirt Karar Verici)**

Bazı karar vericilere göre karar veren aktör baba olmakla birlikte kız çocuklarının katılmadığı evlilik kararları uygulanmamalıdır. Ancak bu karar vericiler bile kız çocuklarının babalarına olan saygısından, istemedikleri bir karara uymak zorunda olacaklarını düşünmektedirler.

"Bu konu aileden aileye değişir. Bazı aileler soruyorlar, eğer kızları istemiyorsa vermiyorlar. Bazıları soruyor, kız istemiyor ama yine de veriyor. Zaten bazısı da hiç sormuyor kızına. Ben sordum. Kızım da kabul etti. O hayır deseydi, ben vermezdim. Belki de bana olan saygısından bir şey demedi. Ama bilmediğim, kötü bir aile olsaydı zaten kendim vermezdim." **(Siirt Karar Verici)**

Ancak daha önce de değinildiği gibi bazı karar vericilere göre erken evliliklerde söz konusu olan erken olması değil, evliliğin kendisidir. Anneler-babalar, akrabalar çocuklarının evlenmelerini desteklemektedirler. Bu görüşe göre evlenme başlı başına yaşına bakılmaksızın değerli ve olması gerekendir. Ayrıca çocuklar ailenin tasarrufunda olduğu için aile çocuğuna istediğini yapma hakkına sahiptir ve kimsenin hesap sormaya hakkı yoktur.

"Bakın şimdi insanlar küçük yaşta evliliği değil, çocukların evlenmelerini destekliyorlar. Yoksa küçüktür, hadi hemen verelim demez herhalde kimse." **(Siirt Karar Verici)**

"İnsanlar çocuklarını evlendirirken küçük evlendireyim diye bakmaz bence. Şimdi ben kızımı verirken aileyi de sordum. İsteyeni de. Ona göre verdim. Doğru bir aile, ya da insanlar olmasaydı vermezdim. Başkalarının işine karışmamak lazım." **(Siirt Karar Verici)**

Bazı karar vericiler ise erken evliliklerin bir sorun olarak görülmesini eleştirmekte ve evlilikte önemli olanın yaş değil, mutluluk olduğunu ifade etmektedirler.

"Erken evlilikler bazı yerlerde çok abartılıyor. 180 bin erken evlilik olduğu tahmini var. Bu evliliklerde mutluluk araştırılmalıdır. Eğer sorun yaşanmıyorsa bu güzel olmuştur denilir. Erken evlilikleri bu kadar irdelemek doğru değil. Evlenip sorunlar yaşayan, bunalan kadınlar intihar ediyor. Bunun erken evlilikle ilgisi yok. Bu yapılan anketler bunun önüne geçemez diye düşünüyorum. Süreç ve yaşam tarzı insanı huzursuzluğa götürür." **(Siirt Karar Verici)**

Karar Vericilere Göre Erken Evliliğin Zorlukları

Bazı karar vericiler erken evliliklerin olumsuz yanlarını cinsiyetler arası farklara dayanarak açıklamaktadırlar. Bu yaklaşıma göre erken evlilikler, kız çocukları açısından kendilerinden beklenen rolleri yerine getirmedikleri, ev içi işlerin ağır yükünü taşımayacakları için olumsuzlanırken, erkekler açısından "namus nedir bilmeme, eve erkek arkadaşlarını getirme" gibi kadının denetimiyle ilintili alanlar üzerinden eleştirilmektedir.

"Daha dünyadan haberi yok. Kız o eve gidiyor, ev hanımı olacak, yemek yapmayı bir yana bırak çay yapmayı bilmiyor. Her şeyden biraz anlamalı. Daha çocuktur. Bir evin hakkından çıkamaz. Erkek de, yani eşin ne olduğunu bilmiyor, namus dedin mi ne olduğunu bilmiyor. Sokakta ki arkadaşlarını da evine götürür. Neyin ne olduğunu bilmiyor." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericiler kız çocuklarını erken evlendirmenin doğru olmadığını düşünmekle birlikte bunu açıklamaya çalışırken bu kız çocuklarının durduğu yerden değil, onların bağımlı oldukları diğer ilişkiler ağı içerisinden konuşmaktadırlar.

"Çok erken olursa iyi değildir. Ama normal evlenirlerse, iyi olur. Hayata daha erken başlıyorlar. Bu da iyidir. 12 13 yaşında olursa tabi ki kötü bir şeydir. Ben de buna karşıyım. Gelini 12 yaşında getirdim, çok çektim. Yaşı normal olsaydı, her şey çok daha rahat, daha iyi olacaktı. Her şeyi bilecekti. Saygılı olacaktı. Çok pişman oldum ben." **(Siirt Karar Verici)**

Karar vericilere göre erken evliliklerin birçok zorluğu bulunmaktadır ve bu zorluklar aslında kız çocuklarının çocukluk çağında olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı karar vericiler kız çocuklarını erken yaşta evlendirmelerini yanlış bulduklarını ve bu yanlıştan pişman olduklarını ifade etmektedirler. Tekil olmakla birlikte bu yaklaşıma dayanarak erken evlilikler konusunda belirli belirsiz bir farkındalığın oluşmaya başladığı ileri sürülebilir.

"15-16 yaştaki evlilikler erkendir. Kız her şeyi bilmeli biraz. Çevreyi tanımalı, yemek yapmayı bilmeli, yaş 20 olması iyidir. Onun öncesi çocuktur, daha oturup kalkmasını bile bilmez. Benim 17 yaşında evlenen kızımı bile her gün arıyorum. Daha çocuktur. Bir torunum olmasına rağmen arıyorum. Çocuğuna bakıp bakamadığını merak ediyorum, hanıma diyorum git bak. Benim yaşıtlarım erken evlendiler. O nesille bu nesil bir değil. O zaman ki genç kızla şimdikide bir değil. Şimdi teknoloji gelişti. İnternete giriyorlar. Çevremde 16-17 yaşında evlendirilen çocuklarda var. Genç kızlığını bildiğim biri vardı, geçenlerde gördüm torunu olmuş. Kızım geldi aklıma, ben de aynı hatayı yapmışım kızımı 17 yaşında evlendirmişim. En iyisi fazla uzatmayalım bende bu hatayı yapmışım ha 16 ha 17." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericiler de erken yaşta evlilikleri çocukluk ve çocukluk çağına uygun toplumsallaşma bağlamında eleştirmektedirler ki, bu da önemli bir değişime işaret olarak yorumlanabilir.

"Olumsuz yanları çok var. Benim şimdiki aklım olsaydı vermezdim kızlarımı. Erken anne oluyorlar, o eve alışamıyorlar. Bebekle oynarken tutup gelin ediyoruz. Çocukları oluyor, bir şey eksik olsa adam dövüyor, sövüyor." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

"Erken evlenen kıza artık olgunlaşmış, evinin kadını olmuş gözüyle bakılır. Çocuk olduğu unutulur. Hatta kıza kayınbaba, kaynana ve kayınlarına hizmet et, işlerini gör diye nasihat edilir. Kocandır döver de, sever de gibi öğütler verilir." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

Erken evliliklerin sadece Güneydoğu Anadolu bölgesine atfedilmesi karar vericiler tarafından tepki görmektedir. Erken evliliklerin gelenekle, dinle, takdiri ilahiyle bağı kurularak her yerde görülen bir toplumsal olgu olduğu, kısmeti gelenin yaşına bakmadan evlendirilmesinin doğru bir tutum olduğu vurgulanmaktadır.

"16, 17 yaşında eğer evleniliyorsa erkendir. Bu kötü bir şey olarak karşılanmaz. İstenildi ve verildi. Şimdi bazıları 11-12 yaşında evlendiriyor. O zaman sorun, ama bu sadece bu bölge de yok ki. Bir sürü yerde böyle şeyler oluyor. Dedim ya kısmettir. Her şey, yani erken öğreniyorsun her şeyi, çocukların çabuk oluyor. Eğer anlaşmıyorsan kötüdür. Gerçi erken sorumluluk ta bazılarına ağır gelebilir." **(Siirt Karar Verici)**

ERKEN EVLİLİKLERİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Derinlemesine görüşmelerde hem kadınlara, hem de karar vericilere erken evliliklerin önlenmesine ilişkin önerileri de sorulmuştur. Bu bölüm, bu öneriler ile proje kapsamında Diyarbakır ve İstanbul'da yapılan iki çalıştayın katılımcılarının erken evliliklerin önlenmesine yönelik önerileri içermektedir.

Kadınların Önerileri

Erken yaşta evlenen kadınların istisnasız hepsi uygun, olması gereken evlilik yaşını kendi evlendikleri yaştan daha yüksek olarak ifade etmektedirler. Kendi kız çocukları için tasarladıkları gelecek onların okutulmasını ve daha geç evlendirilmesini içermektedir.

"21-22 yaşlarında, yani ne kadar kadın büyük olsa o kadar iyi. Erkeğin 27'nin üstünde olmalı. Hani olgunlaşıyor aklını topluyor. Genç oldu mu, insan biraz zorluk çekiyor diye düşünüyorum." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

"Hani dediğim gibi, insanın önce bir mesleği olacak, bir kariyeri olacak, ondan sonra, yani ondan sonra zaten evlilik gelir arkasından. Hani erken yaşta evleniyoruz, daha gözümüz açmadan koca yanımızda, bütün evin yükü omzumuzda. Ben buraya geldiğimde ne yemek yapmasını biliyordum, ne bir ütü biliyordum. Ben öyle etrafıma bakıyorum, hiçbir şey bilmiyorum, ister istemez minnet çekiyorum, diyor 'bak bilmiyor, öyledir böyledir işte, olgun olsaydım, her şeyin farkında olacaktım, her şeyi bilecektim, öyle yani. Bu yönden insan küçük yaşta asla evlenmemeli bence." **(Diyarbakır'dan Sümeyre)**

"Onlarla hem bir anne, hem de bir arkadaş gibi olmak. Bana bir saygıları olsun, bana güvensinler. Ben onlar için her şeyi yaparım. Okuturum da. Erken de asla evlendirmem. Bu benim gerçekten ciddi ve ciddi kararım. Yani görücü gelse bile, ben asla bunu kendi kafamdan bile geçirmem. Çünkü görücü geliyor, gidiyorsun soruyorsun o kıza. O kız bir şey bilmiyor ki. Daha 15 yaşında. Evet mi dese hayır mı dese bilmiyor ki. Her şey ona böyle bir oyuncak gibi geliyor. Ben şimdi kalkıp ona sorsam tamam. O bile evet dese, ben onun evet demesine bile güvenemem. Çünkü her şey ona oyuncak gibi geliyor. Hiç kalkıp da ona danışmam. Ben o hatayı yapıp ona danışmam." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Erken yaşta evlenen kadınların birçoğu kendilerinin evlilik kararlarının babaları tarafından verildiğini belirtmektedirler ve buna bağlı olarak erken yaşta evliliklerin engellenebilmesi için öncelikle babalara yönelik adımların atılması gerektiğini ifade etmektedirler.

"Babalara uyarılar gerekiyor. Küçük yaşta evlendirmeyin. Küçük yaşta evlendiriyorsun, bilmiyorsun kızının başına ne geliyor? Ne bitiyor? Çok kadın öldürüyorlar. Küçük yaşta evlendiriyorlar. Birkaç çocuğu var, boşananları öldürüyorlar." **(Siirt'ten Nuray)**

Kadınların birçoğu sadece anne-babaların değil, aynı zamanda çocukların da erken evlilikler konusunda okulda eğitilmesi gerektiğini, ayrıca dinsel kurumların da cemaati bilinçlendirmesini önermektedirler.

"Anne ve babalar eğitilmeli, okullar da çocuklara eğitim verilmeli, Cuma namazlarında kızların küçük yaşta evlendirilmemesi için sohbet verilmeli." **(Şanlıurfa'dan Türkan)**

Bazı kadınlar ise erken evlendirilen kız çocuklarının süreç içinde ailesi tarafından evliliğe yavaş yavaş yönlendirildiğini, bu nedenle kız çocuklarının uyanık olması gerektiğini ifade etmektedirler.

"Anne babanın duyarlı olması lazım. Onlar istemezse zaten kimse kızını veremez. ...Aileler bilinlendirilmeli, kızların da istememesi lazım. Anne-baba önceden akıllarına koyuyorlar, sonra onlara sorduklarında susuyorlar. Kızların da karşı çıkması lazım." **(Şanlıurfa'dan Tuba)**

Erken evlendirilen kadınların bir kısmı anne ve babaların çocuklarını bu konuda eğitmelerini, çocuklarına karşı anlayışlı olmalarını önermektedirler.

"Tabi. Anne babalar çocuklarına anlatsınlar, her şeyi bilsinler, konuşsunlar, anlatsınlar. Zaten, bilseler erken yaşta evlenmezler. Mesela, anne baba anlayışlı olursa zaten erken yaşta evlendirmezler." **(Siirt'ten Mizgin)**

Ancak bütün bu öneriler arasında sıklıkla ailelere ve onların sorumluluğuna vurgu yapılmaktadır.

"Aileler tabi ki, anne, baba, çevre. Çünkü, çok az kişi vardır severek erken yaşta evlilik yapan. Yani ailelerin zoru olmazsa, zannetmiyorum, çok fazla erken yaşta evlilik yapan olur." **(Siirt'ten Esma)**

Ancak bazı kadınlar erken evliliklerin önlenmesi konusunda oldukça karamsardırlar.

"Eğer ki aile karar vermişse, hiçbir şey engel olamaz. ...Yani aileler karar vermişse, hiçbir çaresi yok. Çünkü ben çok şey denedim, olmaması için. Her şey denedim. Hatta, beni annem üç gün odaya kapattı, ben yine pes etmedim. İntihara kakıştım, bileklerimi kestim, yine vazgeçilmedi. Hiç kimse demedi; 'yazık, günah, bak ölüme kadar gitti, geri çevirelim' diye." **(Şanlıurfa'dan Emel)**

Karar Vericilerin Önerileri

Erken evliliklerin önlenmesine yönelik karar vericilerin ortaklaştığı en önemli konu kız çocuklarının eğitim hayatlarına devam etmeleri ve kendi haklarını savunabilecek duruma gelebilmelidir. Yasaların erken evliliğin önüne geçemeyeceğini, caydırıcı olamayacağını, ayrıca uygulanmadığını dile getirmektedirler. Bu nedenle evlilik toplumun ve sürecin aktörlerinin bilinçlendirilmesi ve erken evliliğin olumsuz yanlarının anlatılması gerektiğini ifade etmektedirler.

"Yasalar konulsa iyi küçük yaşta evlenmesinler. Babadır genellikle anne çok etkili olamaz. Okula gitmeleri, okumaları lazım. Anne baba okula gitmelerini desteklemeli." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

"Okumak şart. Okursa başına ne geleceğini bilir, önünü görür. Yasaları pek bilmiyorum. Yasalara uyulursa iyidir. İmam yasak olduğunu biliyor ama bana yok diyemiyor. Bizim kabilede ağabeyim söz sahibidir. Diyelim ki bir kızı istediler, yaşı küçük orada ağabeyim diyebilir ki, 'kızın yaşı küçük bekleyin büyüsün.' Bende kızımı başkaları istiyordu, o yüzden erken evlendirmek zorunda kaldım. Kızlar okusun, eğitim alsın, 18 yaş ve üzerinde evlenmeleri için çıkan yasalar uygulansın." **(Şanlıurfa Karar Verici)**

"Kızlara okumaları, meslek sahibi olmaları gerektiği anlatılmalı. (Yasalar)Yeterli değil, çünkü cezalar az, caydırıcı değil. Aileler bilinçlendirilmeli eğitim şart." **(Diyarbakır Karar Verici).**

"Bence erken vermemeleri lazımdır. Annesi tarafından eğitilmesi lazım." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Yaşla ilgili söyleyeyim, 18 yaşından önce evlenilmesin. Biraz dünyayı bilmesi lazım. Bizim burada bir gerçektir, kız çocukları okutulmuyor. Anneden ne öğrenmişse. Okul okusa zaten erken evlenmez, en erken 22'ye kadar bekler. Eğitim şart. Erkek evde hakaret etti,

hakkından çıkmalı. Okumadıktan sonra 16-17 de gider. Aileler erken yaşta evlendirmesin. Bir ana çocuğunun kabiliyetini bilsin, o sorumluluğu taşıya bilir mi? Anne, babayı uyarırsa kızıyla ilgili, baba vermez. Eski nesil gibi değil, kadınlara köle gibi davranıyordun; öyle değil artık. Benim annemin sözü asla geçmezdi, babam 'ben dediğimi yaparım' diyordu. Bu zihniyet değişmeli. Şehir merkezinde bir şey diyemem, ama kırsal kesimde erkeğin durumu iyi oldu mu, kadının lafı asla geçmez. Ama kadının ailesi biraz dişliyse kadına bir şey yapamaz. Ben damatlarıma sürekli söylüyorum; 'kızımın gözünde yaş görürsem senle başka türlü konuşurum.' Baba kızının arkasında dağ gibi durmalıdır. Karşı taraf bunu görürse o kıza dokunamaz. Şehir merkezinde demeyeyim de, kırsal kesimde ne yaparsan yap istedikleri yaşlarda evlendirirler. Köylerde bu konu sık sık konuşulmalı anlatılmalı. 20 tanesi anlamaz 2 tanesi anlar, ne kadar kurtarsan kardır. Herkesin evinde televizyon var izdivaç programları yerine çocuk yaşta evliliklerin olmamasına yönelik program yapılsın. Bir reklam var sınıfta yoklama yapılıyor, kız çocukların biri tarlada, biri gelinlikli bunlar arttırılsın. Her gördüğümde içimden ağlamak geliyor." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Karar vericiler tarafından resmi kurumların da en az aileler kadar sorumluluk alması ve iyi bir denetleme mekanizması oluşturması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle düğün esnasında izin alma süreçlerinin sıkı denetlenmesi, kimlik kontrolünden sonra düğün merasimine izin verilmesi engelleyici tedbirlerden biri olarak ifade edilmektedir.

"Anne-baba, bilhassa da anne, çünkü baba kız çocuğuyla ilgilenmez. Anne kız çocuğuna ne olursa olsun erken evliliğin olmayacağını söylemeli. Kızın kafasında yer etmeli. Belli bir yaşa gelmeyene kadar bu evlilik olmaz. Beynine yerleştirmeli. Ama anne kızın hatalarını kapatırsa babadan gizlerse olmaz. Kız elden gider. Ben kızımı 17 yaşında erken evlendirdim. Kimse bir şey demedi. Ne yasası var, ne maddesi var, veren verir. Madem düğün salonları var, o düğün salonlarında resmi bir şey olsun, kimlik kontrolü yapılsın. Oradaki görevli karakola bildirsin. Zaten karakola gidip izin alıyorsun düğün yapmak için. Kimliklerine bakılsın. Resmi nikâh şarttır, resmiyette önemli. Anne babanın imzası vekalet olarak, onların desteği gerekli. Kimse benden bir imza istemedi. Benim kızım ilk evlendiğinde resmi nikâh yapmadı, yaşı dolunca yaptı. Emniyetin bunun önüne geçmesi lazım. Düğün salonunda polis olsun. Resmi kurum hangisi? Evlendirme dairesi, onların engel olması lazım. Yaş tutuyorsa düğün salonu verilsin. Resmi kurumlar girmeli araya. Ben 17 yaşında verdim kızımı, biri engel olsaydı vermezdim." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Bazı karar vericiler ise kız çocuklarının eğitim-öğretim süreçlerine katılımlarının sağlanmasını engelleyici ve önleyici bir öneri olarak ifade etmekte ve yasaların varlığının tek başına yeterli olmayacağını, önemli olanın toplumsal aktörlerdeki değişimin olduğunu vurgulamaktadırlar.

"Çocukların okumalarını sağlamak. Meslek sahibi olursan senin için çok daha iyi olur. Kadınların bilinçlenmesi lazım. Kanun evliliklerin önüne geçemez. Evliliklerin önüne geçemez. Anne baba, büyükler, başbakan. Yaşın küçük okumalısın, meslek sahibi olmalısın diye çocuklara bilgi vermeliler. Yakın çevreden örnek verebilirler. İşte şu kız küçük yaşta evlendi, bak yürütemedi, geri geldi gibi örnekler verilebilir. Evin büyükleri, kadınlar karşı çıksınlar. Eski kafayı değiştirsinler." **(Diyarbakır Karar Verici)**

Diğer bazı karar vericiler ise merkezi yönetimin ve ailede karar süreçlerinde etkili olan aktörlerin müdahalesini çözüm olarak önermektedirler.

"Valla hükümet gerçekten istese, kimse erken kızını evlendiremez. Her şey onların elindedir. Tabi ki şeyhler. Ağalar. Ailede büyük olan sözü geçen kişi. Kızlar günahtır. Allah onların hakkını bize soracaktır. Bahtlarını güzel yapmak bizim görevimizdir. Onun için onları zorla evlendirmeyelim. Onlar kimi isterse onlara verelim. Çok küçük evlendirmeyelim." **(Siirt Karar Verici)**

Karar vericilerin bir kısmı ise STK'ların aileler üzerinde etkili olabileceğine dair inançlarını dile getirmekte ve buna ek olarak ebeveynlerin çocuklarının gelişim süreçlerinde onlara gereken özeni göstermesi gerektiğini vurgulanmaktadırlar.

"Önce eğitime önem verilmeli. Eğitim şart. Yasalar olsa bile uygulanmıyor. Yeterli değil. Çünkü bu durumun ailelere bir yaptırımı yok. Medya, sivil toplum kuruluşları, dini önderler erken evliliği önleye bilirler. Aile kız ya da erkek ayrımı yapmadan eğitmeli iyiyi kötüyü doğruyu yanlışı anlatmalı." **(Diyarbakır Karar Verici)**

"Çocukları ile en baştan ilgilenmeleri gerekiyor. Çünkü bir noktadan sonra çocukları üzerinde etkileri kalmayabiliyor anne-babaların. Erken yaşlarda evliliğin önüne engel koyularak geçilemez. Sizler bir çözüm bulun buna. Engel koyduğun zaman farklı anlaşılıyor ve cezp ediyor insanları. Toplumda bilincin geliştirilmesi baskı unsuru ile olmaz. Koşulların sağlanması ile erken evliliklerin önüne geçilebilinir." (**Siirt Karar Verici)**

Çalıştaylardan Çıkan Öneriler

Proje kapsamında Diyarbakır ve İstanbul'da gerçekleştirilen çalıştayların katılımcıları tarafından erken ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik öneriler aşağıda özetle maddeler halinde sıralanmıştır.

1- Bölgede devlet ve yurttaş ilişkisinin yoksulluk yardımı ve sosyal programlar üzerinden sürdürülmesinin değişmesi ve buna bağlı olarak kız çocuklarının sosyal güvenlik işlevini üstlenmesinin önüne geçilmesi,

2- Yaşlı, engelli bakımı gibi sosyal hizmetlerin kurumlaşması ve kurumsal hizmetlere erişimin geliştirilip kolaylaştırılması,

3- Yerel düzeyde farklı aktörlerin katımlıyla önleyici pratik uygulamaların geliştirilmesi,

4- Yerel kanalların aktif hale getirilip, kadın dostu belediyecilik anlayışının egemen kılınması,

5- STK'ların içinde bulunduğu bir platform oluşturularak farkındalık çalışmaları yapılması,

6- Kız çocuklarının 4+4+4'ten sonra eğitim sürecinde kalma süresinin kısalmasına karşı önlemler alınması ve eğitim süreçlerinde kalma süresinin tekrar yükseltilmesi veya zorunlu örgün eğitim sürecinin uzatılması,

7- Ana sağlık ocaklarında çocuğun bedeni ve cinselliğine ilişkin bilgilendirme yapılması, erken evliliğin kız çocuklarda yarattığı fiziksel ve ruhsal sorunların anlatılarak ailelerin bilinçlendirilmesi,

8- Mevcut ceza sisteminin etkili ve uygulanabilir biçimde yeniden gözden geçirilmesi ve çocuklarda akranlar arası cinsel deneyimlerin ceza kanunun dışında bırakılması ve bu alanda muhafazakarlaşılmaması,

9- Sorunla ilgili ve çocuklarla çalışan bütün meslek gruplarının bu konuda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi, işbirliği yapması ve bu konuda çalışmalar yürütülmesi,

10- Avrupa Konseyi Çoklukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin uygulanması ve gerekli kurumsal yapının oluşturulması,

11- Sadece kadınların değil, özellikle erkeklerin bilinçlendirilmesi, egemen ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin aşılması,

12- Eğitim çalışmalarının nitel ve nicelik olarak katılımcı, eleştirel ve etkili yapılması,

13- Kadınların nitelikli istihdamının gerçekleştirilip geliştirilmesi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illerinde yürütülen Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti: Nitel Bir Araştırma başlıklı bu projede derinlemesine görüşme yapılan kadınların ortak bazı özelliklere sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kadınların kalabalık ve geniş aile yapısına sahip ailelerden geldikleri, benzer aile yapısına sahip erkeklerle evlendikleri ve "ev üstüne gitmek" olarak tanımladıkları eşlerinin aileleriyle birlikte yaşadıkları görülmektedir. Evlilikten sonra kurulan yeni ailelerin eklemlenmesiyle geçici geniş aileler oluşmaktadır. Birkaç yıl birlikte yaşadıktan sonra (ekonomik olarak kendine yeterli hale gelebilecek düzeye gelindiğinde, ama aynı zamanda gelinmese de) ayrılıp çekirdek aile haline gelen bu aileler ya "aile apartmanı" olarak ifade edilen aynı binada, ya da yakın evlerde yine birbirine destekle "gevşek geniş aile" ilişkileri içinde yaşamaya devam etmektedirler. Bu aile yapısı ve değişimi erken evlendirilen kız çocuklarının büyükler tarafından sürekli denetlendiği, baskı altına alındığı, yönlendirildiği, karar süreçlerine katılmadığı, çocuk olarak görülüp söz hakkı tanınmadığı aile ve eşler arası ilişkileri içermektedir. Ancak işsizlik, yoksulluk ve gelir azlığı gibi ekonomik boyutun daha belirleyici olduğu erken evlendirilen kız çocuklarının anlatımlarından ortaya çıkmaktadır.

Erken evlendirilen kadınlar baba soyu, yani amca-halaoğlu/kızı öncelikli olmak üzere akrabalar arası, ayrıca hısımlar ve görücüler aracılığıyla gerçekleşen evliliklere zorlanmakta veya "ikna" edilmektedirler. Bu "ikna" sürecinin aktörleri kız çocuklarının güven duyduğu anne-babası, kardeşi, amca, hala, teyze gibi birinci dereceden akrabaları veya yakın çevreden diğer tanıdıklardır. Dolayısıyla çocuklar güven duydukları ve karşı çıkama olanağı ve cesaretine sahip olamadıkları kişiler tarafından evliliğe yönlendirildikleri için, bu işleyiş kız çocuklarının görüşlerinin alınması, kendi kararlarıyla evlenmeleri biçiminde meşrulaştırılmaktadır. Diğer taraftan erken evlilikler çevre tarafından "aile içi mesele" olarak görüldüğü için karşı çıkma veya şikayet etme durumu tamamen ortadan kalkmaktadır. Kısaca erken evlendirilen kız çocukları haklarla donatılı çocuklar olarak görülmemekte ve kendilerini ifade etmelerine imkan tanınmamaktadır. İkna, gizli veya açık baskının uygulandığı süreçlerde kız çocuklarının evlilik kararına katılmaları sağlanmakta ve böylece bu evlilikler meşrulaştırılmaktadır. Ancak diğer taraftan kız çocuklarının karşı çıktıkları durumlarda, bu çocuklarının kararının herhangi bir somut sonucu olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda erken evlilikler baskı ve zora dayanan evliliklerdir.

Erken evlendirilen kız çocuklarının evlenme biçimleri akraba, berdel, görücü ve çok az da olsa isteyerek evlenme olarak ortaya çıkmaktadır. Akraba ve berdel evlilikler birbirine benzer veya aynı tür evlilik olarak görülebilir. Süreç sıklıkla erkek kardeşe amcakızı getirilmesiyle başlamakta ve buna karşı yaşı küçük de olsa kız kardeş verilmektedir. Bu evlilikler sıklıkla baba, amca ve halalar tarafından planlanmakta, ancak annelerin de

süreçte aktif olarak rol oynadıkları görülmektedir. Ayrıca vefat etmiş yakınların vasiyetleri olarak da bu evliliklerin gerçekleştirildiği görüşmelerde aktarılmaktadır. Kısaca erken evlilikler büyük oranda akrabalar arası, karşılıklı kız çocuğu değişimine dayanan evlilikler olarak belirginleşmekte ve karar vericiler tarafından akraba evliliklerinin erken evlilikleri arttırdığı ifade edilmektedir.

Görüşülen kadınların aile geçmişlerinde de erken evlilikler olduğu görülmektedir. Birçoğunun ya annesi, ya kız/erkek kardeşi erken yaşta ve akrabalarıyla evlendirilmiştir. Dolayısıyla bu evlilikler sürelilik gösteren, bir gelenek, töre haline gelmiş toplumsal pratikler olarak görüldüğü için sorgulanmamakta, olması gereken olarak algılanmakta ve çevreden de herhangi bir tepki görmemektedir. Bu evliliklerde vurgu ve dikkat kız çocuklarının yaşına değil, evliliğin kendisinde olduğu için bu da "hayırlı" bir "iş" olarak değerlendirilmektedir.

Erken evlendirilen kız çocukları öğretim çağı içinde evlendikleri için ya hiç öğretim görmemişler veya çok kısa süre okula devam etmişlerdir. Bu çocukların okuldan alınmaları ekonomik ve toplumsal değerlere dayanan nedenlerden kaynaklanmaktadır. Kız çocukları sıklıkla ev içi işlerin vazgeçilmez karşılıksız emek sahibi aktörleri oldukları için kardeşlere bakmakla başlayan ve diğer bütün alanlara yayılan işleri üstlenmektedirler. Böyle bir toplumsal işleyiş içinde bu çocukların okula gitmesi bu işlerin aksaması veya ailenin diğer bireyleri tarafından yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kız çocuklarının emeğine olan talebin kentsel alanlarda da başka ilişkisellikler içinde devam ettiği görülmektedir. Diğer taraftan kız çocukları hasta ve yaşlıların bakım işlerini üstlenen karşılıksız sosyal hizmetler yerine getirmektedirler. Akrabalar arası evliliklerde sıklıkla "yaşlanınca bize bakar, yabancı olursa bakmaz" gibi anlatımlar bu algıyı, kamusal sosyal hizmet ağının yetersizliğini ve bu hizmetlerin ulaşılmazlığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Kısaca bu kız çocuklarının birer sosyal güvenlik garantisi olarak görülmeleri evlilikleri meşrulaştıran önemli etkenlerden biri olarak açığa çıkmaktadır. Ekonomik bağlamda diğer önemli bir etken, bölgede okumanın veya meslek sahibi olmanın kadınlar bağlamında, ama aynı zamanda erkekler için de ekonomik ve toplumsal karşılığının yaygın ve etkili biçimde bulunmaması, bunun kazançlarının elde edilememesidir. Yüksek işsizlik oranları ve düşük istihdam olanağı erkek işgücüne öncelik verilmesine yol açmakta ve buna bağlı olarak kız çocuklarının okutulmasını anlamsızlaştırmaktadır. Bununla birlikte yoksulluk ve okul masraflarının karşılanamaması da okuldan alınma sürecinde önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan egemen ataerkil toplumsal değerler alanı kız çocuklarının okuldan uzaklaştırılmasında en az ekonomik engeller kadar etkili olmaktadır. Kız çocuklarının okullaşma sürecinde egemen toplumsal cinsiyet rollerinden sapacakları, karşı cinsten akranlarıyla arkadaş olacakları ve cinselliklerini tanıyacakları gibi pek çok gerekçeyle

erken evlilikleri meşrulaştırmaktadır. Bu kız çocuklarının "gözü açılmadan", "aileye söz gelmeden", "dedi kodu çıkmadan" evlendirilmeleri karar vericiler tarafından sıklıkla ifade edilmektedir. Bu bağlamda kız çocuklarının öğretim sürecinde kalmalarının egemen toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesine yönelik bir tehlike içerdiği örtük ve açık olarak anlatılmaktadır. Kadınlar ve erkekler için ifade edilen evlilik "kriterlerine" bakıldığında bu yaklaşım açık biçimde görülmektedir. Örneğin erkekler için olgun, iş güç, meslek sahibi olması, askerliğini yapmış olması gibi özellikler sıralanırken kadınlar için sabırlı, sessiz, uysal, idare eden, evine bağlı olması gibi nitelikler sıralanmakta ve okumaları, çalışmaları gereksiz görülmektedir.

Görüşülen kadınlar ve karar vericilerin büyük kısmı dinin erken evliliklerde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmekle birlikte bu evliliklerin dinsel kurallar araçsallaştırılarak meşrulaştırıldığını da ifade etmektedirler. Çalıştaylara katılan din görevlileri de erken evliliklerin dinin yanlış yorumlanması ve araçsallaştırılması yoluyla meşrulaştırılmaya çalışıldığına dikkat çekmektedirler. Bazı katılımcılar bu bağlamda dini ve resmi nikahın biriyle karşılıklı ilişki içinde olduğunu ve resmi nikahın geçersiz olduğu veya olmadığı bir durumda dini nikahın da geçersiz olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ancak diğer taraftan bazı karar vericiler aksine dini nikahın olmadığı durumlarda resmi nikahın "haram" olduğunu ifade etmektedirler. Kısaca ataerkil toplumsal değerler alanının kız çocuklarını çocuk olarak görmediği, geleneksel çocukluk kavrayışı çerçevesinde daha "yaşken eğilmesi" gereken küçük kadınlar olarak gördüğü söylenebilir.

Egemen ataerkil toplumsal değerler alanı bağlamında erken evlilikleri meşrulaştıran diğer bir unsur bu kız çocuklarının bedenlerinin ve cinselliklerinin toplumsal saygınlık ve onurla ilişkisellik içinde değerlendirilmesidir. İlgili literatürde "namus" olarak adlandırılan bu ilişkisellik erken evliliklerde iki yönlü işlemektedir. Aile üyeleri, özellikle baba, ağabey, amcaoğlu gibi erkek üyeler tarafından kadınlar daha çocuk yaşındayken denetlenmesi, baskı altına alınması gereken bir risk unsuru olarak görülmekte ve "ailenin şerefine, onuruna" herhangi bir "söz" gelmemesi gerekçesiyle çocuklar erkenden evlenmeye zorlanmaktadır. Kadınların anlatımlarında ise madalyonun diğer yüzü ortaya çıkmaktadır. Kadınlar kendilerine evlendirilecekleri söylendiğinde "hayır" deme şanslarının olmadığını, bu durumda "biri mi var" sorusuyla karşılaştıklarını ve böyle birinin olmasının ise yaşamlarına mal olacağına ifade etmektedirler. Kısaca erken evlilikler kız çocuklarının bedenleri ve cinsellikleriyle ilintilendirilmiş egemen ataerkil toplumsal saygı ve onur kavrayışıyla meşrulaştırılmaktadır. Diğer taraftan kız çocuklarının herhangi bir karşı çıkışı bu saygı ve onura yönelik bir tehlike olarak görülerek bu çocukların yaşamlarının sonlandırılmasına kadar varan sonuçlar üretmektedir.

Erken evlendirilen kız çocukları bir taraftan çocuk olarak görülmekte ve bütün yaşamları denetim ve yönlendirmelerle çerçevelendirilmektedir. Kadınlar özellikle eşlerinin aileleriyle birlikte yaşadıkları dönem içinde kaynanaları başta olmak üzere aile büyüklerinin bütün yaşam alanlarına müdahale ettiklerini ve bundan hoşnut olmadıklarını belirtmektedirler. Kız çocuklarının baskı ve müdahale olarak algıladığı bu ilişkiler sepeti karar vericiler tarafından küçük yaşta "eve alışmak" olarak değerlendirilmektedir. Burada bir kez daha geleneksel çocukluk kavrayışına uygun biçimde bu çocukların başlı başına dokunulmaz hakları olan çocuklar olarak değil, küçük büyükler olarak, yaşa ve kan bağına dayanan hiyerarşik sıralamaya göre, büyükler tarafından biçimlendirilmesi gereken nesneler olarak görüldüklerini hatırlamak gerekir. Erken evlendirilen kadınların bir taraftan çocuk, diğer taraftan ailenin toplumsal saygınlığını "tehlikeye atan yetişkinler" olarak görülmeleri bu evliklerin içkin olarak taşıdığı çelişkiye dikkat çekmektedirler. Erken evlendirilen kız çocuklarına göre aileleri kendi "gururlarını" kurtarmak bahanesiyle kızlarını kurban etmektedirler, ancak bu çocukların bu kadar kalabalık aile içinde uğradıkları baskı ve müdahaleye nasıl sessiz kalacaklarını hesaba katmaktadırlar. Kısaca bu çocuklar bir taraftan yetişkin olarak görülmekte ve evlendirilmektedirler, diğer taraftan çocuk olarak görülmekte, müdahaleyle, disiplinle yetiştirilmeye çalışılmaktadırlar.

Erken evlendirilen kız çocukları birçok sağlık sorunuyla karşılaşmaktadır. Bunlar esas olarak psiko-sosyal ve biyolojik olarak gruplandırılabilir. Erken evlendirilen kız çocuklarının sosyo-psikolojik gelişimlerinin olumsuz biçimde kesintiye uğradığı görülmektedir. Bu çocuklar aileleri tarafından küçük yaşta eşlerinin aile ortamına alışsınlar diye evlendirilmekte, ancak bunların birçoğu gittikleri ortamda kendini yabancı hissetmekte ve evlerine tekrar dönmek istemektedirler. Birçoğu ailelerine kaçmak istediği için eve kapatılmakta veya ailelerini görmelerine izin verilmemektedir. Çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim psikolojisi bağlamında bakıldığında kendine özgüven ve özsaygı kazanacakları bir toplumsal ortama sahip olmadıkları, otoriteyle ilişkilerin sorgulandığı dönem olması bağlamında bu çocukların özerkliklerini geliştirmelerine ve kendi kararlarını kendilerinin vermesine olanak bulunmadığı söylenebilir.

Erken evlendirilen kız çocukları önemli sağlık sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bunlardan birkaçı ilk gece kanama geçirme, hamilelikte sorunlar, doğum sırasında ölüm veya sakatlık, bebek sakatlıklarının ve ölüm oranlarının yüksek olması olarak sıralanabilir. Ancak bu bağlamda, bu çocukların yaşadıkları mağduriyeti anlama açısından özellikle değinilmesi gereken küçük yaşta doğurganlık özelliğine sahip olmadıkları düşüncesiyle tedaviye zorlanmalarıdır. Bu çocuklar evlendikten birkaç ay sonra hamile kalmadıkları takdirde kısır oldukları düşüncesiyle doktora götürülmekte ve tedavi olmaya zorlanmaktadır. Ayrıca bu çocuklar, yeni ailelerinden kaçmalarının engellemesi için olabildiğince çabuk çocuk doğurmaya zorlanmaktadırlar. Kısaca cinsel istismara, tecavüze maruz kaldıkları yetmiyormuş gibi, bir de sağlam bedenlerine müdahale edilmektedir.

Erken evliliklerin "fail" tarafını oluşturan karar vericiler erken evliliklerin nedenleri arasında yoksulluk, eğitimsizlik, akrabalık ilişkileri, dinsel kuralların yanlış yorumlanması, ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerini saymaktadırlar. Onlara göre kız çocukları kentlere kıyasla köylerde daha erken evlendirilmektedir. Kız çocuklarının, eğer istiyorsa amcasının oğluyla evlendirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Daha önce de değinildiği gibi onlara göre akrabalar arası evlilikler erken evlilikleri artırmaktadır. Kız çocuklarının "evde kalma"sı büyük bir toplumsal skandal olarak görülmektedir. Bu durumda kızlar ya yaşlı biriyle evlendirilmekte, ya da kuma verilmektedir. Bu nedenle kız çocuklarının evde kalmaktansa erkenden evlendirilmesi meşru görülmektedir. Bu noktada karar vericiler tarafından erken evlilikleri meşrulaştıran bir unsur olarak ifade edilen "evde kalma riski"nin erken evlendirilmiş kadınlar tarafından hiç kullanılmadığını belirtmek gerekir. Yani kadınlar "evde kalma korkusuyla" evlendiklerini hiç ifade etmedikleri gibi, bunun herhangi bir etkisi olup olmadığına dair görüşleri de görüşmelerde yer almamaktadır. Ancak bunun etkili bir unsur olabileceği ileri sürülebilir. Çünkü bu çocukların toplumsallaşma süreçlerine bakıldığında daha önce de vurgulandığı gibi okul çağında eve kapanmakta ve evde kadınlık rollerini üstlenerek içselleştirmektedirler. Kapalı toplumsal ilişkiler içinde denetlenen cinsellik aynı zamanda çekici hale geldiği için muhtemelen bu kız çocukların hem yakın akraba ve arkadaş çevresinde, hem de aile büyükleri tarafından hazırlayıcı konuşmalarla erken evlenme düşüncesiyle tanışmaya açık oldukları ileri sürülebilir. Ancak bu durum bu evliliklerin birer cinsel istismar ve tecavüz suçu olduğunu değiştirmez.

Buraya kadar değinilen sonuçlar üzerinden erken evliliklerin engellenmesi ve önlenmesi için kişi, aile, toplum, devlet düzeyinde bütüncül biçimde ekonomik ve toplumsal alanları kuşatan çözümler önerilebilir. Her şeyden önce kız çocuklarının erken evlilikleri bağlamında "çocuk", "çocukluk" ve "çocuğun yüksek yararı" kavramları üzerine kamusal bir tartışmanın yürütülmesini öneriyoruz. Bu tartışmanın geleneksel ve modern çocukluk kavrayışlarını günümüz koşullarında çocuğun yüksek çıkarını merkeze alacak biçimde eleştirel bir bakış açısıyla ve başta çocuklar olmak üzere ilgili bütün tarafların katılımıyla yürütülmesini öneriyoruz.

Türkiye toplumundaki ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak aile kurumu da bir değişim süreci içinde bulunmaktadır. Ekonomik yapıdaki değişimler, tarım kesimindeki dönüşümler hem kadın, hem de çocuk emeğine olan talebi azaltmakta, işsizlik, yoksulluk aileleri geniş aile biçiminde bir arada yaşamaya zorlamaktadır. Bu bağlamda izlenen ekonomik politikaların başta çocuklar olmak üzere, kadınların maruz kaldıkları ekonomik şiddeti ve sömürüyü ortadan kaldıracak biçimde dönüştürülmesini öneriyoruz.

Kız çocuklarının erken ve zorla evlendirilmesinde eğitim ve öğretim süreçlerinden koparılmaları en etkili nedenlerden biri olarak açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle kız çocuklarının eğitim ve öğretim süreci içinde kalma sürelerinin uzatılması ve gelişimlerine uygun eğitim ve öğretim olanaklarına kavuşmaları ayır bir önem taşımaktadır. Aile, toplum ve kamusal düzeyde çocukların kendi gelişimlerine uygun nitelikli eğitim ve öğretim görme haklarının gerçekleştirilmesi için gerekli bütün adımların işbirliği içinde atılmasını öneriyoruz. Bu çerçevede ulusal düzeyde Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hazırladığı 2014-2019 yıllarını kapsayan "Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi"nin erken evlenmeye zorlanan kız çocukları açısından yeniden gözden geçirilmesini öneriyoruz. Ayrıca kamusal düzeyde, ülkemizin onayladığı Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'ne uygun olarak çocukların ilk ve orta öğretimde gelişen kapasitelerine uygun olarak, cinsel sömürü ve istismar risklerine ve kendilerini koruma yollarına ilişkin bilgi edinmelerini sağlamak için yasal ve diğer tedbirlerin alınmasını öneriyoruz. Kuşkusuz Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin, başta cinsel sömürü ve istismara maruz kalmış çocukların korunması ve gelişimlerine uygun koşullarda yaşamalarını devam ettirmeleri konusunda gerekli bütün önlemlerin alınması olmak üzere bütün içeriğinin etkili biçimde ve çocukların da dahil olduğu katılımcı bir anlayışla uygulanmasını da talep ediyoruz.

Yine kişisel, aile, toplumsal ve kamusal düzeylerde, bütün politik alanlarda kız çocuklarını erken evliliğe zorlayan toplumsal değer yapılarının dönüşmesi için etkili ve katılımcı faaliyetler yürütülmesini ve bunların kalıcı hale gelmesi için yaşanır hale getirilmelerini öneriyoruz. Kız çocuklarının ücretsiz sosyal hizmet görevlisi olarak araçsallaştırılmalarının önüne geçebilmek için kamusal sosyal hizmet ağının geliştirilmesini, bu hizmetlere erişimin yaygınlaştırılıp kolaylaştırılmasının öneriyoruz. Ama en önemlisi çocukların, özellikle kız çocuklarının geleceğimiz olmakla birlikte, kendi geleceklerini belirleme hakları olduğunu kabul etmemizi ve çocukların bu haklarını özerk biçimde kullanabilmesinin koşullarının sağlanmasını öneriyoruz. Sonuç olarak erken evlendirilmeye zorlanan kız çocuklarının çocuk ve kadın olmaktan kaynaklanan bütün uluslararası ve ulusal sözleşmelerde, yasalarda yer alan haklarının tanınmasını, bu hakları kullanabilmelerinin somut koşullarının her düzeyde ve ekonomi, eğitim, aile, sosyal hizmetler, sağlık başta olmak üzere bütün politik alanlarda öncelikli olarak dikkate alınmasını öneriyoruz. Ayrıca yakın dönemde çocuklara ve kadınlara yönelik cinsel taciz, tecavüz ve istismar suçlarının cezalandırılmasıyla ilgili değişikliklerin "çocukların yüksek çıkarı" dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesini öneriyoruz. Biçimsel bir önlem olmakla birlikte, belki yılda bir günle sınırlı kalmamasını sağlayarak, ülkemizin de önerisiyle Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 11 Ekim Dünya Kız Çocukları Günü'nün yine her düzeyde, katılımcı, kız çocuklarının nesnesi değil, öznesi oldukları bir biçimde işlenmesini öneriyoruz.

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, Ankara.

Engels, Fredrich (2013), Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık.

Erkan R. (2005), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Sosyal Yapısı ve Değişme Eğilimleri, Ankara, Kalan Yayınları

Ersoy M., Şengül T. (2002), Kente Göç ve Yoksulluk Diyarbakır Örneği, Kasın 2002 2. Baskı, Ankara, ODTÜ.

Giddens A. (2005), Sosyoloji, Ankara, Ayraç Yayınevi.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1998), "Türkiye'de Kadının Statüsü: Kültürler Arası Perspektifler", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 143-154.

Kandiyoti D. (1984), "Aile Yapısında Değişme ve süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 15-33.

Kandiyoti D. (1997), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Çev.A. Bora, F. Saylan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay, İstanbul:Metis Yayınları

Kasapoğlu A. (2012), "Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları", Aile Sosyolojisi, 3. Baskı, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3-27.

Kıray, Mübeccel B. (2006), "Sosyal Yapı ve Nüfus Artışı Etkileşimi", Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme, İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 155-166.

Marshall, Gordon (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay&Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Onur; Bekir (2005), Türkiye'de Çocukluğun Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi.

Özbay F. (1998), "Türkiye'de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 155-172.

Özbay F. (1984), "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği,35-65.

Poster, Mark (1989), Eleştirel Aile Kuramı, Çev. Hüseyin Tapınç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sancar, Serpil (2012), Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şengül H., Sarıbal O. (2013), "Makro Ekonomik Göstergelerle Türkiye Tarımı", Türkiye'de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013, Necdet Oral (edt.), Ankara, Notabene Yayınları, 131-157.

Şiddete Son Platformu, Radikal, 10. 06. 2014.

İnternet Kaynakları

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi 2014-2019", http://cocukkoruma.aile.gov.tr/upload/Node/1804/files/cocuk_koruma_hizmetleri_strateji_belgesi.pdf (Erişim: 14. 05. 2014).

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi, http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910.htm (Erişim: 61. 05. 2013).

Aydemir, Elvan (2011), "Evlilik mi, Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler", USAK, http://www.usak.org.tr/images_upload/files/11-08%20evlilik%20mi%20evcilik%20mi.pdf (Erişim: 15.05. 2014).

Demircan, Erhan (2012), İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu, Diyarbakır: Karacadağ kalkınma Ajansı, http://www.microsoft.com/isapi/redir.dll?prd=ie&pver=6&ar=CLinks (Erişim: 15. 05. 2014).

Karacadağ Kalkınma Ajansı, İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/%C4%B0stihdam%20ve%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Piyasas%C4%B1%20Raporu.pdf (Erişim: 15. 05. 2014).

Tahaoğlu, Çiçek (2014), "Madem Cezalar Artıyor, Kadınlar Cinsel Suçlar Tasarısına Neden Karşı", http://www.bianet.org/bianet/kadin/156562-madem-cezalar-artiyor-kadinlar-cinsel-suclar-tasarisina-neden-karsi (Erişim: 19.06.2014).

Tan, Mine (tarihsiz), "Çağlar Boyunca Çocukluk" http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6276.pdf (Erişim: 12. 05. 2014).

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdfhttp://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf (Erişim: 16. 05. 2014).

TÜİK, Nüfus ve Demografi İstatistikleri, www.tüik.gov.tr

TÜİK, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?_id=1068 (Erişim:14.04.2014)

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=294 (Erişim: 14. 05. 2013).

TUİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim: 15. 05. 2014).

Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği, Basın Bildirisi, http://www.cogepder.org.tr/images/pdf/basin_bildirisi_23.05.2014.pdf (Erişim: 18. 06. 2014).

UNICEF, http://www.childinfo.org/marriage_countrydata.php (Erişim: 05.06. 2014).

Yöney, Yüce (2014), "Cezalar Çocuk İstismarcıları Lehine Değişiyor", http://www.bianet.org/bianet/cocuk/155972-cezalar-cocuk-istismarcilari-lehine-degisiyor (Erişim: 28. 05. 2013).

Yasa ve Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

Türk Medeni Kanunu

Türk Ceza Kanunu

Çocukları Koruma Kanunu

DİTAM DİCLE TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ERKEN EVLİLİKLERİN TOPLUMSAL MEŞRUİYETİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Adres : 4. Ali Emiri Sok. Arma Yapı
St. A Blok Kat:1 No:1 Yenişehir DİYARBAKIR
Telefon : 0 412 2280003
Fax : 04122290008
E-posta : info@ditam.org.tr
Web: http://www.ditam.org.tr/